

Democraat

06 | Marlou Jenneskens

Lef uit Limburg

PS23 verkiezingscampagne
Hang onze
raamposter op!

D66

Ledenmagazine van de
politieke vereniging D66

10 | Provinciale Staten
**Stop stilstand.
Stem vooruit.**

16 | Interview
**Ernst Kuipers:
"In je eentje krijg je
niets voor elkaar"**

28 | Thema
**Van motie naar
Grondwetwijziging**

Democraat is het ledenmagazine van de politieke vereniging Democraten 66 (D66) en wordt verspreid onder al haar leden. Niets uit deze uitgave mag zonder schriftelijke toestemming van D66 worden verveelvoudigd.

De samenstelling en eindredactie van deze voorjaarseditie vonden plaats in de maanden december 2022 en januari 2023 en kunnen eventueel door de actualiteit zijn ingehaald.

editie

Voorjaar 2023

eindredacteur

Marieke de Jong

redactie

Milan Assies
Pim Bakx
Marcella Heijboer
Stephan van Heusden
Bas Knijf
Jan Vincent Meertens
Jeroen Mooijman
Lisanne van 't Riet
Caïne Roland
Leonie Francien Sellies
Nina Sneijers

beeld voorzijde

Jonathan Vos

vormgeving

Laura Groenheijde

ontwerp

Studio Maanzaad

drukSenefelder Misset
Doetinchem B.V.**contact redactie**democraat@d66.nl**adres**

Landelijk Bureau D66
Lange Houtstraat 11
2511 CV Den Haag
info@d66.nl
070 356 60 66

ledeninformatie

Zie pagina 47

10 | Verkiezingscampagne
Stop Stilstand. Stem Vooruit.
Lijsttrekkers PS 2023

21 | Dubbelinterview
Excuses Nederlandse Staat
voor het slavernijverleden

INHOUDSOPGAVE

04 | Uitgelicht
Nieuws en informatie
uit de vereniging

06 | Coverportret
Lijsttrekker Limburg
Marlou Jenneskens

13 | Beschouwing
'Bek vol Peper'
Mr. Hans van Mierlo
Stichting

16 | Interview
Ernst Kuipers, minister
van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

20 | Column JD
Jonge Democraten in
alle Provinciale Staten

24 | Interview
Frank van der Endt
Landelijke Talenten
Commissie

27 | Lezen | kijken | luisteren
Fatimazhra Belhirsch

28 | Grondwetswijziging
Eelco Keij
-Buiten- landgenoten

31 | Whats-Appèleren
Caroline Ort &
Tirza Drent

32 | Dubbelinterview
Margot Scheltema &
Annet Aris

35 | D66 koppel
Jim Pedd &
Annedebora van Kooij

36 | Burgemeester in beeld
Jaap Velema

38 | D66'er buiten de politiek
Wim A'Campo

41 | Blind Wall Gallery
Eerbetoon Hans van Mierlo

42 | Dubbelgesprek
Eisma & Brinkhorst

45 | Drie vragen aan
Reinier van Dantzig

46 | Terugblik
50 & 25 jaar geleden

47 | Doneren
Geven aan en om D66

48 | Ik ben D66
Han Polman

Partijgenoten,

2022 was een veelbewogen jaar. Ik kan het niet vaak genoeg herhalen: de Russische inval in Oekraïne is verschrikkelijk voor de Oekraïners en heeft ook grote gevolgen voor ons land. De oorlog op ons continent woedt voort en dat blijven we voelen. Van al deze crises, spanning en polarisatie kun je moedeloos worden. Toch hoop ik dat tijdens kerst en oud en nieuw iedereen heeft kunnen genieten van familie, vrienden en andere dierbaren. En hoopvol vooruit hebben kunnen kijken naar het nieuwe jaar.

Het komend jaar wordt cruciaal. Met een ambitieus coalitieakkoord in de hand is het kabinet vorig jaar goed van start gegaan. Nu moeten we koers houden. Stilstand ligt op de loer. Conservatieve krachten staan te popelen om op de rem te trappen. Daarom vragen wij de kiezer in maart om een stem op vooruitgang.

Vooruitgang betekent dat we de stikstofuitstoot halveren zodat we woningen kunnen bouwen voor onze kinderen. Dat we onze eigen schone energie opwekken en onafhankelijk worden van andere landen. Dat we verdienen aan de aanpak van klimaatverandering. Dat we blijven investeren in goed onderwijs en onze democratie beschermen.

De opdracht is helder. In maart is het aan ons om Nederland te overtuigen. Ik heb daar alle vertrouwen in. In mijn gesprekken met leden proef ik enthousiasme en overtuiging. En alle verhalen in deze Democraat laten zien: onze vereniging bloeit en zit vol met talent. Klaar om het verschil te gaan maken.

Ons geluid is harder nodig dan ooit. In Den Haag, maar nu vooral ook in de provincies. Samen met de kandidaten, campagneteams en vrijwilligers zullen we strijden voor een mooi resultaat bij de Provinciale Statenverkiezingen op 15 maart. Ik vraag jullie: doe mee! Help ons bouwen aan een Nederland dat eerlijker, schoner, veiliger en vrijer is. Voor een Nederland dat niet stilstaat, maar vooruitgaat.

Sigrid Kaag
Partijleider

“Stilstand ligt op de loer. Conservatieve krachten staan te popelen om op de rem te trappen. Daarom vragen wij de kiezer in maart om een stem op vooruitgang”

Even scannen,
op tijd stemmen

Stem 15 maart

31.03.2023 | RIJK VAN NIJMEGEN

VrijMiBo Gespreksavond basisinkomen

Vrijdagavond 31 maart a.s. organiseert de afdeling Rijk van Nijmegen de reguliere vrijmibo. Aansluitend wordt in samenwerking met de werkgroep "Deel de Welvaart" een gespreksavond met het thema basisinkomen georganiseerd. In hoeverre draagt het zinnig bij aan sociaal-economische rechtvaardigheid? Gaat het een uitweg bieden uit ons huidige sociale zekerheids- en belastingstelsel? Hoe kunnen we het beste met enige spoed (kansen)ongelijkheid en armoede terugdringen? Welke stappen worden op dit moment door D66 gezet en hoe kunnen we daar vanuit het land bij helpen?

Aanmelden:
activiteiten@d66rijkvannijmegen.nl

Wil je dit gesprek ook in jouw afdeling organiseren? Mail naar deeldewelvaart@gmail.com

foto Jeroen Mooijman

SAVE THE DATE | 13.05.2023 | HELE DAG

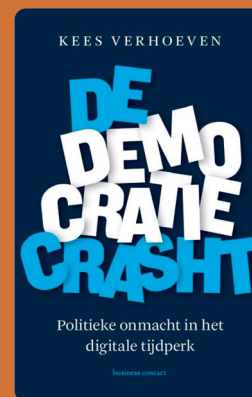
Congres 117

Op deze dag in mei komen we als vereniging bijeen voor alweer ons 117de congres. Met een gevarieerd programma, inspirerende sprekers, ruimte voor ontmoeting en om met elkaar bij te praten. Binnenkort meer informatie op d66.nl/congres.

KEES VERHOEVEN – OUD TWEEDE KAMERLID D66

De Democratie Crasht

Verhoeven: "Terwijl de politiek onvoldoende grip heeft op digitalisering, houdt digitale technologie de politiek in zijn greep. Smartphones, sociale media, data en algoritmes veranderen namelijk het gedrag van onze politici en langzaam maar zeker gaat de Tweede Kamer steeds meer lijken op een gepolariseerde snelkookpan. Met slechte besluitvorming en schade aan de rechtsstaat als gevolg. Met mijn boek geef ik antwoord op twee kernvragen van onze tijd: Wat kunnen we doen om digitalisering in goede banen te leiden? Hoe kunnen we onze democratie redden?"

Wensambulance

Begin januari vond er een bijzondere ontmoeting plaats, mede gefaciliteerd door de medewerkers van de Stichting Wensambulance. De 90-jarige Cornelis Hoogenbosch bracht een bezoek aan de Tweede Kamer en sprak met onder andere Sigrid Kaag, Vera Bergkamp en Jan Paternotte.

De heer Hoogenbosch was jarenlang betrokken bij D66 in Drenthe. "Mijn dank is groot voor de aandacht en het luisterend oor op deze dag. Het is bijzonder om te zien dat al het werk van het eerste uur een geweldig resultaat heeft opgeleverd."

Ledenportaal MijnD66

Op MijnD66.nl kun je je persoonlijke gegevens beheren, maar ook je nieuwsbrief-abonnementen aanpassen. Ontvang je dit ledenblad Democraat liever digitaal? Pas dan je contactvoorkeuren aan via je profiel. Je emailadres is ook je gebruikersnaam. Problemen met inloggen? Stuur een e-mail naar ledenadministratie@d66.nl, dan lossen we het op.

Reünie 2023

D66 Eerste en Tweede Kamerfractie, Europees Parlement & oud-bewindslieden

Stop
stilstand.
Stem
vooruit.

Stem 15 maart

D66

Waar hang jij onze verkiezingsposter?

Zichtbaarheid is bij elke campagne van grote waarde. Volgende maand zie je op veel plekken in het straatbeeld onze slogan terug. In abri's van bushokjes, bij flyerteams op de markt en natuurlijk in jouw wijk en straat. Hang onze raamposter op en vergroot de zichtbaarheid. Ook als campagnevrijwilliger aan de slag? Neem contact op met de afdeling in jouw gemeente en sluit je aan bij de campagneactiviteiten bij jou in de buurt.

Agenda

Bekijk de geplande activiteiten
d66.nl/events

18.02.2023 | Campagne aftrap | Provinciale Statenverkiezingen | Poppodium Luxor Live - Arnhem

31.03.2023 | Deel de Welvaart | Nijmegen

13.05.2023 | Congres 117

04.11.2023 | Congres 118

“Als mijn neefjes en nichtjes, de volgende generatie Limburgers, straks ook 31 zijn en vragen: ‘En Marlou, wat heb jij dan gedaan toen? Welk verschil heb jij gemaakt?’, wil ik een goed antwoord hebben. Deze verkiezingen gaan voor mij om dat antwoord.”

Op 15 maart is het zover. De Provinciale Statenverkiezingen. En het kan zo maar zijn dat jouw stempas tegelijkertijd met deze editie van *Democraat* op de deurmat is gevallen. Een jong gezicht op de cover, van een lijsttrekker met al vier jaar provinciepolitiek achter de rug. *Democraat* vroeg Marlou Jenneskens naar haar drijfveren, de Limburgse campagnestrategie en hoe zij de toekomst van haar provincie voor zich ziet.

tekst **Nina Sneijers**
foto's **Jonathan Vos**

Vooruit met lef

COVERPORTRET

Tijdens een eerder gesprek met *Democraat* gaf Marlou aan nog te twijfelen. Twijfel of ze het lijsttrekkerschap nog een keer wilde oppakken. Toch heeft ze besloten om ‘ja’ te zeggen. “We weten al jaren dat er wat moet gebeuren op thema’s als natuur, stikstof, klimaat en kansenongelijkheid. En toch werd het niet gedaan. Geen tijd meer voor twijfel, we moeten nu handelen. Dat geldt voor Limburg en dat geldt ook voor mij. Als mijn neefjes en nichtjes, de volgende generatie Limburgers, straks ook 31 zijn en vragen: ‘En Marlou, wat heb jij dan gedaan toen? Welk verschil heb jij gemaakt?’, wil ik een goed antwoord hebben. Deze verkiezingen gaan voor mij om dat antwoord.”

Nachtrust

De eerdere twijfel over het lijsttrekkerschap zat er vooral in, dat de afgelopen vier jaar erg pittig waren. “Drie weken nadat ik fractievoorzitter werd, besloten Provinciale Staten tot een enquête over een gronddeal. Vervolgens ontstond een grote vertrouwenscrisis waarin uiteindelijk het voltallige College en onze gouverneur opstapten. Dat was pittig en heeft me nachtrust gekost. Maar uiteindelijk was dat ook een reden om het wél te doen. Juist in zo’n verhard politiek klimaat zijn mensen nodig die niet alleen het probleem of de fout van de ander

willen benoemen, maar die werken aan de oplossing. Die verantwoordelijkheid voel ik sterk. En al krijg ik nog zo’n bak ellende over mij heen via social media, ik wil niet daar niet voor weglopen. Want dit is wel mijn stukje Nederland, deze provincie. Ik ben vastbesloten daar het meeste en het mooiste van te maken.”

Lef tonen

“Limburg is altijd al een hele actieve provincie geweest, met veel investeringen en betrokkenheid bij grote projecten. De komende jaren hebben we minder geld te besteden. Hierdoor wordt er nu te veel gearzeld. Zaken worden snel weggewuifd naar het Rijk of de gemeente, terwijl het voor de Limburgers toch echt allemaal maar één overheid is. Ik vind dat de provincie zich moet buigen over de grote vraagstukken. De verduurzaming van Chemelot, toekomstperspectief voor boeren én gezonde natuur, opvang van vluchtelingen en de woningnood. Als we nu niet die verantwoordelijkheid pakken voor de grote problemen van onze tijd, kun je de provincie net zo goed opheffen. Er wordt al snel gezegd dat er ergens geen geld voor is, maar dit gaat om keuzes maken. Niet die 80 miljoen in een vliegveld steken, bijvoorbeeld. Wel volle bak lopen voor de Einstein Telescoop in Limburg. Limburg moet lef tonen, ergens voor gaan en

ergens voor staan.” Een doorn in het oog voor Jenneskens is de gedachte dat de provincie zich moet beperken tot haar kerntaken. “We hebben het in de politiek zo vaak alleen over de begroting, maar dat is niet het enige kapitaal waar we op moeten passen. We moeten ook investeren in onze natuur, in onze cultuur, het sociale weefsel van verenigingen dat mensen bindt. Het stoort me dat dat vaak wordt weggezet als een luxe terwijl dat zó wezenlijk is. We weten dat investeringen in cultuur bijdragen aan een sterk vestigingsklimaat, we weten dat sport en natuur bijdragen aan de volksgezondheid en we zijn de minst gezonde provincie van Nederland. Dan moet je als provincie juist investeren, Limburgers samenbrengen, je rol pakken en actie ondernemen. Mijn Limburg durft, heeft lef en ambitie. We willen iets? Dan gaan we ervoor!”

Democratie en dualisme

“Ik wil zoveel mogelijk van onze plannen waarmaken, dus dat betekent besturen. De afgelopen jaren was het bestuur in Limburg extraparlamentair. Dit zorgde ervoor dat het bestuur wat meer op afstand stond van de politiek. Het politieke debat vond daadwerkelijk plaats in de Statenzaal. Dat was soms diffuus en onvoorspelbaar en niet optimaal maar dat is een dichtgetimmerde coalitie waarin alles vaststaat en niemand zijn standpunten nog herkent ook niet. Iets meer democratie en dualisme vond ik best fijn. Uiteindelijk wil ik onze idealen en ideeën duidelijk en herkenbaar, maar vooral ook werkelijkheid maken. Ik ga voor welke vorm dan ook die daar het best bij past.”

Eigen verhaal vertellen

Over het algemeen stemt Limburg vrij rechts en conservatief. Daarnaast zijn de aankomende verkiezingen niet 's lands meest populaire. Dit creëert dan ook de vraag hoe Marlou Jenneskens wil gaan zorgen voor een succes in Limburg. In de kleinere gemeentes had D66 met de gemeenteraadsverkiezingen succes, hoe gaat D66 Limburg ervoor zorgen dat dit ook bij Provinciale Staten gebeurt? “Dat begint bij een sterke vereniging, een sterk D66 op ieder niveau. En daar hebben we de afgelopen jaren snoeihard aan gewerkt. Onze basis is nu sterker dan vier jaar geleden. We hebben een goede lijst, met kandidaten uit heel Limburg. Er zijn met mij veel fanatieke D66'ers die campagne willen voeren, die van 's ochtends tot 's avonds op straat willen staan om mensen aan te spreken, om persoonlijke gesprekken te voeren. Hen vragen om ook

hun netwerk te gebruiken en hun omgeving te overtuigen om ten eerste, te gaan stemmen en, ten tweede, om op D66 te gaan stemmen. Want het begint uiteindelijk bij mij en die D66'ers, die samen anderen overtuigen van de urgentie van nu handelen en dus D66 stemmen. Van een verhaal tegen polarisatie, luisteren en begrip en het politieke midden, maar ook idealen en zuinig zijn op al dat Limburgs kapitaal. Ik wil 16 maart echt niet wakker worden in een provincie waar extreemrechtse partijen samen opnieuw de grootste zijn geworden, dus ik ga ervoor, vóór Limburg.”

Luisteren

“Het is een beetje ironisch om te zeggen in zo'n interview waarin ik dus al een half uur zit te praten, maar ik geloof heilig in een politiek van luisteren. Ook als buiten een vlag op de kop hangt, heb ik aan de keukentafel soms prima gesprekken over wat er nodig is. Het gaat er niet altijd om dat je de ander kan overtuigen, het is ook belangrijk om een gedeeld beeld te krijgen en vanuit daar verder te werken. Dit geldt voor gesprekken met Limburgers maar ook tijdens de coalitievorming. De afgelopen vier jaar heb ik, juist vanuit een relatief kleine fractie, geleerd om te zoeken naar andermans drijfveren, om te ontdekken wat er achter iemands ideeën schuilgaat. Willen verbinden is een cliché, maar wel keihard nodig in zo'n versplinterd politiek landschap. Natuurlijk ga ik duidelijk maken waar D66 voor staat, maar niet door alleen te wijzen op waar de ander fout zit. Ik wil het vertrouwen van de Limburger in de politiek terugwinnen. Laten zien dat we ondanks onze verschillen, ook gedeelde waarden hebben en het beste met onze provincie voor. Dat houdt voor mij vooral in geen al te groot ego hebben, over die eigen schaduw heenstappen en op zoek gaan naar dat wat we delen. Ik heb oprecht vertrouwen in de Limburger: wij kunnen dingen, zeker samen: laten we dat doen.”

Ander leiderschap

“Polarisatie kan ik niet in mijn eentje oplossen. Wat ik wel kan, is mijn eigen verhaal blijven vertellen en laten zien dat leiderschap niet altijd een man in een blauw pak is. De politiek verhardt en is lelijk soms, maar ik kies ervoor om daar niet aan mee te doen. Door eerlijk te zijn, kwetsbaar en mijn eigen geluid te laten horen. Ik wil laten zien dat je jezelf kan zijn, dat je jezelf mag zijn. Dat je op je sneakers naar een vergadering kan, of in je paillettentop kan debatteren. Want als

foto Johannes Timmermans

“Mijn Limburg durft, heeft lef en ambitie. We willen iets? Dan gaan we ervoor!”

je iemand ziet in de politiek waarmee je je kan identificeren, geloof je eerder dat het ook iets voor jou is. En democratie is uiteindelijk representatie. Met onze lijst laten wij dit ook zien, door 50/50 man-vrouw, verschillende achtergronden en veel verjonging. Hij is nog niet perfect, maar het is een start. Ik hoop met deze lijst en deze mensen te laten zien dat het anders kan en mag. Dat Limburg meer is dan conservatieve mannen in pak. Of boze mensen die niet willen. Het potentieel voor D66 in Limburg is groter dan we denken, het is nu aan ons om dat te laten zien. Mijn allermooiste provincie van Nederland verdient dat.” ■

Marlou Jenneskens
09.12.1991

2004-2010
Gymnasium
Dendron College
Horst a/d Maas

2010-2015
Universiteit
van Amsterdam
Bachelor + Master of Arts
Tekst en Communicatie

2010-2014
Prodemos –
Huis voor Democratie
en Rechtsstaat
Programmebegeleider

2014-2015
PvdA Tweede
Kamerfractie
Stagiaire Beleids-
medewerker

2015-2019
Provincie Limburg
Bestuursadviseur
Gedeputeerde

2019-2021
Viastory Creative Agency
Strateg

2019-heden
D66 Limburg Statenlid
en Fractievoorzitter

2021-heden
Ministerie van Onderwijs
Projectleider voorlopers-
traject Rijke Schooldag |
Regiocoördinator Gelijke
Kansen Alliantie

Als tiener was Marlou jongerenambassadeur in de Gemeente Horst a/d Maas. Ze is de initiatiefnemer van de Limburgse Lichting, oprichter van het Els Borst Netwerk Limburg en organisator van 'Gedraag je!', een symposium over gedragsverandering door communicatie.

Stem de Provincie vooruit.

tekst **Lisanne van 't Riet**
foto's **D66**

INTERVIEW

Hij was nog maar net fractievoorzitter, of de wereld stond op zijn kop. Oorlog in Oekraïne, een gascrisis, hyperinflatie en de volgende verkiezingen voor de Provinciale Staten staan alweer voor de deur. Hoe kijkt Jan Paternotte terug op zijn eerste jaar fractievoorzitterschap? En hoe gaat hij de verkiezingen tegemoet, in een tijd waarin veel mensen zich zorgen maken over de toekomst? De *Democraat* sprak met Jan op het fractiekantoor van D66 in de tijdelijke Tweede Kamer huisvesting.

“Als fractievoorzitter van D66 in de Tweede Kamer kijk ik terug op een bewogen jaar waarin veel is gebeurd. Ik was nog maar net van start in mijn rol, en toen rolden de tanks van Poetin Oekraïne binnen. Dat was een heel ingrijpend moment voor iedereen. Rusland is een land waar journalisten het raam uit worden gegooid, waar je als je niet oppast in een strafkolonie terecht kan komen. Als je ziet hoe moedig Oekraïners nu strijden voor hun vrijheid, dan sta ik er elke dag wel even bij stil dat die democratie, die vrijheid, het waard is om te beschermen. Dat heeft het afgelopen jaar als een rode draad door mijn werk gelopen.”

Een bewogen jaar als fractievoorzitter

“Natuurlijk heeft de oorlog ook invloed gehad op Nederland. We steunen Oekraïne. Die steun voelen we, door de hoge prijzen waar we mee te maken hebben. Het is de prijs die we betalen voor vrijheid. Iedereen heeft denk ik wel het gevoel dat we in een bijzondere tijd leven en dus een stapje extra moeten zetten. Het kabinet kwam met een mega-operatie om mensen financieel zoveel mogelijk te helpen. Maar nog steeds zijn het moeilijke maanden. Veel Nederlanders hebben het zwaar. Niet alleen door de stijgende prijzen, maar ook door de maatschappelijke onrust die om de hoek kijkt. Bijvoorbeeld rondom

het uitvoeren van de stikstofplannen voor onze natuur en meer woningbouw, of de opvang van asielzoekers, wat afgelopen zomer in Ter Apel voor afschuwelijke omstandigheden zorgde. Tegelijk zie ik ook dat we, mede dankzij vrijwilligers in het hele land, in staat zijn om veel Oekraïense vluchtelingen op te vangen. En dat een groot deel van de volwassen vluchtelingen na een jaar ook al aan het werk is. Dat is ontzettend goed, dat wil ik voor alle asielzoekers.”

Strijden voor de democratie

“Wat je ook goed kunt merken is dat de democratie, niet alleen in Oekraïne, maar ook op andere plekken, onder druk staat. Onder andere in Duitsland, Brazilië en Amerika, waar rechtsextremisten van alles proberen om het democratisch systeem onderuit te halen. Maar ook in Nederland, waar journalisten, politieagenten en verpleegkundigen het werk moeilijk wordt gemaakt. Ondertussen is het aantal bedreigingen tegen politici verdubbeld ten opzichte van vorig jaar. Ik zie en merk aan alle kanten dat dit er bij mensen inhakt. We hebben nu politici in het parlement die met hun boodschap oproepen tot enorm vijandschap tegenover mensen die hun werk doen. Veel mensen in Nederland kijken mee met de debatten en gesprekken en vragen zich dan af; is dit normaal? Dat een bevolkingsgroep

“Een heleboel grote thema’s waar we de komende tijd hard mee aan de slag moeten, zitten in de politiek en het werk van de provincie”

in de hoek wordt gezet, of dat wetenschappers worden bedreigd. Daar gaan wij tegen in, om te laten zien dat dit niet normaal is en het ook nooit normaal mag worden. Het is hoopvol om te zien dat we het afgelopen jaar, hier andere partijen ook in hebben meegekregen.”

Keuzes maken voor vooruitgang

“Als D66 willen we graag vooruit, en elke provincie heeft daarin haar eigen verhaal. Bijvoorbeeld Brabant, mijn geboorteprovincie, die bekend staat om de intensieve veehouderij. Veel mensen die hier wonen, hebben te kampen met gezondheidsklachten zoals astma en longontstekingen. Maar Brabant is ook de plek waar de economie van de toekomst zich vestigt. Kijk naar ASML, een van de snelst groeiende bedrijven van Nederland. En nog veel meer grote spelers, van de logistiek tot de economische kennis in Tilburg. Iedere provincie heeft zo haar eigen

kwaliteiten, haar eigen verhaal. Doorzetten met het verduurzamen van woningen met het installeren van warmtepompen, zodat we niet meer afhankelijk zijn van Gronings gas. Of neem Zuid-Holland, waar de behoefte aan woningen het allergrootst is, maar waar we ook meer zouden kunnen doen voor de opvang van vluchtelingen. Een heleboel grote thema’s waar we de komende tijd hard mee aan de slag moeten, zitten in de politiek en het werk van de provincie. Denk aan het uitvoeren van de belangrijke stikstofafspraken, of het uitrollen van plannen voor de energietransitie. Daarom zijn de komende verkiezingen ook zo belangrijk, omdat we de Provinciale Staten nodig hebben om vooruitgang te boeken. De provincies zullen straks fundamentele keuzes moeten maken, om die vooruitgang een kans te geven. Het vergt daadkracht en moed. Dat is niet altijd even populair, maar wel noodzakelijk voor de toekomst van Nederland.” ■

Stop stilstand. Stem vooruit.

D66 maakt keuzes voor de toekomst, ook als die nu pijn doen. We nemen geen genoegen met pappen en nathouden of het gelijk van de zijlijn. Wij willen het anders in onze provincies - groener, gezonder, schoner - en willen daar met alles wat we hebben voor werken.

Met deze lijsttrekkers gaan we op campagne in de 12 provincies om te luisteren naar kiezers en ons verhaal te vertellen. Help jij mee? [D66.nl/meedoen](https://d66.nl/meedoen)

Marianne de Widt
Utrecht

Stan Hellegers
Gelderland

Renilde Huizenga
Overijssel

Tiko Smetsers
Flevoland

Anry Kleine Deters
Drenthe

Sander Claassen
Groningen

Danny van der Weijde
Fryslân

Amélie Strens
Noord-Holland

Laura Nijenhuis
Zuid-Holland

Wouter Versluijs
Zeeland

Matthijs van Miltenburg
Noord-Brabant

Marlou Jennekens
Limburg

Water Natuurlijk
Jouw groene stem in het waterschap

Nu de natuur een stem. Natuurlijk

Op 15 maart stemmen we ook voor de waterschapsverkiezingen. Water Natuurlijk is dé groene stem in het waterschap.

Een stem op Water Natuurlijk betekent een keuze voor: schoon water, gezond water, voldoende water, waterrecreatie en bescherming tegen het water.

Geef jouw groene stem in het waterschap. Stem 15 maart op Water Natuurlijk.

BESCHOUWING

Een platform voor debat en kritiek

door Jasper Dekker

In 1967 gebeurde bij de afdeling Den Haag van D'66 – toen nog met apostrof – iets bijzonders: vijf enthousiaste leden bedachten het politieke maandblad Peperbek. D'66 had net een spectaculaire verkiezingsoverwinning geboekt en was begonnen aan de opbouw van een landelijke partijorganisatie. In sneltreinvaart richtte het bestuur 68 afdelingen op, met in totaal zo'n 3700 leden. Peperbek moest de Haagse leden op de hoogte houden van het 'wel en wee' in D66, actuele politieke ontwikkelingen én gelegenheid bieden voor discussie. Al in juni 1967 lag het eerste nummer op het secretariaat en in de plaatselijke kiosk. In 1977 zou het blad weer ter ziele gaan. Toch biedt de geschiedenis van Peperbek inspiratie voor D66'ers vandaag: van onderaf ontstond een platform voor debat over de koers van de partij. Dat gaf impuls aan het verenigingsleven én bood ruimte voor sympathisanten en niet-leden van de partij.

Met een 'bek vol met peper'

De opvallende naam Peperbek weerspiegelt de toon en houding van een buitengewoon eigenzinnige redactie. Met een 'bek vol met peper' analyseerden, beschouwden en bekritiseerden de redactieleden de politieke actualiteiten. Tijdens het tienjarig bestaan van het blad zou de redactie zich steeds onafhankelijker opstellen van het Landelijk Bestuur en de afdeling Den Haag. Die ontwikkeling was onder meer het gevolg van de groei van het blad: wat begon als afdelingskrantje, bereikte al snel de omstreken van Den Haag en bekendheid onder D66'ers in grote delen van Nederland. Het aantal abonnees schommelde tussen 300 en 500; de oplage was op het hoogtepunt 900.

Geheel in de democratische traditie van D66, was openheid een belangrijk devies voor de oprichters. Peperbek wilde een forum zijn voor debat. Ingezonden artikelen kregen voorrang boven redactionele inbreng. De inhoud stond iedereen vrij, want – zo stelde de redactie – juist bij 'onbelemmerde meningsuiting en gepaard gaande invloed' lag de kracht van D66 in de Nederlandse politiek. Zo ging het over de voor- en nadelen van het pragmatische karakter van D66, de politiek-strategische beslissingen van Kamerleden en oplossingen voor actuele politieke problemen.

De onderscheidenheid van D66

Aan de debatten deden ook prominente politici mee. Een opvallend voorbeeld is de beschouwing uit 1973 van Jan Terlouw, dan kersvers partijleider, over het verschil tussen D66 en de sociaaldemocratie. De onderscheidenheid van D66 was altijd al een heikel punt geweest en Hans van Mierlo had niet zelden vooral de overeenkomsten tussen de PvdA en D66 benoemd. In Peperbek brak Terlouw met zijn voorganger door op zoek te gaan naar het ideologisch profiel van D66. Hij zocht daarvoor een connectie met de Vrijzinnig Democratische Bond (VDB) van begin twintigste eeuw. Want, zo stelde Terlouw, net als de VDB streefde D66 naar krachtige sociale wetgeving om de maatschappelijke ontwikkelingen tegen te gaan die tussen de 'leden van de bevolking ongelijkheid scheppen of versterken ten aanzien van hun ontwikkelingsvoorwaarden'. D66 moest zich beraden op haar diepere drijfveren, sociaal-economische orde en geestelijke waarden. Pas dan, vond Terlouw, zou het echt mogelijk zijn om de partij te onderscheiden van de PvdA.

Het past bij de onbelemmerde meningsuiting in Peperbek dat zijn bijdrage Terlouw op kritiek kwam te staan. Eén lezer maakte in 140 woorden gehakt van Terlouw's exercitie: 'waarom schrijft hij niet eens een behoorlijk politiek verhaal in plaats van zijn tijd te verdoen met kinderverhalen'. Polemieken ontstond ook in 1975, toen Kamerlid Jan Beekmans zich verdedigde tegenover een redactielid dat had gesteld dat Beekmans voor de nationalisatie van de gezondheidszorg zou hebben gepleit. Beekmans, ook lid van de PvdA, moest 'maar eens kiezen tussen zijn twee politieke opvattingen'. Op zijn beurt vond Beekmans dat het Peperbek aan journalistiek fatsoen ontbrak, omdat zijn uitlatingen veel genuanceerder geweest waren.

Zo functioneerde Peperbek als de voedingsbodem voor een cultuur van intern debat. Met enige zelfspot stelde de redactie in de vijfde uitgave al vast: 'Geen politicus van enig formaat durft nog zijn mening te formuleren zonder zich eerst afgevraagd te hebben; Wat zegt Peperbek ervan?'. Daarbij ademende Peperbek een sfeer waar alles gezegd kon worden. In de woorden van de redactie: 'D66 was er thuis, in de huiskamer, waar je dingen ongeremd kunt zeggen en elkaar verwijten naar het hoofd kan slingeren. En tegelijkertijd samen kunt lachen en grapjes kunt maken over elkaar en over de buitenwereld.'

Het einde van Peperbek

Tussen 1972-74 beleefde D66 haar eerste grote crisis. Bij de Provinciale Statenverkiezingen van 1974 kreeg D66 zelfs minder dan één procent van de stemmen; in heel Nederland waren nog maar 300 actieve leden over. De net opgerichte Stichting Wetenschappelijk bureau D'66 (SWB), voorloper van de huidige Mr. Hans van Mierlo Stichting, schoot Peperbek te hulp. De SWB nam een groot deel van de kosten op zich en kreeg een katern van acht bladzijden in het blad. Saillant detail: de redactie van Peperbek stond erop dat het katern een andere, gele achtergrondkleur kreeg, zodat de onafhankelijkheid van beide stichtingen zichtbaar bleef. Nog in december 1974 kwam het eerste nummer in de nieuwe stijl uit.

Desondanks wakkerde de kritiek op Peperbek aan. Het blad was volgens critici, waaronder het hoofdbestuur, steeds meer een doublure van de Democraat geworden. De partijtop wilde liever één centraal partijblad en zelfs de vaste lezers van Peperbek gaven bij een enquête goedkeuring voor opname in de Democraat, mits de unieke identiteit van het blad behouden bleef. Ondanks hardnekkig verzet van de redactie stopte het blad definitief in 1977. Een deel van de redactie, enkele rubrieken en onder meer de mededelingen van de SWB kwamen in de Democraat terecht. In 1980 kwam *Idee'66* van de grond, het tijdschrift van de SWB. Zo is Peperbek al met al een brutale voorloper van zowel *Idee* als de Democraat en biedt het blad hedendaagse D66'ers inspiratie voor een levendige debatcultuur. ■

Jasper Dekker is medewerker van de Mr. Hans van Mierlo Stichting, het wetenschappelijk bureau van D66. vanmierlostichting.d66.nl

INTERVIEW

Iedereen verdient de kans een gezond leven te leiden. Toch zijn er wat dit betreft grote verschillen tussen mensen. Deze gezondheidsongelijkheid wil D66 terugdringen. We zijn natuurlijk trots op de kracht van onze zorgmedewerkers en de robuustheid van ons zorgsysteem, maar hebben we het, ondanks onze goede uitgangspositie, wel zo goed voor elkaar?

tekst Jan Vincent Meertens

foto Paul Tolenaar

In je eentje krijg je niets voor elkaar

Deze retorische vraag stelde arts, hoogleraar en zorgbestuurder Ernst Kuipers in een gesprek met Sigrig Kaag, ruim voordat het huidige kabinet tot stand kwam. De plannen uit het coalitieakkoord moedigden hem aan de handschoenen op te pakken en zich als minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) in te zetten voor ons zorgstelsel. Twintig jaar na Els Borst is Volksgezondheid weer terug bij D66, waar het voor veel sociaal-liberalen ook hoort te zijn. Kuipers neemt - bevlogen, voortvarend en nieuw in de partij - de leden van D66 graag mee in wat het zorgakkoord inhoudt. En hoe we samen kunnen werken aan betere zorg voor iedereen.

Door je achtergrond heb je een heel brede kijk op ons zorgstelsel gekregen. Al van kleins af aan: je groeide op in een huisartsengezin.

“Ja, ik ben opgegroeid in een plattelandsdorp in de Noordoostpolder in een gezin met vijf jongens. Mijn vader was huisarts en mijn moeder de praktijkmanager die ook de apotheek deed. Zonder mijn moeder kon de praktijk niet draaien. Mijn vader was een uitstekend arts, maar alles daaromheen, daar had hij geen kaas van gegeten. De praktijk bestreek een gebied van 30 kilometer, alles langs de IJselmeerkant van de polder tussen Lemmer en Urk in.”

Je zag dat je vader zich kapotwerkte. Toch koos je zelf ook voor geneeskunde...

“Ha, nee, niet meteen! We praten over de zestiger, zeventiger en tachtiger jaren op het platteland, met een huisartsenpraktijk en apotheek. Als echtpaar zo'n praktijk runnen betekende dat je letterlijk dag en nacht bijna het hele jaar door daar mee bezig was. Ze stonden altijd paraat. Er was geen achterwacht. Het stond voor mij als een paal boven water dat ik geen geneeskunde ging doen. Altijd aan staan, dat wilde ik absoluut niet. Maar het begon toch te kriebelen dus na een jaar natuur- en scheikunde heb ik me alsnog ingeschreven voor geneeskunde. Mijn vader verklaarde me voor gek. Je werkt je op een gegeven moment stuk, zei hij. Maar hij gaf zelf ook toe dat hij weer medicijnen zou studeren als hij kon kiezen.”

Nu geldt dat ook voor de minister: altijd aan staan. Onder grote druk en in de schijnwerpers.

“Ja, maar daar word ik niet warm of koud van. Die nuchterheid heb ik van huis uit meegekregen. En ik heb in de acute zorg gewerkt, dat is pas hectisch. Daar moet je wel je kalmte bewaren. Dat nam ik mee tijdens de COVID-crisis, en nu in mijn rol als minister.”

In september bood je, met je collega's, de Tweede Kamer het Integraal Zorgakkoord (IZA) aan, dat volop inzet op het terugdringen van gezondheidsongelijkheid en op kwaliteitsverbetering, duidelijke D66-standpuntenpunten.

“Het IZA is een breed bottom-up initiatief vanuit de zorg en de partijen die daarin actief zijn. En het is in lijn met het gesprek dat ik in 2021 met Sigrig Kaag had. We spraken over de politiek en D66, met logischerwijs een focus op de zorg. Waar staat onze zorg nu? ‘Op Europees topniveau’ was de boodschap van vorige kabinetten, maar ook het departement. Maar de waarheid is dat dat op veel vlakken niet meer zo is.”

Waar in schieten we tekort?

“Onze zorg is gebaseerd op de waarde van solidariteit. Gelijke toegang voor iedereen. Of je nou een bankrekening hebt waar geld op staat of niet. Of je gezond ter wereld komt of met een aandoening. Gelijke toegang voor iedereen, een ongelooflijk belangrijk principe en dat willen we zo houden. Maar dat grondbeginsel staat wel heel erg onder druk door een groeiende vraag en te weinig mensen om met die vraag mee te groeien.”

“De problemen in het ene domein, zoals huisartsenzorg of geestelijke gezondheidszorg, hebben invloed op het andere. Als iemand maanden moet wachten op de intake voor psychische problemen of een behandeling in een ziekenhuis, dan komen deze patiënten tussentijds een aantal keer bij de huisarts terecht. Maar de huisarts heeft het water al aan de lippen staan. Als mensen die in het ziekenhuis liggen naar huis kunnen, maar wel met wijkzorg, dan blijven ze onnodig in het ziekenhuis liggen als er geen wijkzorg is. Het is allemaal met elkaar vervlochten.”

“Voor iedereen gelijke toegang tot kwalitatief goede zorg”

En het akkoord brengt weer balans?

“Wat wij met het integrale zorgakkoord bewust hebben gedaan, en dat is nooit eerder gebeurd, is samen met patiëntenorganisaties, gemeentes, zorgverleners, kortom met alle partijen gezamenlijk, kijken hoe we de zorg toekomstbestendig maken. Dat er voor iedereen, waar je ook woont in Nederland, goede toegang is. Dat we de kwaliteit verder verbeteren en het uiteindelijk ook voor de zorgprofessional werkbaar maken. En dat vraagt om afspraken over die domeinen heen. Dat is de essentie van een integraal zorgakkoord.”

De huisartsen vonden de toezeggingen voor de integrale aanpak om de door hun ervaren werkdruk te verlagen niet concreet genoeg. Jullie hebben hard gewerkt aan een oplossing?

“In het IZA staan allerlei afspraken die de huisartsen moeten ontlasten en sinds het tekenen is er door allerlei partijen hard gewerkt om die afspraken ook echt in de praktijk te brengen. Mede daardoor adviseerde het bestuur van de Landelijke Huisartsenvereniging begin december positief over een handtekening aan hun leden. Eind januari klonk er een overtuigend 'ja' van de beroepsvereniging.”

Betekenen de afspraken die over de domeinen heen gemaakt worden dat de rol van de overheid en zorgverzekeraars verandert?

“We hebben in Nederland lang geleden gekozen voor een systeem van publieke financiering waarbij de zorgaanbieders jaarlijks gecontracteerd worden. De zorgverzekeraars zijn de partijen die ons als burger vertegenwoordigen. Dat is een hele belangrijke rol. Daarbij moeten zij natuurlijk letten op doelmatige inzet van onze zorgpremies, maar in het IZA wordt nu ook volmondig de noodzaak om te investeren in kwaliteit van wijkverpleging en huisartsenzorg onderkend.”

Maar de zorgaanbieders concurreren toch nog steeds?

“We gaan op zoek naar meer samenwerking. Kijk alleen al naar de toename van mensen met een multidisciplinaire zorgbehoefte. Vanwege de complexiteit van die zorg is concurrentie tussen

zorgaanbieders niet gewenst; we krijgen niet de beste kwaliteit voor dat wat we ervoor inzetten. Dit vraagt een actievere rol van de overheid, die afspraken gaat maken over verplichte samenwerking op onderdelen, bijvoorbeeld in de acute zorg of in de zorg voor patiënten met kanker. In het akkoord zetten we de zorgverzekeraars op onderdelen ook in een stevigere positie, bijvoorbeeld door te zorgen dat een dominante zorgverzekeraar in een regio ook namens de anderen afspraken kan maken. Zo kunnen zaken als preventie of een meer wijkgerichte aanpak nog meer van de grond komen. En dat doorbreekt ook die marktwerking. Niet meer in concurrentie met elkaar maar in samenwerking ten behoeve van de burger.”

De mensen maken zich zorgen dat er geen spoedeisende hulp meer beschikbaar is in hun regio.

“Mijn doel is om de acute zorg in Nederland naar een hoger niveau te tillen. Ik wil geen ziekenhuizen sluiten, we hebben alle capaciteit hartstikke hard nodig. Maar het moet niet uitmaken waar je woont voor de kwaliteit van zorg die je krijgt. Hoogcomplex zorg die weinig gevraagd wordt, moet je niet overal willen aanbieden. Dat kan ook helemaal niet. Daar moet je gespecialiseerde centra voor inrichten, zoals traumacentra.”

“Gelukkig is veel acute zorg laagcomplex en niet levensbedreigend. Die moet voor iedereen dichtbij en snel toegankelijk zijn, en toch hebben we voor veel van die zorg momenteel maar beperkte toegang. We gaan nu in de samenwerking per regio coördinatiecentra neerzetten met financiering vanuit Den Haag. Daarmee brengen we de zorg dichterbij en maken we het minder complex, waardoor de patiënt sneller en beter wordt geholpen en de druk op de zorgverlening tegelijkertijd afneemt, waardoor de kwaliteit van de zorg enorm verbetert.”

Je werkte aan het akkoord vanuit verschillende perspectieven: arts, wetenschapper, zorgbestuurder, politicus, minister.

“Haha, ja, en plattelandsjongen, telg van een huisartsengezin.”

foto Bart Versteeg

Welke Ernst Kuipers is het meest tevreden met dit akkoord?

“Ik denk dat het de combinatie is, maar allereerst is het de minister die het meest tevreden is met dit akkoord. Wel vanuit de overtuiging die ik al heel lang heb in die verschillende rollen in de zorg dat dit akkoord ongelofelijk nodig is.”

Als bestuurder Kuipers met minister Kuipers aan tafel had gezeten, wat had die dan tegen de minister gezegd?

“Ik denk dat de bestuurder blij is met het akkoord maar dat die de minister ook zou aansporen

ervoor te zorgen dat de tijd van praten nu voorbij is en dat we vooral moeten gaan doen. En dus een veel actievere rol moeten nemen als overheid in plaats van alleen te zorgen voor bepaalde randvoorwaarden en het daarna volledig aan het veld over te laten. Minister, wees nadrukkelijk een medespeler. Natuurlijk met respect voor het stelsel dat er is, maar durf daarin een heldere, desnoods sturende rol te pakken.” ■

Scan de code of klik hier en lees online het volledige interview.

JONGE DEMOCRATEN IN ALLE PROVINCIALE STATEN

Het zal weinigen ontgaan zijn: over een maand zijn de verkiezingen voor de Provinciale Staten en daarmee de Eerste Kamer (oh ja, en de waterschappen). Het bestaan van iets archaïsch zoals de senaat en de provincies is bij ons jongeren voortdurend een punt van discussie, maar zolang ze nog bestaan moet er rekening gehouden worden met hun invloed. Die invloed wordt alleen steeds meer door ouderen en minder door jongeren aangewend, en dat is een probleem.

De provincie gaat namelijk over verrassend veel belangrijke onderwerpen voor jongeren. Ze heeft bijvoorbeeld een aanzienlijke vinger in de pap bij de woningbouw, geen onbelangrijk punt nu er een tekort is van duizenden woningen voor onder andere studenten en starters. Ook voor gelijke kansen kan men niet om de provincie heen: als we stad en platteland gelijk willen behandelen zullen we goed openbaar vervoer nodig hebben. En laat dat nu ook net een beleidsterrein van de provincies zijn. Tot slot ligt het uitvoeren van veel milieu- en klimaatbeleid, zoals de stikstofaanpak, bij de provincies. In die zin ligt de toekomst van veel jonge generaties in de handen van deze bestuurlijke laag.

Ondanks het belang van de provincies blijft de opkomst onder jongeren bij de Provinciale Statenverkiezingen laag. Bij de stembusgang in 2019 kwam een magere 52 procent opdagen. Bijna de helft van de jongeren blijft dus thuis. Deze desinteresse wordt nog problematischer als je de vergrijzing meerekent. Volgens cijfers van het CBS is sinds 2020 meer dan de helft van de kiesgerechtigden in ons land 50-plus. Dit probleem wordt alleen maar groter: over twintig jaar zijn er drie oudere kiezers per jonge kiezer. Op dit moment zijn dat er twee. De gemiddelde leeftijd van Statenleden ligt hoger dan het landelijk gemiddelde en de Eerste Kamer spant de kroon met een schrikbarende gemiddelde leeftijd van 61. Met zoveel oudere kiezers en volksvertegenwoordigers ziet het er slecht uit voor de belangen van jongeren.

Kortom, er komen steeds meer oudere kiezers bij in een democratie die al veel oudere volksvertegenwoordigers en een lage stemopkomst onder jongeren kent, ondanks de belangrijke onderwerpen waar de Provinciale Staten over gaan. Willen we als jongeren niet verdrukt worden in de besluitvorming, dan zullen we 15 maart moeten kiezen voor de toekomst. Daarom roep ik iedereen op om te stemmen op de Jonge Democraten op de kieslijsten van D66. Laten we gaan voor Jonge Democraten in alle Provinciale Staten! ■

Kalle Duvekot, landelijk voorzitter Jonge Democraten (JD). De JD is een onafhankelijke groep politieke jongeren die zich binnen en buiten D66 inzetten om kansen voor jongeren te realiseren en te garanderen: jongedemocraten.nl

INTERVIEW

Excuses, diskulpa, pardon

tekst **Marcella Heijboer**
foto **Phil Nijhuis**

Ruim een jaar werkten **Linda Nooitmeer** en **Salima Belhaj** intensief samen in het parlementaire proces naar de excuses van de Nederlandse Staat voor het slavernijverleden. Begin januari blikten ze terug op de spannende aanloop naar het aangekondigde 'betekenisvolle moment' van het kabinet op 19 december 2022.

De speech van Rutte

Linda Nooitmeer: "Ik was aanwezig in het Nationaal Archief toen Rutte namens het kabinet de excuses uitsprak. Het was doodstil in de zaal. Ik heb op de automatische piloot geluisterd, het voelde erger dan een examen. Ik kon de inhoud en betekenis nog niet volledig tot me laten door-dringen en dacht vooral: zijn de juiste bewoorden-ingen gebruikt, zijn de voorouders erkend? Al met al kon ik toen al voorzichtig concluderen dat het excuus premierwaardig was. Navraag in de gemeenschap leerde dat men toch geraakt was door de woorden, door de manier waarop de premier de excuses uitsprak en met verwachting uitkijkt naar het proces achter de komma."

Salima Belhaj: "Ook voor mij was het tot 19 december spannend. Ik voelde steeds: wát als het niet lukt? We bekeken de tv-uitzending in de fractiekamer met medewerkers en Tweede Kamerleden. Ik zat naast fractiegenoten Raoul Boucke en Jorien Wuite. Door hun achtergrond was het ook voor hen persoonlijk een belangrijk moment. Het was bijzonder om te zien dat zij werden geraakt door de speech."

Wat voorafging: een lang en precair proces

De discussie over het Nederlandse slavernijverleden startte in de Tweede Kamer op 1 juli 2020, met een breed aangenomen motie van Rob Jetten en Jesse Klaver om 2023, 160 jaar na de afschaffing van de slavernij, tot herdenkingsjaar te maken. In opdracht van toenmalig minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties Kajsa Ollongren werd ondertussen het Adviescollege Dialooggroep Slavernijverleden ingesteld. In 2021 presenteerde het Adviescollege haar adviezen in het omvangrijke rapport 'Ketenen van het Verleden'.

Linda Nooitmeer: "Eindelijk kwam er aandacht voor dit dossier. De laatste keer dat er in de Tweede Kamer gesproken was over de implicaties van de slavernij was in 1862, toen de afschaffing van de slavernij in Suriname en het Caribisch deel van het Koninkrijk op de agenda stond. De Black Lives Matter-demonstraties zorgden voor bredere aandacht voor het institutioneel racisme en de relatie daarvan met het Nederlands slavernijverleden."

Rondetafelgesprekken

Salima Belhaj: "Vanaf januari vorig jaar heb ik meerdere rondetafelgesprekken georganiseerd. Destijds was er in de Tweede Kamer geen meerderheid voor excuses. Ik heb politici en afgevaardigden van maatschappelijke organisaties uitgenodigd met het idee: het maakt niet uit of je voor of tegen bent, we gaan proberen elkaar te vinden. We spraken zowel met wetenschappers als nazaten van tot slaaf gemaakten. Veel betrokkenen wilden hun verhaal vertellen. We hebben vooral geluisterd en daar ruim de tijd voor genomen. Mensen voelden dat ze eindelijk gezien en gehoord werden door het parlement. In augustus volgde een reis naar Suriname, Curaçao en Bonaire. Het was heel waardevol om ons ook daar ter plaatse goed te laten informeren over de gevolgen van het slavernijverleden."

Linda Nooitmeer: Mensen wilden het verhaal van hun voorouders en de doorwerking in het heden altijd al vertellen. Ze willen hun pijn kwijt voordat ze naar de toekomst kunnen kijken. Zolang je je niet gehoord voelt, blijf je stil. Velen voelen zich structureel niet serieus genomen en hebben daardoor lage verwachtingen of zijn boos. Dat er daadwerkelijk excuses zouden kunnen komen konden ze zich niet voorstellen."

Waarom nu pas

Salima Belhaj: Ik was heel blij toen het kabinet eindelijk excuses had aangeboden. Het kabinet, en in het bijzonder onze eigen bewindspersonen, ben ik enorm dankbaar. Maar toch denk ik ook: waarom heeft het 160 jaar moeten duren?!"

Linda Nooitmeer: "De afgelopen 50 jaar hebben wetenschappers het Nederlandse slavernijverleden gebagatelliseerd. Dit heeft geresulteerd in weinig aandacht voor dit deel van de Nederlandse geschiedenis, ook in het onderwijs. Daarnaast denk ik dat er ook sprake

"Ze willen hun pijn kwijt voordat ze naar de toekomst kunnen kijken. Zolang je je niet gehoord voelt, blijf je stil"

- LINDA NOOITMEER

was van momentum: binnen een jaar na excuses van burgemeester Halsema hebben de burgemeesters van alle grote steden excuses gemaakt voor het aandeel van hun voorgangers in de slavernij. De verwachting bij het NINsee was dan ook dat de Nederlandse Staat uiterlijk 1 juli 2023 excuses zou maken. Overigens vind ik wel dat er vanuit moreel oogpunt al 160 jaar geleden excuses gemaakt hadden moeten worden door het kabinet: Nederland is een fatsoenlijk land. De trans-Atlantische slavernij is in 2001 door de VN aangemerkt als misdaad tegen de menselijkheid. Op dat moment had de verantwoordelijkheid, uit menselijkheid, al genomen moeten worden. Tegelijkertijd is consensus binnen het kabinet ook van groot belang: het is zeker geen toeval dat juist binnen dit kabinet overeenstemming gevonden kon worden."

Hoe verder

Linda Nooitmeer: "Rutte zei ook: 'Deze excuses zijn een komma, geen punt'. We zetten in op een gedragen herstelagenda die tot stand komt door het samenwerken van alle betrokken organisaties uit Nederland, het Caribisch deel van het Koninkrijk en Suriname, het kabinet en de Tweede Kamer."

Salima Belhaj: "Er heeft een groep toonaangevende personen meegedacht. Toch hebben de excuses velen verrast, dat had misschien beter gekund. Ik vind het belangrijk dat we daarvan leren en met mensen in gesprek blijven. Soms hoor ik: 'waarom hebben jullie *namens mij* excuses aangeboden, ik heb toch niks gedaan?'. Dan licht ik toe dat het niet gaat om individuele Nederlanders, maar om de rol van de Staat. Sommigen hebben een bijna wetenschappelijke of juridische benadering, terwijl het voor betrokkenen om gevoel gaat. Ik hoop op meer empathie. De kunst is om de ander te geven wat hij nodig heeft. Dat betekent niet per se dat jou iets wordt afgenomen."

"Op 25 januari heeft de Tweede Kamer gedebatteerd over de excuses. We hebben gesproken over het belang van de excuses en wat het kabinet gaat doen om duurzaam aandacht aan dit onderwerp te besteden. Dat begint voor mij bij meer aandacht voor het Nederlandse slavernijverleden in het onderwijs. Ik ben blij dat het debat waardig was. Dat geeft vertrouwen in het vervolg."

100 procent vertrouwen

Salima Belhaj: "Linda en ik blijven samen optrekken. Zij is een rots in de branding, er is 100 procent vertrouwen tussen ons. Zij houdt altijd het doel voor ogen, plaatst zichzelf niet op de voorgrond."

Linda Nooitmeer: "Salima, hoe jij de deur van het parlement hebt opengezet en de rondetafelgesprekken hebt aangepakt, getuigt van leiderschap. En vergeet de D66'ers in het kabinet niet; zij hebben allen op hun manier een belangrijke rol gespeeld."

Salima Belhaj: "Als politicus bereik je soms meer door niet het podium te pakken. Dienstbaar en faciliterend zijn om zo ruimte aan anderen te geven om mee te doen." ■

Linda Nooitmeer is sinds 2018 voorzitter van het NINsee (Nationaal instituut Nederlands slavernijverleden en erfenis). Daarnaast is ze werkzaam als interim finance consultant en bekleedt ze diverse bestuurlijke functies, waaronder secretaris van de afdeling D66 IJsselstein.

Het NINsee organiseert jaarlijks op 1 juli de Nationale Herdenking van de afschaffing van trans-Atlantische slavernij en maakt zich al 20 jaar sterk voor excuses door de Nederlandse Staat en aandacht voor de negatieve doorwerking van de slavernij in het heden: institutioneel racisme.

Salima Belhaj zit sinds 2016 namens D66 in de Tweede Kamer. Ze houdt zich daar onder meer bezig met de onderwerpen racisme en discriminatie. Ook is ze vicefractievoorzitter van de D66-fractie en voorzitter van de Parlementaire Enquêtecommissie Fraudebeleid en Dienstverlening. Ze begon haar politieke carrière in Rotterdam. Van 2008 tot 2016 was ze daar raadslid en fractievoorzitter.

INTERVIEW

Talent met gezonde gekte

Later dit jaar gaat de volgende editie van het Landelijke talentontwikkelingsprogramma 'De Nieuwe Lichting' van start. Dit programma richt zich op prominente en gezichtsbepalende posities binnen de partij, zoals leden van de Eerste en Tweede Kamer en wethouders van de grote steden. Aanleiding voor *Democraat* voor een gesprek met Frank van der Endt, sinds 2020 voorzitter van de Landelijke Talenten Commissie (LTC).

tekst **Leonie Francien Sellies**
foto **Renata Jansen**

“Waar we als LTC van D66 naar op zoek zijn?”, herhaalt Frank. “Naar mensen die maatschappelijk geworteld zijn, die een gezond soort ambitie hebben. Ik noem het wel eens gezonde gekte. Mensen die gedreven zijn, ergens door begeistert. En het allerbelangrijkste: mensen die kunnen reflecteren. Die kritisch naar zichzelf kunnen kijken.” Voor de meer prominente functies binnen D66 geldt dat er altijd een lid van de LTC in de Lijst Advies Commissie (LAC) zit. De LAC's stellen de profielen op voor de gevraagde functies en stellen mede de advieslijst samen.

Een aardige jongen

“Het zijn de mensen met gezonde gekte die het verste komen”, zegt Frank. “Soms zie je dat mensen iets moeten compenseren, zich willen ontworstelen uit een bepaald milieu, of iets hebben meegemaakt. Dat kun

je inzetten. Op de basisschool gaven de docenten aan dat ik een aardige jongen was maar dat de Mavo te hoog gegrepen was. Qua opleiding zou ik niet veel aankunnen. Gelukkig heb ik ouders, en later ook docenten, die me gesteund hebben, vertrouwen gaven, doorzettingsvermogen en strijd lust hebben bijgebracht. Ik ben uiteindelijk ‘met genoeg’ afgestudeerd. Ik heb de zogenaamd zwaarste ultra marathon van de wereld, de Marathon de Sable, gefinist. Opgeven zit niet in mijn systeem.”

Deze instelling dat ieder mens waardevol is en talenten heeft, neemt Frank mee in zijn gesprekken. “Elk gesprek moet meerwaarde hebben. Ook als ik aan het eind van het gesprek denk dat ambities niet reëel zijn, dan blijf ik benadrukken: je bent waardevol voor de maatschappij, voor D66. Je kan je ontwikkelen, je hebt potentie. Ik denk dat je veel kan doen binnen onze partij, maar ik denk dat je op die en die functie meer op je plek zou zitten. Meer tot recht zou komen.”

Regionale scouts

“Voorheen was er bij sommigen het beeld dat de LTC als een gesloten club bepaalde wie in aanmerking kwam voor ‘het klasje’”, vertelt Frank. “Van dat imago komen we nu af. Om de verbinding met de afdelingen in het land te versterken, worden de selectiegesprekken voor ‘De Nieuwe Lichting’ sinds dit jaar gevoerd door iemand van de LTC samen met één van de regionale scouts.”

“We willen veel meer de samenwerking opzoeken met de afdelings- en regiobesturen, maar ook de netwerken door het land”, vertelt Frank. “Binnen elk afdelings- en regiobestuur is nu een bestuurslid verantwoordelijk voor de portefeuille talentontwikkeling en scouting. Zij hebben veel meer zicht op talenten in de regio dan wij. De regionale scouts kunnen iemand ook voordragen voor ‘De Nieuwe Lichting’, maar leden kunnen zich sinds dit jaar ook zelf aanmelden.”

→

Lid Landelijk Bestuur vereniging en opleiding / vice-voorzitter LTC lid Wietske Veltman:

“We hebben bestuurders nodig die weten wat er leeft en speelt in de samenleving. Dat is ook hard nodig om het vertrouwen van inwoners terug te winnen. We zoeken politici die dat echt in de genen hebben.”

→

Lid Landelijke Talentencommissie Amal Omar:

“Vanuit mijn HR-expertise houd ik me bezig met strategisch personeelsplanning, het opstellen en actualiseren van profielen en het voeren van selectiegesprekken. Het doel is om talenten - die een afspiegeling zijn van de samenleving - te matchen met hierop passende functies. Want representatie doet er toe!”

Frank: “Al moet een strenge selectie daarna wel uitwijzen wie er doorgaat.”

“De regionale scouts zijn voor leden met ambitie het eerste aanspreekpunt. Zij kunnen zien of het verstandiger is dat mensen lokaal starten in een bestuur of lokaal talentenprogramma, of om hen meteen met de landelijke commissie in contact te brengen. Zij zijn onze ogen en oren voor talenten in de regio.”

Tweede partij van Nederland

Bij de selectie voor ‘De Nieuwe Lichting’ wordt nog meer nadruk gelegd op maatschappelijk inzicht en betrokkenheid. ‘De Nieuwe Lichting’ start daarom met een maatschappelijke stage. Aan deelnemers wordt gevraagd te reflecteren op waar beleid en realiteit goed samengaan of waar het schuurt. “We vragen

Landelijke Talent Commissie

Bestuur, medewerkers
Landelijk Bureau en
regionale en lokale scouts.

Wil je informatie?
Neem dan contact op met
je lokale afdeling of via:
talentontwikkeling@d66.nl

foto D66

deelnemers wat deze stage met hen als persoon en potentieel politicus doet. Zo kunnen we zien of mensen goed kunnen reflecteren. Kritisch naar zichzelf kunnen kijken. Ik werk heel veel met bestuurders en goede bestuurders kunnen reflecteren en over de meest serieuze zaken grappen maken, het relativeren. Dat is een kwaliteit die je nodig hebt in de complexe en soms meedogenloze politieke context."

"Met Wietske Veltman van het Landelijk Bestuur hebben we het initiatief genomen om, los van de LTC, een aparte bestuurscommissie in te stellen die zich niet richt op de politieke functies, maar op impactvolle maatschappelijke posities. We willen als D66 geen banenmachine zijn, maar wel via de inhoudelijke ambitie D66-ers meer in zicht krijgen voor cruciale posities. We zijn de tweede partij van Nederland en er is veel talent. In het verleden zijn we hier terughoudend en bescheiden in geweest", licht Frank toe.

Maatschappelijke impact

Nog een verandering: de nieuwe editie van 'De Nieuwe Lichting' vindt niet, zoals in voorgaande jaren, plaats in 'het exclusieve en afgeschermd Driebergen', maar op de locatie waar ongedocumenteerden worden

"We willen veel meer de samenwerking opzoeken met de afdelings- en regio-besturen, maar ook de netwerken door het land"

— FRANK VAN DER ENDT

opgevangen in Den Haag. "We zijn op zoek naar mensen die maatschappelijk geworteld zijn. De toeslagen-affaire heeft duidelijk gemaakt hoe belangrijk het is dat politici begrijpen wat de maatschappelijke impact is van wetgeving en dat we niet alleen moeten toetsen op uitvoerbaarheid. Er speelt ontzettend veel op het gebied van scouting en talentontwikkeling", vat Frank het samen. "We willen transparanter en inclusiever zijn en meer verbindingen leggen door het hele land. Ik ben trots dat we bij de LTC zo'n geweldige club mensen hebben die zich daarvoor inzet." ■

Online Academie

D66 barst van het talent

Via onze workshops en opleidingen kan je ontdekken of 'de politiek' iets voor je is. Binnen de D66 Academie staat een breed aanbod klaar. Online, maar ook via je eigen afdeling kan je je kennis en vaardigheden vergroten.

Schrijf je vandaag nog in via [MijnD66.nl](https://mijnd66.nl)

The Good Fight Videoland | Seizoen 5 | 2021

"Deze spin-off van The Good Wife heeft een geweldige cast. Een zeer gemêleerd gezelschap dat werkt op een advocatenkantoor. Voor mij laat het zien hoe zeer vrouwen en andere groepen, ook vandaag de dag, nog zoveel drempels moeten overwinnen. Zeker als het gaat om gelijke behandeling. Het geeft mij echt een dosis energie elke keer als ik kijk. Een heus 'Powerhouse'. Ze zetten uitgesproken thema's op de agenda. Gevoelige politieke kwesties en ook economische issues komen aan de orde. Interessante 'class actions' worden uitgelicht. In Nederland missen we helaas deze invalshoek waar maatschappelijke thema's op zo'n manier aan de kaak worden gesteld."

Deze aflevering: de drie tips van...
Fatimazhra Belhirch (1975)
is directeur-bestuurder van de Stichting voor Vluchteling-Studenten UAF en is toezichthouder in de culturele en de onderwijs sector. Ze werkte vijftien jaar bij het ministerie van Buitenlandse Zaken en was daarvoor actief als jurist. Belhirch staat op plek vijf van de kandidatenlijst van D66 voor de Eerste Kamer.

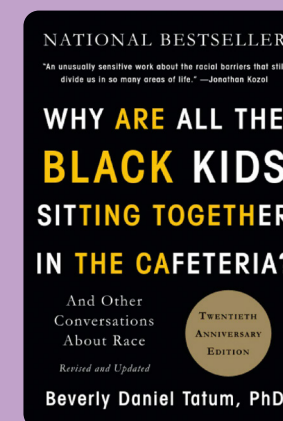

tekst Marieke de Jong foto Melanie Samat

Seasonal Sound Bites Podcast Nigella Lawson | 2017

"Nigella zegt altijd 'I'm not a trained chef, I'm self learned', en dat geeft een kookleek zoals ik de moed om met dezelfde passie, energie en liefde aan de slag te gaan. Ze geeft je een ongelofelijk positief gevoel dat ook jij een tafel vol heerlijke gerechten kan neerzetten. Eten is voor mij een belangrijk onderdeel in mijn leven. De gezelligheid en verbinding van tafelen voel je direct als je naar Nigella luistert. Het genieten begint dan al, nog voordat je iets hebt geproefd. Vooral haar feestelijke dinersuggesties zijn werkelijk top. Succes verzekerd bij je gasten, alles gaat op. Zal ik zo nog even mijn favoriete kalkoengerecht met je delen? Food is all about sharing."

Why are all the black kids sitting together in the cafeteria? Dr. Beverly Daniel Tatum | Paperback | 2017

"Meestal vermijd ik in mijn struinsessies door de boekhandel de Top 10 tafel waarop de bestsellers worden uitgestald. Uitzondering op deze regel was de boekenlijst van Barack Obama waar ik een paar jaar geleden oprecht door geïntrigeerd raakte. Zo'n pakkende titel als deze maakt natuurlijk nieuwsgierig. Een onderwerp als diversiteit en inclusiviteit is enorm belangrijk, ook in het kader van kansengelijkheid en gelijkwaardigheid. De schrijfster heeft de gave je gedurende dit boek op bepaalde momenten een zeer ongemakkelijk gevoel te geven. Ze benoemt hoe belangrijk het is het gesprek te voeren over discriminatie, racisme en polarisatie. En leert je dat je het verschil kan maken door het gesprek hierover aan te blijven gaan. Keer op keer."

THEMA

- Buiten - landgenoten

Dat hij op een ander continent woont, betekent niet dat Eelco Keij zich minder Nederlands voelt. Sterker nog: hij zet zich al jaren in voor Nederlanders in het buitenland. Mede dankzij 'zijn' motie kan die groep nu indirect stemmen voor de Eerste Kamer. Aan *Democraat* vertelt hij over de weg daar naartoe, zijn passie voor politiek en het belang van een wetswijziging.

tekst **Caine Roland**
foto **Eelco Keij eigen beeld**

“Vorbij de landsgrenzen ben je nog steeds Nederlander. Ook in het buitenland hebben Nederlandse wetten impact op je, dus je moet mee kunnen denken en doen. Wie kent er tegenwoordig niet iemand die ergens anders woont of werkt? Niet gek, naar schatting wonen er 800.000 tot 1.2 miljoen Nederlanders buiten Koninkrijks grenzen. Er bestaan veel internationaal samengestelde gezinnen. Mijn vrouw is bijvoorbeeld Amerikaanse en onze kinderen zijn Nederlands-Amerikaans. Ik zelf trouwens ook. De wereld komt steeds dichterbij en die gaat echt niet meer weg. Nederland is groter en belangrijker dan je denkt en we worden alleen maar internationaler. Juist daarom moeten we af van dat grensdenken; het is niet reëel.”

Eelco Keij woont en werkt al jaren in New York. Toch is hij zijn identiteit verre van verloren, zo blijkt al vroeg in het gesprek. Hij vindt het daarom ondemocratisch dat Nederlanders die ergens anders wonen tot afgelopen zomer niet indirect voor de Eerste Kamer konden kiezen, zoals altijd wel mogelijk was voor hun binnen de grenzen wonende 'landgenoten'. Zo ondemocratisch zelfs, dat hij in 2015 een motie indient op het D66-congres om dat recht te trekken. “Parlementariërs maken wetten die invloed hebben op onze levens, ook al zitten we in het buitenland. Bijvoorbeeld over het hebben van een dubbele nationaliteit, het behoud van een Nederlandse bankrekening, pensioenen of dat je kinderen Nederlands onderwijs kunnen volgen. Elke politicus ter verantwoording kunnen roepen. Dat is een rechtsprincipe, toch was het vroeger alleen wettelijk vastgelegd voor Tweede Kamerleden. Eigenlijk is dat gek”, vertelt Keij.

Winstpost

Hij geeft aan dat het belangrijk is dat belangen van Nederlanders in het buitenland behartigd worden. “Toen ik onderzoek deed voor mijn politiek manifest *Kapitale Connecties*, drong het tot me door hoezeer Nederland achterloopt. Landen als Frankrijk, Portugal, Italië, Zwitserland en Kroatië hebben zelfs aparte Kamerzetels in hun parlementen voor hun burgers in het buitenland. Zij erkennen de meerwaarde van die groep. Vaak

Eelco Keij

Eelco Keij (1977) was kandidaat-Kamerlid op de D66-kieslijst voor de Tweede Kamerverkiezingen in 2016. In 2019 werkte hij vanuit het ministerie van Buitenlandse Zaken als internationaal verkiezingswaarnemer. Hetzelfde jaar werd de Stichting Nederlanders Buiten Nederland door hem opgericht. Hij is sinds augustus 2022 werkzaam bij de Rainforest Alliance in New York als Manager Foundations & Corporations Fundraising. En tevens lid van de Raad van Toezicht van Amref International University (AMIU) in Nairobi.

zitten de mensen op goede posities, ze kunnen grote orders binnenslepen, hebben handige businesscontacten en een prima netwerk. Daar kunnen we nog veel meer uit putten. We zien zelfs meer toeristen in Nederland uit landen waar veel Nederlanders wonen. Ze zijn de smeerolie in hun gemeenschap en steken hun nek uit voor hun land van afkomst.”

D66 heeft dit soort belangen telkens expliciet genoemd, zegt Keij: “Daar waren we pionier in. Sjoerd Sjoerdsma zegt altijd: ‘Nederlanders in het buitenland zijn ambassadeurs. Je emigreert niet weg uit je identiteit, die neem je mee.’ Andere partijen benoemen de voordelen nu mondjesmaat, maar alle beleidsmakers zouden in moeten zien dat Nederlanders in het buitenland geen lastpost zijn, maar juist een winstpost.”

Niet zonder slag of stoot

Wat is precies het idee achter de motie? Keij vertelt dat Nederlanders die buiten het Nederlands Koninkrijk wonen zich kunnen laten registreren in een permanente kiezersregistratie. Dan krijgen ze de mogelijkheid te stemmen voor leden van een kiescollege dat bestaat uit Nederlanders in het buitenland. Dat college stemt vervolgens op Eerste Kamerleden, zoals de Provinciale Staten doen. In tegenstelling tot de Provinciale Staten is de enige taak van het kiescollege het stemmen op de leden van de Eerste Kamer.

Van motie naar Grondwetwijziging

D66-lid dient een motie in.

Leden ondersteunen de motie.

Op D66 Congres wordt de motie besproken.

Er wordt door leden voor de motie gestemd.

Tweede Kamerfractie voegt dit toe in de onderhandelingen voor een regeerakkoord.

Regering of lid/leden Tweede Kamer stelt grondwetwijziging voor.

Stemming Tweede Kamer en Eerste Kamer 50% +1 voor (1ste lezing).

Stemming Tweede Kamer (nieuw) en Eerste Kamer 2/3 de meerderheid voor (2de lezing).

Ondertekening door de Koning en minimaal één bewindspersoon.

Publicatie in het Staatsblad, wijziging treedt direct in werking.

stemverklaring dat ze het nu anders zagen. We hebben hier hard voor gelobbyd, maar uiteindelijk moeten politici wel bereid zijn hun standpunten te herzien en dit publiekelijk uit te dragen. Dat was groots van GroenLinks!"

Typisch D66

"Boris kwam jaren geleden al op voor de belangen van Nederlanders buiten Nederland," zegt Eelco Keij over Eerste Kamerlid Dittrich, die in de vergadering over de grondwetwijziging zegt: "Als je als Nederlander in het buitenland woont, ben je als het ware een ambassadeur van je eigen land op intermenselijk niveau." Eelco: "Sowieso draagt het hele proces onze signatuur. D66'ers als Fleur Gräper, Petra Stienen, Joost Sneller, Gerard Schouw, Sjoerd Sjoerdsma, Maartje Jansen, Arthur van Benthem en de Afdeling Rijk van Nijmegen zijn belangrijke krachten die van tevoren, tijdens en tot voor kort een rol hebben gespeeld. Sommigen al vanaf de begindagen; zij hebben letterlijk zeven jaar lang aan het proces bijgedragen. Ik ben ze erg dankbaar voor hun enthousiasme en steun. Zonder hen was de wetgeving nooit gelukt."

Gekozen lijsttrekker

Keij zit nog wel met een punt dat niet à la de partij is: "Ik ben lijsttrekker, maar de leden hebben niet kunnen stemmen, ook niet op andere kandidaten. Iemand benoemen in plaats van kiezen is niet des D66. Helaas was het zo'n lange tijd onduidelijk of de wet op tijd door de Kamer zou komen, dat alle politieke partijen als een haas aan de gang moesten om iets samen te stellen. Het hele proces was bij iedereen dus noodgedwongen ad hoc. De volgende keer hebben we de tijd om alles op een nette, democratische manier te regelen. Ik wil het dan ook juist goed doen via een lijsttrekkersverkiezing. Gelukkig kan dat vanaf nu!" ■

Dat klinkt behoorlijk recht door zee. Toch zitten er nog haken en ogen aan: "Nederlanders in het buitenland moeten zich opnieuw registreren om aan de verkiezingen mee te kunnen doen. Ook wanneer ze dit al gedaan hebben om te mogen stemmen voor de Tweede Kamer of het Europees Parlement. Dat geeft ontzettend veel verwarring: jaren geleden werd namelijk gezegd dat die registratie eenmalig en permanent zou zijn. We vrezen dat een groep straks niet mag stemmen omdat ze het idee hebben dat ze geregistreerd zijn, maar dat dus niet voor deze nieuwe verkiezing geldt."

af van zeven jaar en komt voor de Eerste Kamer. Op 5 juli 2022 wordt de grondwetwijziging daar aangenomen. In totaal zijn 54 stemmen voor en 21 tegen, de vereiste tweederde meerderheid: "Een overwinning voor de rechten van Nederlanders buiten Nederland!"

Niet iedereen was voor de grondwetwijziging, vertelt Keij. "Het grappigst vond ik de drogreden van de SGP. Aangezien het niet in de wet geregeld was, vonden ze het niet in de wet passen. Nu het wél bij wet geregeld is, past het hopelijk toch", lacht hij. "Ook bijzonder: GroenLinks stemde in de Tweede Kamer tegen en in de Eerste Kamer voor, inclusief een

Door voor- en tegenstand

De motie legt uiteindelijk een weg

Tirza Drent en Caroline Ort staan respectievelijk op plek 7 en 10 op de kieslijst voor het Kiescollege niet-ingezetenen voor de Eerste Kamer. Tirza studeert International Relations aan de Universiteit van Kaapstad en was onder meer afdelingsvoorzitter bij de Jonge Democraten Leiden-Haaglanden. Caroline werkt als landendirecteur voor een Noorse humanitaire hulporganisatie in Oost-Jerusalem en is voorzitter van de D66 Regio Buitenland.

Caroline: Hi Tirza, gefeliciteerd met je 7e plek op de kieslijst voor het kiescollege niet-ingezetenen! Wat was voor jou de reden om je verkiesbaar te stellen? ✓✓

Tirza: Hi Caroline, ook gefeliciteerd met de 10e plek op de kieslijst! Als jonge Nederlander in het buitenland vind ik het belangrijk dat jonge Nederlanders waar dan ook stemmen. Zeker omdat de beslissingen die in de Eerste Kamer worden gemaakt zo veel invloed hebben op onze toekomst. Wat zijn voor jou de belangrijkste thema's voor het kiescollege? ✓✓

Caroline: Vanuit de Regio Buitenland waar ik sinds 2 jaar voor in het bestuur zit, merk ik dat onderwerpen als dubbele nationaliteit en het kunnen behouden van je Nederlandse bankrekening heel belangrijk zijn - zeker voor Nederlanders die al heel lang in het buitenland wonen. Ook het beter toegankelijk maken van consulaire diensten is een heel actueel thema. Hoe is jouw ervaring met stemmen vanuit het buitenland? ✓✓

Tirza: Het online registreren voor verkiezingen is gelukkig erg makkelijk. Vanuit Zuid-Afrika wordt het moeilijk op het moment dat je post moet ontvangen en versturen, dat erg lang of komt ook vaak helemaal niet aan. Gelukkig kan je met deze verkiezing ook het stembiljet inleveren in persoon of bij post bij de ambassade of het consulaat. Om te stemmen heb je wel een briefstembewijs nodig, mocht die niet

in de brievenbus verschijnen dan kan er tot en met 3 maart 2023 een vervangend briefstembewijs op de website van de gemeente Den Haag worden aangevraagd (www.stemmen-vanuithetbuitenland.nl). Met kiezers verspreid over de hele wereld, hoe gaat zo'n campagne te werk? ✓✓

Caroline: We staan met 24 D66 kandidaten op de lijst, en die wonen verspreid over de hele wereld. Iedereen is al sinds begin januari heel hard bezig om zoveel mogelijk mensen te bereiken, in eerste instantie om zich te registreren maar nu ook om op D66 te stemmen! Er wordt heel intensief gebruik gemaakt van social media, van persoonlijke contacten, groepen Nederlanders in het buitenland met onder meer nieuwjaarsborrels, en er hing zelfs een levensgrote banner op het Schumanplein in Brussel om Nederlanders daar op te roepen D66 te stemmen. Via D66 internationaal kan je de campagne volgen en iedereen kan zelf ook nog met ideeën komen. ✓✓

Tirza: Dat klinkt allemaal hartstikke goed! Belangrijk om niet te vergeten dat een stem uiterlijk 15 Maart in Den Haag moet liggen, dus stem op tijd! Heel veel succes! ✓✓

Caroline: Jij ook! Op naar zoveel mogelijk D66 zetels in het kiescollege! ✓✓

“Het is een groot goed dat er een denktank-achtige organisatie binnen een politieke partij is die de onafhankelijkheid waarborgt”

Zes jaar waren **Annet Aris** en **Margot Scheltema** bestuursleden van de **Mr. Hans van Mierlo Stichting (VMS)**, het wetenschappelijk bureau van **D66**. Recentelijk namen ze afscheid. Onder hun hoede kwamen drie directeuren en talloze wetenschappelijk medewerkers voorbij en zagen een bont palet publicaties en activiteiten tot stand komen. Met enige weemoed spreken ze met de redactie van de *Democraat* over hun ervaringen.

tekst **Milan Assis**

foto **Phil Nijhuis**

Eervolle opgave

DUBBELINTERVIEW

Waarom zijn jullie ooit aan deze klus begonnen?

Margot Scheltema: Voor mij was het de perfecte manier om betrokken te raken bij D66 zonder me te verdiepen in dagelijkse partijpolitiek – dat interesseert me toch minder. Ik denk graag na over het hoe en waarom; over het gedachtegoed van een partij. Dat ligt me meer dan flyeren.

Annet Aris: Voor mij geldt hetzelfde. Ik ben altijd meer van de inhoud dan van het politieke spel geweest. In 2006 raakte ik betrokken bij het schrijven van het verkiezingsprogramma. Toen ben ik gevraagd als voorzitter van de redactieraad van *Idee*. Een eervolle opgave, want het is een prachtig blad. Daarna ben ik in het bestuur van de VMS gevraagd. Het is een ontzettend mooie hoek van de partij. Je hebt er de vrijheid om - met alle respect voor mensen die met dagelijkse politiek bezig zijn - principiëler over zaken na te denken.

Hoe hebben jullie je rol vervuld? Hadden jullie ook een inhoudelijke focus?

Margot Scheltema: Het is om te beginnen gewoon bestuurlijk werk. Kijken of de organisatie goed draait. Kijken naar de financiën, naar de programmering, de verantwoording en de bemensing. Dat laatste is het allerbelangrijkst. Wie doet wat, waar? Gaandeweg hebben we ons ook wel opgeworpen als sponsors van bepaalde onderwerpen waar we expertise in of

een specifieke belangstelling voor hadden. Dan verdeelden we de thema's uit het jaarprogramma onder de bestuursleden. We waren vaak nauw betrokken bij een onderzoek, deden mee aan rondetafelgesprekken en lazen mee op versies van publicaties.

Annet Aris: Het bestuur heeft eigenlijk een dubbelrol: klankbord en toezichhouder. Aan de ene kant ondersteun je, maar aan de andere kant daag je de VMS ook uit. Wat wordt het jaarprogramma? Waar gaat de VMS haar tijd aan besteden en waarom precies? Dat waren altijd intensieve discussies. Deels gaat zoiets bottom-up met ideeën van medewerkers, maar het kan ook meer top-down vanuit de vraag: wat zijn de grote maatschappelijke thema's?

Margot Scheltema: Als bestuurslid heb ik me weleens zorgen gemaakt over de manier waarop wetenschappelijke bureaus gefinancierd worden, want de financiering deint mee met het aantal zetels dat een partij krijgt. Als je een enorme klap zou maken naar één of twee zetels, ben je al je geld kwijt. Terwijl je eigenlijk dan juist alle zeilen bij zou moeten zetten om na te denken over de grote vraag: waartoe zijn wij als partij op aarde?

Hoe zien jullie de functie van een wetenschappelijk bureau?

Margot Scheltema: Het is een groot goed dat er een denktank-achtige organisatie binnen een

politieke partij is die de onafhankelijkheid waarborgt. Die in staat is de ogen op de lange termijn gericht te houden. Die echt de diepte in gaat met thematische bijdragen, artikelen, podcasts en bijeenkomsten. Daarmee versterk je het ideologische fundament waar het bestaansrecht van een partij op rust.

Annet Aris: Je ziet dat de output van de VMS varieert van wetenschappelijke artikelen die in een academisch tijdschrift zouden passen, tot publicaties die heel pragmatisch zijn en dicht bij de dagelijkse politiek liggen. Dat is soms lastig. De stichting is soms zoekende over of zij nou meer een wetenschappelijk instituut of een maatschappelijke denktank is. Die vertwijfeling is goed. Het maakt dat we mensen van verschillende pluimage in de stichting hebben. Wel is álles wat de VMS doet stevig wetenschappelijk gefundeerd. Ze werken fact-based en minder met meningen. Welke onderzoeken zijn geweest? Wat is al over deze thema's gezegd? De discipline om deze kwaliteit van onderbouwing vol te houden is ontzettend waardevol.

Heeft de VMS de taak om het gedachtegoed binnen D66 verder te brengen? Of moet zij juist het sociaal-liberalisme in de samenleving breed versterken?

Margot Scheltema: De huidige opvatting is vooral dat eerste. Dat neemt niet weg dat wij altijd tegen elkaar zeggen dat er zoveel goud zit in de artikelen en het andere werk van de VMS. Het is zonde dat het enkel binnen de kring van bekeerden blijft. We moeten er meer mee doen. **Annet Aris:** Deze discussie hebben we eigenlijk altijd gehad. Bij de VMS werken allemaal inhoudelijke, gepassioneerde en gedreven mensen. Als een stuk klaar is, begint men eigenlijk snel weer aan een nieuw stuk. We hebben de afgelopen jaren geprobeerd om nog meer te doen met valorisatie [red. het omzetten van kennis in actie] en communicatie, maar het zit niet diep in het DNA van de stichting. Het zou goed zijn om iets meer naar buiten te treden met de ideeën.

Zijn er thema's waarop jullie vinden dat de VMS een voortrekkersrol moet spelen?

Annet Aris: Ik kan natuurlijk het geijkte rijtje opnoemen: oorlog, polarisatie, klimaat. Maar als je het van een wat hoger niveau bekijkt, zijn er een aantal grote, onderliggende maatschappelijke dilemma's. Ten eerste, we moeten op heel veel vlakken snel en ver transformeren; hoe balanceren we dat met een maatschappelijke

←

Margot Scheltema:

Commissaris bij diverse bedrijven; Raad bij de Ondernemingskamer.

Annet Aris:

Commissaris bij oa ASML en Randstad, bijzonder hoogleraar digitale transformatie, INSEAD.

absorptiecapaciteit die al aan haar grenzen zit? Ten tweede, hoe creëren we weer vertrouwen in de maatschappij en blijven we gelijktijdig waakzaam voor krachten die de democratie ondermijnen? En ten derde, welke rol speelt de markt versus de staat en hoe balanceer je dat goed uit?

Margot Scheltema: Annet verwoordt het mooi. Het mooie van zo'n bureau is dat het consequent naar de lange termijn kijkt en daarmee ook naar de tweede orde-effecten van dit soort ontwikkelingen. Die lange adem heb je nodig om verandering te bewerkstelligen. Daar kom je in de dagelijkse politiek niet aan toe – en dat is logisch.

Annet Aris: Soms zou ik wel willen dat er wat meer actieve dialoog tussen de dagelijkse politiek en de VMS is. Om elkaars perspectieven beter te snappen. Het moeten geen parallelle werelden worden.

Waar kijken jullie het meest positief op terug?

Margot Scheltema: Eén van de leukste dingen was meedoen met sollicitatiegesprekken. Als ik kijk naar de mensen die we gerekruteerd hebben, dan zitten daar zulke enorm interessante, nieuwsgierige en helder denkende jonge mensen bij. Die kunnen wij dan de kans geven om hun hersens te laten kraken op grote thema's. Ik word daar zo blij van.

Annet Aris: Als ik terugkijk, vind ik de ondersteuning die de VMS aan de verkiezingsprogramma's biedt ontzettend belangrijk. En waar we het nog niet over gehad hebben, de VMS is ook hard bezig met het trainen van mensen. Dat is ontzettend belangrijk om het sociaal-liberalisme in het DNA van mensen te krijgen. ■

Zoals in elke vereniging, bloeit ook bij D66 regelmatig iets moois op tussen actieve leden. In dit nummer portretteren we Jim Pedd & Annedebora van Kooij uit Rotterdam.

tekst **Caine Roland** foto **Jeroen Mooijman**

Waar en hoe hebben jullie elkaar ontmoet?

Jim: "We hebben elkaar ongeveer zes jaar geleden leren kennen. Ik was net lid van D66 Rotterdam en het leek me leuk bij de debatclub te gaan. Annedebora zat in de organisatie en was nieuwe leden aan het verwelkomen. Later brachten we behoorlijk wat uren samen door omdat we werkten aan de campagne voor de gemeenteraadsverkiezingen. Het jaar daarna gingen we als eerste date naar de Zesde van Mahler op het Gergiev Festival in Rotterdam. Ondertussen hebben we samen een huis gekocht en misschien komt er binnenkort een hond. We zijn nog steeds politiek betrokken en zitten in dezelfde wijkraad."

Hoe is het om een stel te zijn binnen de wijkraad?

Annedebora: "De wijkraad is bedacht om een betere link te leggen tussen bewoners en het stadhuis. Je probeert actief om mensen in de wijk te betrekken en lobbyt bij het college en de gemeenteraad in de hoop iets geregeld te krijgen. Ook in mijn werk als beleidsmedewerker woningmarkt en huurderparticipatie ben ik hier mee bezig. We vinden het wel leuk dat we de enige tweemansfractie vormen in onze wijkraad. Al bemoeit Jim zich als voorzitter van de wijkraad minder met de inhoudelijke discussies. Dat doe ik juist. De politiek gaat ook wel eens mee naar huis, maar daar genieten we erg van."

Jim: "Het vertrouwen in de politiek is laag: de verkiezingsopkomst in onze wijk was nog geen dertig procent. In onze wijk zie je verschillende uitdagingen samenkomen.

Armoede, veiligheidsproblematiek, weinig groen en toenemende gentrificatie. Omdat we allebei professioneel bezig zijn met participatie, zien we hoe belangrijk het is om mensen goed te betrekken. Het gaat ook om hun toekomst."

Zijn jullie het in de politiek altijd met elkaar eens?

Jim: "Meestal willen we hetzelfde, maar we houden ons met verschillende dingen bezig. Zo vind ik dat cruiseschepen echt weg moeten uit het centrum van Rotterdam en zet ik me in voor de toegankelijkheid van de binnenstad."

Annedebora: "Ik vind vergroening en verduurzaming heel belangrijk. Als hobby zitten we bijvoorbeeld in groenprojecten

en dit jaar willen we een biologische moestuin op ons terras maken. Verder zie ik vanuit mijn werk in huurbeleid energiearmoede en verduurzaming samenkomen. Er zijn mensen die veel te hoge rekeningen hebben, huurhuis met veel achterstallig onderhoud. Bij verduurzamingsbeleid vind ik het ontzettend belangrijk dat iedereen mee kan doen. Ook mensen die niet direct enthousiast mee willen praten over duurzaamheid, of mensen die bij hun huurbaas moeten leuren of ze alsjeblieft dubbel glas kunnen krijgen." ■

OPROEP

Hebben jullie elkaar (ook) leren kennen bij D66? En willen jullie samen geportretteerd worden in de *Democraat*? Stuur een mail met jullie contactgegevens naar: democraat@d66.nl

BURGEMEESTER IN BEELD

Doorstroming in het Beekdal

D66 wil dat mensen hun burgemeester direct kunnen kiezen. Want deze bestuurder is niet alleen verantwoordelijk voor openbare orde en veiligheid, maar geeft zijn of haar gemeente smoel en kleur. Deze aflevering: Jaap Velema.

tekst **Bas Knijf**

“In het hoge noorden, aan de grens met Duitsland, ligt Westerwolde. Partijgenoot Jaap Velema is de eerste burgemeester van deze in 2018 ontstane fusiegemeente. Voor wie niet uit de buurt komt wellicht een onbekende uithoek van ons land, maar met het dorp Ter Apel binnen de gemeentegrenzen allesbehalve doorsnee. Het D66 geluid is hier spaarzaam: onze partij haalde al twee verkiezingen op rij geen zetel in de raad. Desondanks zit Velema goed in zijn rol: “Een burgemeester moet zichzelf minder politiek profileren op heel veel dossiers. Doe je dat niet, dan vervreemd je jezelf al heel snel van partijen in de raad of het college. Mijn keuze voor D66 geeft wel aan wie ik ben, hoe ik de wereld zie. Tegelijkertijd wil je dat iedereen zich in jou herkent.”

Generatie X

Als student was Velema al geïnteresseerd in samenlevingsvraagstukken. Toch belande hij in het bankwezen: “Het was het tweede kabinet Lubbers, de overheid moest kleiner. Niemand zat te wachten op bestuurswetenschappers. Als kind van Generatie X had je grofweg drie keuzes: omscholen tot IT-er, de uitzendbranche of het bankwezen.” Velema werkte 20 jaar als adviseur

en relatiemanager. Dat komt goed van pas: “Als burgemeester doe ik niets anders dan werken aan goede relaties.”

Keuze voor de politiek

Velema's politieke carrière begon in Hoogezand-Sappemeer, waar D66 in 2006 uit de raad verdween. In 2009 pakte de lokale afdeling de draad weer op voor de verkiezingen van 2010. “Ik werd voorzitter van de programmacommissie en had niet de ambitie om hoog op de lijst te staan. Vanuit mijn rol kende ik ons programma uit het hoofd en werd ik toch gevraagd als lijsttrekker.” De partij ging van 0 naar 2 zetels en belande in het college. Velema verliet het bedrijfsleven: “Ik koos voor mijn passie voor openbaar bestuur en samenleving. Bovendien kreeg ik de portefeuille onderwijs en duurzaamheid, waardoor ik voor D66 écht wat kon betekenen.” Velema doorliep geen ‘burgemeestersklasje’: “Ik gaf als wethouder van Veendam een masterclass voor aanstormend talent met Pieter Smit. In de nazit spoorde hij mij aan om te solliciteren op de nieuwe functie van burgemeester van Westerwolde, de streek waar ik vandaan kom.”

Doorgeslagen rationalisatie

Gemeentelijke en landelijke problematiek komen samen in Westerwolde, als de asielopvangcrisis in 2022 een vlucht neemt. Dorpskern Ter Apel huisvest het welbekende COA-aanmeldcentrum, en de penitentiaire inrichting voor ‘vreemdelingen in strafrecht’. Velema zag in 2020 al de voor-tekens en trad naar buiten in diverse media:

Jaap Velema
17.09.1963

1990

Juridische Bestuurswetenschappen (RUG)

1990-2010

adviseur en relatiemanager in het bankwezen bij ING, Rabobank en Van Lanschot

2010-2014

wethouder gemeente Hoogezand-Sappenmeer

2014-2018

wethouder gemeente Veendam

2018-heden

Burgemeester Westerwolde

“Als burgemeester doe ik niets anders dan werken aan goede relaties”

“Gemeenten hadden grote achterstanden met het huisvesten van statushouders en ik zag de problemen zich hier opstapelen door het gebrek aan doorstroming. In 2010 had je nog 5 aanmeldcentra. Nu kom je Nederland maar op één plek binnen en dat is Ter Apel, met iedere week rond de duizend nieuwe asielzoekers. Dat maakt het een kwetsbare flessenhals. Doorgeslagen rationalisatie als gevolg van beoogde efficiency.”

Tolerantie

In zijn eigen gemeente bemerkt Velema geen verminderde tolerantie tegenover asielzoekers: “Van oudsher zijn de Oost-Groningse gemeenten knalrood. Het Syrische gezin dat vlucht voor oorlog en geweld, dáár is draagvlak voor. Maar er is een relatief kleine groep jonge mannen die niet komt voor asiel, maar in Europa economisch aan het overleven is. Die geven overlast: stelen een telefoon of betalen niet voor het openbaar

vervoer. Met veel verbaal geweld onttrekken ze zich dan aan het gezag.” Veel gemeenten aarzelen dan ook als zij door het COA worden benaderd. Velema stelt: “Ze zeggen we willen hier geen tweede Ter Apel, maar eigenlijk bedoelen ze deze hele specifieke groep overlastgevers. Je ziet een handelingsverlegenheid bij de instanties om deze groep goed te adresseren. Als burgemeester zit daar mijn drijfveer: draagvlak behouden door aandacht te vragen voor leefbaarheid in mijn dorp en gelijktijdig humane opvang organiseren vanuit een gastvrij Nederland.”

Natuurherstel

Trots is Velema op het herstel van het natuurhistorisch landschap. De Ruiten en Westerwoldse Aa, kenmerkend voor het beekdallandschap, zijn teruggebracht in oorspronkelijke staat. “In de jaren 70 is het oude, mooie landschap generationeel geraakt: de beek kwam te vervallen en er werden rechte kanalen aangelegd. Een aantasting van het landschap en het milieu wat nu in 30 jaar is hersteld. Een uniek stukje natuur in Nederland, zelfs nog onbekend voor veel Groningers. Elke Westerwolder definieert zich met dit gebied en dat zit hem in de bijzonderheid”. Zeker een bezoek waard dus! ■

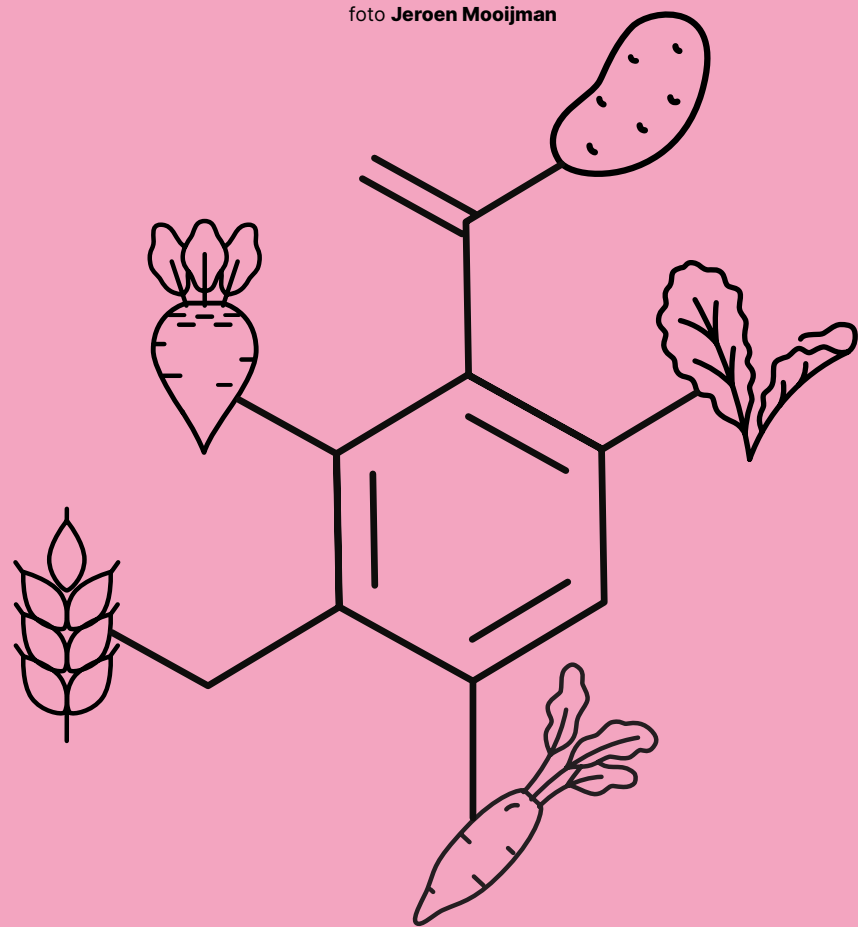
Heb je ambities voor het burgemeestersambt of ben je fractievoorzitter van een gemeente waar binnenkort een burgemeestersvacature ontstaat? De D66 Burgemeesterscommissie denkt graag mee. Neem contact op door te mailen naar burgemeesterscommissie@d66.nl

D66'ER BUITEN DE POLITIEK

Wetenschap van het land

De natuurkunde heeft in Brunssum vaste voet aan de grond gekregen op De Onderste Hof van Wim A'Campo. Strakke berekeningen gaan zij aan zij met de wetten van het land en maakt het boeren op de Limburgse velden een ambacht met twee liefdes.

tekst **Stephan van Heusden**
foto **Jeroen Mooijman**

Door de jarenlange ervaring, het gebruik van actuele natuurkundige kennis en techniek lukt het ieder jaar opnieuw Bintje aardappelen van hoge kwaliteit te telen.

De Limburgse lössgrond

is de perfecte voedingsbodem voor Bintje aardappelen. Deze worden door de familie A'Campo geleverd aan cafetaria's en restaurants in de Euregio Limburg. Wim A'Campo zit vol verhalen over aardappelen, hoe je deze teelt, schraapt, snijdt en bakt tot een heerlijke puntzak mayonaise. Maar Wim's eerste liefde is de natuurkunde. Al vanaf de zandbak wist hij dat hij passie had voor krachten, momenten, drukpunten, moleculen, neutronen en protonen en hij besloot natuurkunde te gaan studeren in Utrecht. In het weekend hielp hij zijn ouders met het sorteren van de aardappelen in Brunssum. Zijn vader was tenslotte al dik in de 70. Eind jaren '70 werd er steeds meer gemechaniseerd en verdween veel personeel richting industrie. Het was een dilemma voor Wim. De boerderij, waardoor de familie op het prachtige landgoed kon blijven wonen of langdurig studeren. Het werd de boerderij, waarbij Wim tot de dag van vandaag gebruik maakt

van de natuurkundige kennis die hij opdeed tijdens zijn studie.

De Onderste Hof

De familie A'Campo boert al sinds 1868 op rijksmonument De Onderste Hof. Wim is van de vierde generatie en hij leidt met zoon Ben het 150 jaar oude bedrijf. Waar veel boeren in de afgelopen decennia kozen voor schaalvergroting, mechanisatie en uitbesteding koos de familie A'Campo juist voor autonomie. Voor een beperkt aantal lokale afnemers die men het gehele jaar van producten voorziet. Ontzorgen noemen ze dat bij A'Campo. Dit gaat zo ver dat ze in de jaren '80 de frites ook gingen snijden en verpakken omdat afnemers dit door verscherpte HACCP-wetgeving niet meer zelf wilden doen. Wim is trots op de friteslijn die hij zelf heeft ontworpen. Hij sprak met wel 200 leveranciers over sensors, elektrotechniek, plc's, gebruik van rvs en rubber. Met hulp van Europese subsidie liet hij een scannerlijn

ontwikkelen waarin aardappelen machinaal worden gezeefd, gescand, geschraapt en gesneden. Gemonitord door camera's en lichtsensoren. Deze techniek is uniek. Waar vind je zo'n apparaat in een rijksmonument dat aardappelen verwerkt met grote precisie. Door de jarenlange ervaring, het gebruik van actuele natuurkundige kennis en techniek lukt het ieder jaar opnieuw Bintje aardappelen van hoge kwaliteit te telen. En in rap tempo te verwerken tot de favoriete frieten van de regio.

Boeren en de politiek

Wim sprak al een keer met Sigrid Kaag bij een bezoek aan Den Haag. Over de polarisatie in de politiek, boerenprotesten, de oorlog in Oekraïne. Hij vraagt zich af of mensen het allemaal nog wel kunnen volgen. De hele discussie over emissie is bijvoorbeeld zo ingewikkeld omdat het helemaal niet mogelijk is om te meten hoeveel uitstoot een boerderij heeft. Dat is van enorm veel facetten afhankelijk.

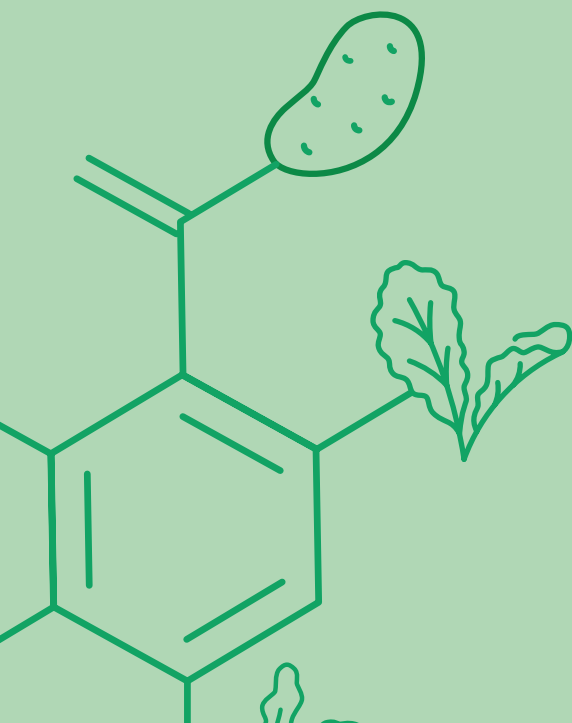
Daarom wordt er gewerkt met emissiecompensatieregelingen die niemand begrijpt en die door bedrijven en overheid worden misbruikt voor het bouwen van huizen of infrastructuur. Dat leidt tot grote frustratie. De uitkoopregel verstoort de marktwerking doordat boeren op een andere plek weer grond kopen tegen hoge prijzen die voor plaatselijke boeren niet te betalen zijn. Hij vindt dat de overheid een taak heeft in het beter uitleggen waarom er klimaatverandering is, waar dit door komt, wat we hier aan moeten doen en dat het een kwestie van lange adem is. Hij stelt: 'De uitstoot van nu hebben we in de afgelopen 50 jaar gecreëerd. Het verminderen van uitstoot mag idealiter niet net zo lang duren. Er is haast bij.'

Zuinig zijn op de boer

Er worden niet alleen maar aardappelen geteeld op de akkers in Brunssum. Er is een gewasrotatie met winter- en zomertarwe, daarna mosterd en bladrammenas. Groenbemesters zorgen voor een goede doorworteling, de opslag van voedingsstoffen en een natuurlijke bevordering van het bodemleven. Daarnaast blijven de akkers het hele jaar groen en bedekt, zo wordt CO2

opgeslagen in de bodem en erosie voorkomen. Wim stelt dat als het in Nederland een week lang tegen de 40 graden is, de oogst verloren gaat. Door klimaatverandering worden de zomers in Nederland warmer en droger. Met vochtsensoren en een eigen weerstation meet hij het vochtgehalte in de bodem van het aardappelveld. Zo weet hij exact hoeveel er berekend moet worden om de aardappelen gezond te houden. Door de juiste wijze van berekening wordt energie bespaard, gaan er geen voedingsstoffen verloren en blijven de wortels van de aardappelen vitaal.

We moeten zuinig zijn op de landbouw stelt A'Campo. In de afgelopen decennia was alles gericht op productie tegen de laagste kosten. Er werd gemechaniseerd om krachten vrij te maken voor de industrie. Welvaart was gekoppeld aan hoe minder mensen in de landbouw hoe beter de welvaart. Nu moeten we de boeren blijven koesteren en voorkomen dat er te weinig opvolging is. A'Campo kijkt met zorg naar de versobering of afschaffing van de Bedrijfsopvolgingsregeling (BOR). Boeren hebben ook een belangrijke opdracht in het aanpakken van klimaatverandering. Door groene chemie van grondstof te voorzien via restafval, door van windenergie via elektrolyse groene waterstof te maken. Daar kan dan weer groene ammoniak van gemaakt worden voor de verduurzaming van de scheepvaart. Daar komt die natuurkunde weer goed van pas. Voor A'Campo is het zonneklaar dat het zo verder moet. ■

Eerbetoon

"Hans van Mierlo is geboren in Breda en woonde samen met zijn ouders, broer en zussen op verschillende plekken in de stad. De Van Mierlo's waren en zijn nauw verbonden met Breda. Hans verdient dan ook een eerbetoon in zijn geboortestad. Hij leverde als taalkunstenaar een belangrijke en bijzondere bijdrage aan de politiek. Prachtig dat een van zijn tijdloze uitspraken is verwerkt in een muurschildering tegenover de plek van zijn ouderlijk huis en de bank 'Van Mierlo en Zoon'. De realisatie van het kunstwerk was een intensief en waardevol proces samen met familieleden en andere dierbaren van Hans. Elke keer als ik langs de schildering loop, denk ik hier met veel genoegen aan terug. En realiseer ik me de uiterst actuele opdracht die we met elkaar hebben."

— HANS TEUNISSEN, INITIATIEFNEMER
EERBETOON, BESTUURDER MIDDELBARE
SCHOOL EN KANDIDAAT-KAMERLID
TWEDE KAMER

DUBBELGESPREK

Democraten in Europa

tekst **Milan Assies**
foto's **Jeroen Mooijman**

Doeke Eisma en Laurens-Jan Brinkhorst komen samen in het huis van Eisma in Den Haag. Aan die tafel zaten ze al vaker, niet zelden met hun partners. Hun vriendschap gaat ver terug, naar de begin-dagen van D66 – de partij waar beiden grote delen van hun carrière doorbrachten. Er rolt een mooi gesprek over tafel. Over vroeger, over democratie, het parlement en het belang van Europa.

Waar begon jullie betrokkenheid bij D66?

Doeke Eisma: In Gelderland. Een studievriend zei: "ik heb een afdeling van D66 opgericht, heb je zin om aan de Statenverkiezingen mee te doen?". Voor ik het wist zat ik erin. Met een formuliertje kon ik aangeven dat ik interesse had om in het parlement te komen. Ik had al vroeg geleerd dat je nooit 'nee' moet zeggen. Zo zat ik binnen een jaar in de Eerste Kamer. In totaal zes jaar, waarvan drie als fractievoorzitter. Dit terwijl we de Eerste Kamer eigenlijk een horreur vonden. Overbodig. Niet direct gekozen, dat is voor D66'ers verschrikkelijk.

Laurens-Jan Brinkhorst: Ik was in '66 lector internationale organisaties en bevriend met Peter Baehr, één van de 'eerste 36'. Hij liet me het Appèl lezen en nodigde me uit om op 14 oktober naar Krasnapolsky te komen, waar gediscussieerd zou worden over of D'66 een partij of een beweging moest worden. Ik vond het laatste. Toen ik om 11 uur aankwam, kwam een man de trap aflopen – Van Mierlo, zo bleek later, – die tegen me zei "kom bij de partij die we net hebben opgericht!". Wat bleek? Het begon niet om 11, maar om 10 uur. En in dat uur was besloten tot oprichting van de partij. Een dilemma. Het was een van die bepalende momenten in het leven. Ik was toch wel erg nieuwsgierig en werd lid. De discussie ging meteen over de hoofdpunten: de gekozen premier, het districtenstelsel, et cetera. Zaken die

zo nodig waren, maar die nog steeds niet zijn gerealiseerd.

Waarom zijn veel van deze 'kroonjuwelen' nooit in de praktijk gebracht?

Laurens-Jan Brinkhorst: Grote partijen wilden geen gekozen premier, kleine partijen geen districtenstelsel. Het is jammer. De situatie van versplintering waar we nu inzitten, stond toen aan het begin. Veel van de huidige partijen willen niet dat het land beter geregeerd wordt, ze willen stemmen krijgen – je kan er geen regering mee vormen. Er is geen ander land met 20 partijen.

Doeke Eisma: Er zijn meerdere één- of tweepersoonsfracties. Hoe willen zij het hele palet van de Nederlandse politiek beslaan?

Europa en het buitenland zijn belangrijke D66-thema's. Als oud-Europarlementariërs moet dat voor jullie ook zo zijn geweest.

Laurens-Jan Brinkhorst: Europa heeft voor mij altijd centraal gestaan. D66 stond op twee. In het kabinet- Den Uyl werd ik staatssecretaris van Europese Zaken en na de val van het vreselijke kabinet Van Agt II Europees ambassadeur in Japan geworden. Daarna ben ik zeven jaar Directeur Generaal Milieu bij de Europese Commissie geweest. Ik had Nederland eigenlijk vaarwelgezegd, maar keerde in 1994 terug omdat ik toch nog iets in de politiek wilde doen. Ik weet nog dat ik in Brasserie Keijzer zat met Hans,

en dat hij er na een kwartier achter kwam dat ik graag naar het Europees Parlement (EP) wilde en niet de Tweede Kamer. Dat kon hij zich niet voorstellen. Ik zei grappend: je moet nooit terug naar de plek van je vroegere misdaden. Daarna ben ik nog vijf jaar Europarlementariër geweest voor mijn latere ministerschappen.

Doeke Eisma: Ik zat in de jaren '70 als Eerste Kamerlid in Europa met een dubbelmandaat en ben daarna, toen er rechtstreekse verkiezingen waren, nog twee keer in het Europees Parlement verkozen. Na onze persoonlijke contacten kregen Laurens-Jan en ik in '95 dus uiteindelijk ook professioneel met elkaar te maken. Het was een leuke tijd. Gijs de Vries was toen onze fractievoorzitter. Die was eerst VVD'er en werd daarna D66'er.

Laurens-Jan Brinkhorst: Net zoals Joris Voorhoeve. Echte liberalen komen uiteindelijk bij D66 terecht.

Hoe ervoeren jullie het contact met de Tweede Kamerfractie destijds?

Doeke Eisma: We hadden nauwe contacten met de TK-fractie. Eén van ons vieren ging regelmatig naar de Haagse fractie om het over Europa te hebben. De sfeer was open, tolerant. We deden echt ons best! Ik had bijvoorbeeld ook Volksgezondheid in mijn portefeuille. Als Els Borst naar de Europese Raad moest, dan ging ik de week van de tevoren met een agenda naar haar toe. Dan vertelde ik wat we in het EP gestemd hadden, zodat ze

daar rekening mee kon houden.

Laurens-Jan Brinkhorst: Terwijl Volksgezondheid eigenlijk door corona pas echt een Europese aangelegenheid is geworden. Als ik het moet samenvatten dan is er altijd een sympathieke onderstroom geweest, maar nooit echt het idee dat als men een thema in de Tweede Kamer op een bepaalde manier oppakte, dat dat dan ook op Europees of internationaal niveau zou helpen. Nu is het anders. Thema's als klimaat, terrorisme-bestrijding en vluchtelingenbeleid zijn échte Europese thema's geworden. Wat de Kamer zegt doet ertoe, maar minder dan in de jaren '90.

Europa is dus een grotere rol gaan spelen omdat Europa een grotere rol is gaan spelen, niet omdat daar politiek actief op is aangestuurd?

Laurens-Jan Brinkhorst: Dat klopt. De Nederlandse fractie heeft daar lange tijd weinig initiatief op getoond. Dat geldt niet voor Sigrid Kaag, ere wie ere toekomt. Die speelt als minister een totaal andere rol dan Hoekstra, die de 'zeven dwergen' bij elkaar organiseerde tegen Italië en Spanje. Kaag heeft Spanje meegenomen in een gezamenlijk project op Europees niveau. Daarom ben ik heel positief over haar. Dit kabinet is ook veel Europeser. In Rutte III zou het volstrekt ondenkbaar zijn om over uitbreiding van de EU te praten. En ook Rutte, die weinig eigen opvattingen heeft, lijkt toch langzaam onder de indruk van wat hij meemaakt. Hij ziet ook dat Europa, ondanks alle tegenslagen, verder komt.

Hoe kijken jullie naar het D66 van vandaag?

Doeke Eisma: Ik wil niet zo zijn van 'vroeger was alles beter', maar ik vind wel dat we in de jaren '70 en '80 ontzettend veel elán hadden. We wilden radicaal zijn. We wilden dit afschaffen, dat afschaffen, de Eerste Kamer, de Staten. Ik heb altijd in organen gezeten waarvan ik vond dat die afgeschaft moest worden. De PS? Een totaal overbodig bestuursstelsel. Waterschappen? Weg ermee. Of voeg ze samen! Als ik dit aan buitenlandse politieke vrienden uitleg, dan zeggen ze: zo'n klein landje? Zoveel provincies, zoveel gemeenten? En dan ook nog landsdelen? En ook nog waterschappen? Dat radicalisme om dat allemaal af te schaffen, dat hebben we niet meer. We zijn salonfähig geworden.

Laurens-Jan Brinkhorst: In het kabinet Den Uyl, waar ik met Jan Pronk en Dries van Agt een van de weinige overblijvers was, zaten we met één minister. We waren groter dan de PPR, toch koos Hans voor één minister en drie staatssecretarissen. In het kabinet tel je pas mee als je ministers hebt. Met twee ben je sterker dan één. Voor mij was dat leuk, ik werd staatssecretaris. Het tekent de benadering van 'we blijven radicale dingen doen, in het kabinet doen we niet echt mee'. Nu kiezen we ervoor een zware partij in het kabinet te zetten. Met nu zes ministers. Daar kies ik toch wel voor. Als je een zware rol wilt spelen, kan je niet alleen op radicale voorstellen varen. Ik zeg niet dat radicalisme slecht is. We zijn alleen ouder geworden. Als D66 er nu niet zou zijn, dan zou het land niet geregeerd kunnen worden. Dat is van groter belang dan radicale voorstellen. ■

Nul twintig 2.0

De nieuwe Amsterdamse coalitie van D66, GroenLinks en PvdA streeft ernaar de stad mooier en groener te maken, gaat de kansenongelijkheid aanpakken en wil zorgen voor meer betaalbare woningen. Voor iedereen. Drie vragen aan D66-wethouder Reinier van Dantzig.

tekst **Jan Vincent Meertens** foto **Gemeente Amsterdam**

1. D66 heeft zich opnieuw goed kunnen profileren in het coalitieakkoord. Wat betekent dat voor jouw portefeuille?

"Amsterdam heeft een enorm progressieve coalitie en is het automatisch een echt D66 akkoord. Ook voor woningbouw en stedelijke ontwikkeling, waar ik verantwoordelijke voor ben. Bouwen aan een socialere en duurzamere stad. In het land, en ook in Amsterdam, hebben we een wooncrisis. Er is dan ook veel aandacht voor het bouwen van wat wij een complete stad noemen. Snel en veel betaalbare woningen bouwen, in groene, vriendelijke buurten met cultuur, sport en spel. Ook buiten de ring van Amsterdam. Afgelopen november sloot Amsterdam een historische deal met het Rijk. Die gaat bijdragen aan nieuwe infrastructuur en woningbouw. In de toekomst gaan er meer en snellere metro's rijden. Ook nieuwbouw wordt dan beter en sneller per OV bereikbaar. We gaan met idealen de politiek in, maar we moeten ze ook realiseren. Woningen waar je straks door de voordeur naar binnen kan lopen en die niet eeuwig op een tekening blijven staan. Zo betaalbaar en duurzaam mogelijk, maar ook realiseerbaar."

2. Kan je voorbeelden geven van de projecten die gerealiseerd worden onder jouw verantwoordelijkheid?

"Er zijn drie grote woonprojecten. Het eerste is een verzameling van zes opgespoten eilanden in de buurt van IJburg. Daar worden 50.000 woningen gerealiseerd. Een relatief simpele gebiedsontwikkeling op vrijliggende grond. In Zuidoost spreken we van een gebiedstransformatie. In nauwe samenwerking met alle partijen die daar eigenaar zijn, maken oude kantoorgebouwen in rap tempo plaats voor 10.000 kleinere, betaalbare stadswoningen. Er ontstaat een groene, gemengde stadswijk waar je plezierig kunt wonen, werken en leuke dingen kunt doen. In de Dichtersbuurt gaat het om wat wij stedelijke ontwikkeling 2.0 noemen. De bewoners daar wonen in verouderde woningen, de bewoning is er niet in balans. Mensen die te groot, of juist te klein wonen. Of geen midden-huur woning kunnen vinden. Er is geen doorstroom. Wij stellen bewoners voor hun woning om te ruilen voor een fijne, duurzame woning, met dezelfde lasten. We verbeteren de balans en voegen heel veel woningen toe. En knappen meteen de buurt op. Duurzaam, en waar mogelijk autoluw met 30 km/u wegen."

3. Wat je nu ziet is dat de mensen met de dikste portemonnee veruit de meeste kansen hebben, hoe lossen jullie dat op?

"Je moet ongeacht je inkomen een gelijke kans hebben op een woning. In de nieuwe stad bouwen we stevig op de middeninkomen woningen. Amsterdam is eigenaar van alle grond, waardoor we duidelijke afspraken kunnen maken over de prijs. Voor de bestaande stad hopen we op prijsregulering. Daar hebben we Den Haag bij nodig. Zonder regulering van Den Haag, is onze invloed te klein." ■

TERUGBLIK

Wat gebeurde er...

50 jaar geleden

Drs. Edwin Nypels uit Rijswijk, directeur van het wetenschappelijk bureau van D'66.

Het was maar een klein berichtje en onopvallend berichtje, dat weinig kranten de moeite waard vonden om te publiceren. "Drs. E. Nypels (39) uit Rijswijk, van februari 1967 tot december vorig jaar Tweede-Kamerlid voor D'66, is benoemd tot directeur van het wetenschappelijk bureau van deze partij. Maar voor D'66 betekende dat berichtje heel wat: de eigenlijke start van een onderdeel van de partij, waarmee Erwin Nypels grootse dingen wil gaan doen. Aanvankelijk leek het er geenzins op, dat de vroegere bedrijfseconoom bij de PTT

"Ik dacht eerst, dat deze functie een doekje voor het bloeden was omdat men medelijden met mij had"

het wetenschappelijk bureau zou gaan leiden. "Ik had er voor honderd procent op gerekend, dat ik mijn Kamerwerk zou kunnen voortzetten."

1973

Democraat maart 1973 ↑
6e jaargang no. 2

25 jaar geleden

Something Els Uitdagingen voor de volgende eeuw

Milieu en groei

Els Borst: "Ik heb mij, als lid van het kabinet, natuurlijk met meer zaken beziggehouden dan de zorg, bijvoorbeeld met wat misschien wel de belangrijkste opgave is voor de politiek van de volgende eeuw: het combineren van economische vooruitgang en een goede zorg voor het milieu. Je kunt niet volhouden dat we economische vooruitgang maar

moeten opgeven als er nog 1 miljoen mensen langs de kant staan. Mensen die aan het werk willen en dat alleen maar kunnen dankzij die economische groei. Maar je mag aan de andere kant het milieu niet verwaarlozen. Milieuschade is onherroepelijk, daarmee beschadigen we niet alleen onze eigen leefomgeving maar ook die van toekomstige generaties." ■

← Democraat nr.3 - 1998

Geven om en aan D66

tekst **Desy Berndsen**

Voor ongeveer een derde is onze vereniging afhankelijk van contributies, subsidies en overige inkomsten. Veel inkomsten zijn onregelmatig en veranderlijk. Stabiliteit is belangrijk. Schenken, doneren en nalaten aan D66 betekent dat je toekomst biedt aan een bruisende politieke vereniging op de langere termijn. Je draagt bij aan de opleiding van politiek talent en sterke campagnes.

SCHENKEN

Jouw steun geeft D66 zekerheid

Als je het belangrijk vindt om D66 te helpen met het creëren van een stabiele financiële situatie, dan is schenken de beste optie. Via een schenkingsovereenkomst zorg je ervoor dat je D66 voor meerdere jaren steunt. Het voordeel is dat je meer kunt schenken aan D66 zonder dat het je meer kost. Deze overeenkomst houdt in dat je elk jaar, gedurende een periode van minimaal vijf jaar, een vast bedrag doneert aan D66. Daar heeft de Belastingdienst een financieel gunstige regeling voor en wordt dit beschouwd als periodieke gift en is volledig fiscaal aftrekbaar. Een echte win-win situatie voor zowel D66 als voor jou.

Bezoek d66.nl/schenken als je gebruik wilt maken van de periodieke schenkingsovereenkomst.

DONEREN

Jouw steun geeft D66 mogelijkheden

Donaties en giften vormen een belangrijke externe bron van inkomsten voor D66. Particulieren of organisaties kunnen geld schenken of doneren aan onze partij. Denk bijvoorbeeld aan belangengroepen of bedrijven die de partij financieel willen steunen vanwege een bepaald beleidsstandpunt waar ze zich in kunnen vinden. Daarnaast kunnen leden en niet-leden een incidentele donatie doen aan D66. Als er

een grote campagne voor de verkiezingen op touw moet worden gezet of een fondsenwervingsactie wordt georganiseerd. D66 financieel steunen is een laagdrempelige manier om ervoor te zorgen dat we steeds goed zichtbaar zijn en ons gedachtengoed kunnen blijven uitdragen. *Jouw donatie kan echt het verschil maken dus bezoek d66.nl/doneren en steun ons.*

NALATEN

Jouw steun geeft D66 toekomst

Je bent al jaren lid van een partij die zich hard maakt voor de toekomst. Juist aan het einde van je leven is dit relevanter dan ooit. Want wat laat je achter? En wat geef je door? Wanneer je cultuur, milieu en het gedachtengoed van D66 belangrijk vindt, kun je hieraan bijdragen met een nalatenschap: een mooie manier om nog een keer te kiezen voor de toekomst. Als je de toekomstige generatie ook een D66 gunt dat het verschil kan maken en je zelf wilt bepalen wat er met je nalatenschap gebeurt, is het raadzaam om een testament op te stellen. Doet je dat niet dan bepaalt de wet wie je nalatenschap erft. Als je iets wil nalaten aan een politieke partij kan dat door het opmaken van een testament bij een notaris.

Meer weten? Bezoek d66.nl/nalaten. *Je kunt hier ook je gegevens achterlaten, dan bellen we je terug.* ■

LEDENINFORMATIE

MijnD66: Ledenportaal

Een adreswijziging doorgeven? Aan- of afmelden voor een nieuwsbrief of thema-afdeling? Ga naar MijnD66.nl en beheer je eigen gegevens en voorkeuren. Is jouw emailadres (tevens je gebruikersnaam) gewijzigd? Stuur een mail naar: ledenadministratie@d66.nl

meedoen | meedenken

Met onze campagnes, bij jouw lokale afdeling of in een landelijke thema-afdeling of interessegroep: d66.nl/meedoen

D66 Internationaal

Meer weten over ons internationale netwerk? Kijk op: internationaal.d66.nl Mede-D66'ers in het buitenland vind je via: buitenland.d66.nl

Mr. Hans van Mierlo Stichting

De Van Mierlo Stichting (VMS) is het onafhankelijke wetenschappelijk bureau van D66. Meer informatie over haar activiteiten, onderzoeken en publicaties (zoals tijdschrift *Idee*): vanmierlostichting.d66.nl

politiek inhoudelijke vragen (Tweede Kamerfractie D66)

WhatsApp: 06 11 91 25 48
Mail: kamervraag@d66.nl

Han Polman (1963) was eerder burgemeester in Noordwijkerhout en Bergen op Zoom, maar sinds 2013 in Zeeland woonachtig, waar hij commissaris van de Koning is.

Commissaris van de Koning, hoe word je dat?

“Mijn vader was bloemist. Ik was de eerste opvolger om de bloemenzaak over te nemen, maar mijn ouders zeiden: ga maar eens eerst studeren als dat kan. Toen liep ik stage op het ministerie van Binnenlandse Zaken. Dat vond ik zo leuk dat ik die avond mijn vader belde en zei: hier gaat mijn interesse naar uit. Als hij toen had gezegd ‘je zou toch de zaak overnemen?’ Dan was ik nu in de bloemenhandel terecht gekomen. Dat was ook leuk geweest.”

Je komt oorspronkelijk uit Overijssel – Twente – en was burgemeester in Zuid-Holland en Brabant, wat maakt Zeeland zo leuk?

“Zeeland is een provincie waar je nabij kunt besturen. Als er een onderwerp aan de orde is dan weet ik waar het is en wie er mee bezig is. Dat is zo ontzettend mooi, waarbij het besturen ook heel dankbaar is. Het bijzondere van deze tijd is dat de grote mondiale vragen ook herkenbare lokale uitdagingen zijn. We hebben steeds meer overeenkomsten met de wereldagenda en dat wat ons raakt. Elk van die uitdagingen kunnen niet door één overheid, gemeente of provincie worden opgelost. Je zult krachten moeten bundelen en heel goed moeten definiëren wat jouw bijdrage is.”

Wat is daarvoor nodig?

“Verschillende politieke opvattingen moeten goed voor het voetlicht komen. Je moet gezamenlijk tot resultaat komen. We zijn in de politiek verleerd om eerst samen een diagnose te stellen voordat je je mening geeft. Verdiep je er eerst in en ga daarover al samen met elkaar om tafel. Die samenwerkingscultuur is er in Zeeland en ik hoop dat ik die kan voortzetten, maar ik gun het elke provincie en gemeente. En ik gun dat de Rijksoverheid ook.”

Is die samenwerkingsgeest meer vanzelfsprekend in de provincie?

“Het voordeel van zo een regioprovincie als Zeeland is dat je elkaar echt in de ogen kan kijken. Of het nou mensen uit de industrie zijn, uit de agrarische sector, uit de visserij of toerisme. Drink een kop koffie met een goede Zeeuwse bolus erbij en heb dan het goede gesprek.” ■

Democraat

12 | Algoritmen
**Alexandra
van Huffelen;**
**Digitale
identiteit**

28 | Interview
**Robbert
Dijkgraaf;**
**De beste vorm
van jezelf**

38 | Pride66
**'Zichtbaarheid
komt voor
acceptatie'**

06 | Coverinterview

**Vernieuwers
in de Eerste
Kamer**

D66

Ledenmagazine van de
politieke vereniging D66

Democraat is het ledenmagazine van de politieke vereniging Democraten 66 (D66) en wordt verspreid onder al haar leden. Niets uit deze uitgave mag zonder schriftelijke toestemming van D66 worden verveelvoudigd.

De samenstelling en eindredactie van deze zomereditie vonden plaats in de maanden april, mei en juni 2023 en kunnen eventueel door de actualiteit zijn ingehaald.

editie
Voorjaar 2023

eindredacteur
Marieke de Jong

redactie
David Grent
Stephan van Heusden
Carin Hereijgers
Bas Knijf
Jan Vincent Meertens
Jeroen Mooijman
Nina Sneijers
Charissa Torralba Garcia
Vita Verheij
David Vos

met medewerking van
Ben Ahmed
Justus Bosschen-Hospers
Afke Groen
Felix Klos
Martine van Schoor
Laura de Vries

beeld voorzijde
Martijn Beekman

vormgeving
Laura Groenheijde

ontwerp
Studio Maanzaad

druk
Senefelder Misset
Doetinchem B.V.

contact redactie
democraat@d66.nl

ledeninformatie
Zie pagina 47

16 | D66'er buiten de politiek
Dave Ensberg Kleijkers;
buitenspelen als basis

22 | Samira Rafaela
EU wet loontransparantie,
lidstaten zijn nu aan zet

INHOUDSOPGAVE

04 | Uitgelicht
Nieuws en informatie

06 | Coverinterview
Fatimazhra Belhirsch & Willemijn Aerdts

10 | Van de voorzitter
Victor Everhardt

12 | Interview
Alexandra van Huffelen

14 | Thema
Digitalisering in de zorg

15 | Lezen | kijken | luisteren
Bilal El Amraoui

19 | Column JD
De toekomst van de democratie

20 | VMS Essay
Geen liberaal Europa zonder sociaal Europa

24 | Column
Stemming in Stockholm

25 | Whats-Appèleren
Vita Verheij & Israfil Özkan

26 | Route66
Vijftien jaar

28 | Interview
Robbert Dijkgraaf, minister van Onderwijs, Cultuur & Wetenschap

32 | Interview
Kees Verhoeven: Crasht de democratie?

34 | Reportage
Inzicht biedt uitzicht

37 | D66 koppel
Joek van Pul & Talitha Korsmit

38 | Interview
Marja Lust, Pride66

41 | Thema
Versterken & verbinden

42 | Burgemeester in beeld
Michiel Uitdehaag

44 | Uitgelicht
ChatGPT

46 | Terugblik
25 jaar geleden

47 | Boekrecensie
The Equality Machine

48 | Ik ben D66
Martine van Schoor

Partijgenoten,

Afgelopen 13 mei vond het 117e D66-congres plaats. Het was goed om te zien dat bijna 1200 leden zich hadden verzameld in de Amsterdamse RAI op een mooie meidag. Er werd gesproken over de toekomst van de partij, het land en de wereld. En ja, ook over de toekomst van de monarchie.

Het spreekt voor zich dat de tijden waarin we leven roerig zijn. De illegale Russische invasie in Oekraïne is daarvan het meest schrijnende voorbeeld. Waarden die wij al bijna drie generaties vanzelfsprekend achten, zoals vrijheid en democratie, worden drie landen bij ons vandaan elke dag opnieuw bevochten.

Deze omstandigheden vragen om verantwoordelijke politiek. Om de bereidheid het landsbelang te plaatsen boven het partijbelang en om compromissen te sluiten. We moeten ons blijven verplaatsen in mensen die andere ideeën hebben over de grote uitdagingen van deze tijd. Idealen realiseer je niet in één keer. In Den Haag, in de provincies, in de gemeenten en in Europa wordt hard gewerkt om met draagvlak tot besluiten te komen die nodig zijn om onze idealen dichterbij te brengen. Dit doen we niet omwille van het compromis, maar om de kwaliteit ervan. Waarbij onze waarden en rechtsstatelijke principes altijd leidend zijn.

Als democraten geloven we altijd in de kracht van het collectief. Door over grenzen heen te kijken en bruggen te bouwen, kunnen we antwoorden formuleren in een wereld die constant verandert. In een verenigd Europa kunnen we onze stem voor mensenrechten, democratie en vrijheid geloofwaardig doen klinken. Samenwerking in Europa biedt de antwoorden op grote ontwikkelingen. Ook daarbij is voortgang de sleutel tot succes. Daar gaan we mee door: optimistisch en vooruitstrevend.

Ik hoop jullie snel weer te ontmoeten,

Sigrid Kaag
Partijleider

“Door over grenzen heen te kijken en bruggen te bouwen, kunnen we antwoorden formuleren in een wereld die constant verandert”

Agenda

Bekijk de geplande activiteiten
d66.nl/events

02.09.23 | Politieke Netwerkdag
📍 Zwolle

05.09.23 | Marchantlezing 2023
📍 TivoliVredenburg - Utrecht

09.09.23 | Els Borst Netwerkdag
📍 Musis Sacrum Arnhem

07.10.23 | Onderwijssymposium 2023
📍 MBO Utrecht

04.11.23 | Congres 118

09.12.23 | Diversiteit en Inclusie evenement

06.04.24 | Congres 119

Agenda Internationaal

03.07.2023 | Blik op de Wereld: Afghanistan

13.10.2023 | Blik op de Wereld: India

20.09.2023 | ALDE Townhall Meeting
📍 Maastricht

17.11.2023 | Night of the Middle East
📍 Amsterdam

20.01.2024 | Europese Conferentie
📍 Brussel

Verkiezingen Europees Parlement - 6 juni 2024

Volgend jaar kiezen we een nieuw Europees Parlement. Het EP bestaat uit 705 leden waarvan Nederland er 29 kiest. Als start van de voorbereidingen kiezen D66 leden allereerst een lijsttrekker.

Op 14, 16 en 23 september, in resp. Den Haag, Zwolle en Eindhoven, stellen de Kandidaat Lijsttrekkers zich voor. De stemming sluit op 27 september 2023 om 12.00 uur.

Nieuwe penningmeester Landelijk Bestuur

Op het afgelopen congres in Amsterdam is Serhat Özaşık verkozen tot penningmeester van het Landelijk Bestuur. Serhat: "Ik hoop met deze functie bij te dragen aan de verdere groei van onze partij, zodat we als D66 onvermoeid kunnen bijdragen aan de grote maatschappelijke uitdagingen."

SAVE THE DATE | 05.09.2023 | TIVOLIVREDENBURG

Marchantlezing 2023

De Russische oorlog in Oekraïne heeft de mondiale verhoudingen op scherp gezet. Hoe moeten we dit moment in de Europese geschiedenis duiden? Volgens de Bulgaarse politoloog Ivan Krastev zijn we echter niet teruggegaan naar vorige eeuwen, maar hebben we te maken met een geheel nieuwe orde. Waarin identiteit en cultuur een beslissende rol spelen en de taal verandert van toekomst naar verleden, ideologie naar identiteit, van de taal van belangen en rechten naar die van trots en vernedering. Het is tot die nieuwe realiteit, stelt Krastev, dat Europa zich moet verhouden.

Wil je weten hoe Europa dat moet doen? Kom dan op dinsdag 5 september naar de Marchantlezing 'The World in pieces: How Russia's war in Ukraine is remaking Europe' met Ivan Krastev.

foto IWM / Klaus Ranger & Zsolt Marton

Els Borst Netwerkdag met Jan Terlouw

Op zaterdag 9 september 2023 is de jaarlijkse Netwerkdag van het Els Borst Netwerk in het groene Arnhem. Dit jaar is het thema 'ecofeminisme' ofwel het klimaat vanuit een vrxuwendijk (x/v) perspectief. Of en hoe dat perspectief anders is, daar gaan we tijdens deze dag op in. Een dagvullend programma met inhoud en inspiratie, interactieve sessies, de uitreiking van de Els Borst Netwerk Inspiratieprijs en een keynote speech van niemand minder dan Marjan Minnesma (directeur van Urgenda) en onze eigen Jan Terlouw.

foto D66 Amsterdam

foto André Roodhuizen

Nieuw verkozen voorzitter Yasmine el Ksaïhi en secretaris Elly André.

Evaluatie Integriteitshuis

Begin juni heeft het Landelijk Bestuur een nieuw ingestelde commissie gevraagd het integriteitshuis van D66 te evalueren. Leden die over dit onderwerp met de commissie in contact willen komen, kunnen zich opgeven bij voorzitter Toon van Asseldonk. Het streven is nog dit najaar met bevindingen en aanbevelingen te komen richting het Landelijk Bestuur. Het rapport van de commissie zullen we na de evaluatie publiceren.

Overige leden van de evaluatiecommissie: Monique Bonsen, Karin Cornelissen, Elise van Zeeland, Allard Altena en Berndt Benjamins. Daarnaast heeft een aantal betrokken leden al aangegeven op afstand mee te willen werken. Wil je inbreng leveren? Geef je dan op via evaluatie.integriteit@d66.nl.

Individuele casuïstiek valt buiten het mandaat van de commissie en zal dus niet geëvalueerd worden.

VMS-podcast

Podcast Appèl is een podcast van de Mr. Hans van Mierlo Stichting, het wetenschappelijk bureau van D66. Waarin verdieping wordt gezocht bij actuele politieke onderwerpen, altijd geïnspireerd door het sociaal-liberale gedachtegoed. Met interessante gasten, goede analyses en zorgvuldige redeneringen.

Beluister via vanmierlostichting.d66.nl/podcast of via iTunes, Spotify of Transistor.fm.

Geven om en aan D66

Ben je geïnteresseerd om D66 voor meerdere jaren te steunen?

Dan heeft de Belastingdienst een financieel gunstige regeling. D66 is door de Belastingdienst aangewezen als 'Algemeen Nut Beogende Instelling' (ANBI). Hierdoor zijn bijdragen aan D66 fiscaal onder voorwaarden aftrekbaar. Met een periodieke schenkingsovereenkomst kun je meer schenken aan D66 zonder dat het meer kost. Afhankelijk van je persoonlijke situatie kun je tot wel 52% meer geven aan D66, terwijl je uiteindelijk netto evenveel betaalt als nu. Gebruik de rekenmodule om jouw belastingvoordeel te berekenen.

Toegangspas ontvangen, nieuwe wachtwoorden vastgelegd en wegwijs gemaakt in de wandelgangen van hun nieuwe werkplek; de Eerste Kamer. Willemijn Aerdts en Fatimazhra Belhirsch werden begin juni verwelkomd als nieuwe Kamerleden op het Lange Voorhout. *Democraat* sprak hen beiden over dit nieuwe ambt en welke ambities ze meenemen richting deze controlerende rol.

tekst **Marieke de Jong**
foto's **Martijn Beekman**

Ons kompas wijst in alle richtingen

COVERINTERVIEW

“Uit de evaluatie van de Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten blijkt dat er van tevoren niet goed genoeg is nagedacht of die wet wel uitvoerbaar was”, deelt Willemijn Aerdts als prikkelend antwoord op de eerste vraag. “Ik ben van huis uit jurist. En eigenlijk een beetje een nerd als het gaat om de handhaafbaarheid en uitvoerbaarheid van wetgeving. Dat is een thema waar ik, in deze nieuwe rol, graag iets aan toe wil voegen. Door onder andere vaker in gesprek te gaan met de mensen die voor de uitvoer verantwoordelijk zijn. Een scherp oog blijft nodig en een ruime blik naar buiten is hierbij essentieel.”

Fatimazhra Belhirsch heeft zoals ze het zelf zegt de interesse in politiek van haar vader met de paplepel ingegoten gekregen. Belangrijk daarin was dat het meepraten vanaf de zijlijn niet werd aangemoedigd, maar juist werd verwacht zelf echt iets te doen. “Al in mijn studententijd was ik voorzitter van een politieke partij en zat ik in de faculteits- en universiteitsraad. Ook ik herken

me in het nerd-stempel dat Willemijn aangaf. Met trots kan ik wel zeggen, het helpt je in het analyseren. En met de drijfveren die ik heb voor een rechtvaardige, gelijkwaardige en solidaire samenleving is het eigenlijk heel praktisch.”

Nieuwe fractie in de Senaat

Aerdts en Belhirsch zijn beiden verkozen als Eerste Kamerlid. Samen met Paul van Meenen - fractievoorzitter -, Boris Dittrich en Carla Moonen, vormen zij de nieuwe fractie van D66 in de Senaat. Belhirsch is 14 jaar ambtenaar en beleidsmaker geweest en benadrukt dat je in de functie van Kamerlid en als politicus vaak toch wel verder verwijderd bent van de maatschappij. Dat je verderaf staat van de samenleving. “Een schrijnend voorbeeld is de toeslagenaffaire waarbij te laat is geluisterd naar de signalen die zijn afgegeven. Hoe komt dat? Hoe kunnen we de samenleving beter en gelijkwaardiger maken voor iedereen? Als Eerste Kamerleden kijken we kritisch naar de wetten die door de Tweede Kamer zijn vastgesteld. De uitvoerbaarheid en

doelmatigheid zijn daar twee belangrijke aspecten van. En hoe werkt het zich uit?”

Belhirsch licht toe dat er in dit voorbeeld van de toeslagenaffaire helaas niet goed is nagedacht wat de concrete uitwerking was. Contact hebben met verschillende groepen in de samenleving en weten wat er leeft is cruciaal. “Neem als actueel voorbeeld de digitale agenda en de invloed van AI. We gaan er gemakshalve vanuit dat iedereen snapt en weet wat de gevaren zijn van de verwerking van zijn of haar digitale gegevens. Voor mij is het soms al ingewikkeld, hoe zal dit breder in de samenleving worden uitgelegd?”

Verschillende groepen hebben verschillende belangen, aldus Belhirsch. “Sommige groepen weten de politiek makkelijk te vinden, die krijgen eenvoudig gehoor. Dat is niet per se slecht uiteraard. Maar je merkt dat anderen zich minder goed kunnen verenigen. Bij elke toetsing van wetten moeten we dan ook die verschillende perspectieven meewegen. Van iedereen, niet enkel die van leden of kiezers. Als D66 wijst ons morele kompas in alle richtingen en daarbij hebben we de hele samenleving in het vizier. Het gaat om het brede perspectief. Ben empathisch, leef je in.”

Weloverwogen keuze

“Je moet plezier hebben in wetteksten interpreteren en memorie van toelichting lezen waarin je precies te weten komt waarom het voorstel is ingediend”, vult Aerdts aan. “Het is voor mij heel belangrijk om met een ander heen juist in de maatschappij te staan. De keuze voor de Eerste Kamer is voor mij dan ook zeer weloverwogen, om dit met lesgeven en onderzoek te kunnen combineren. Het ambt is ook zo bedoeld, juist om die check te hebben binnen de maatschappij en je geworteld bent in de samenleving.

Naast haar Eerste Kamer lidmaatschap is Belhirsch directeur-bestuurder van

“Als D66 wijst ons morele kompas in alle richtingen en daarbij hebben we de hele samenleving in het vizier. Het gaat om het brede perspectief”

UAF, een stichting die vluchteling-studenten en professionals ondersteunt. Ze zit ook in twee Raden van Toezicht; bij het Scapino Ballet binnen de cultuursector en bij Cito, vanuit onderwijs. “Hiervoor zat ik vier jaar in de Raad van Toezicht bij een stichting van zestien scholen in Gelderland. Bewust in een andere regio om ook hier het verschillende perspectief te ervaren. En te kijken hoe het onderwijs daar is ingericht. Zo krijg je heel veel mee. Ook dit zal ik meenemen bij mijn werk in de Eerste Kamer, we vertegenwoordigen tenslotte iedereen. Met

mijn lange staat van dienst als ambtenaar en mijn brede netwerk in het maatschappelijk middenveld drukken een hoop mensen mij op het hart: joh, Fatimazhra, ga je ook kijken of die wetgeving echt nodig is?”

Goed om te benoemen is wel dat ik geen dossier zal oppakken binnen het thema Asiel en Migratie, daar zijn te veel belangen die elkaar in de weg zitten. Die verstengeling moet je uiteraard voorkomen.

Ook in de toekomst

Voor Aerdts is het voorzitterschap van het Els Borst Netwerk belangrijk geweest. Representatie doet ertoe. “Jezelf herkennen in de politici die jou vertegenwoordigen is echt van groot belang. Als 17-jarige was ik als jongerenvertegenwoordiger naar de Kindertop van de Verenigde Naties en zag in die functie hoe belangrijk het is dat jongeren meedenken en beslissen over de zaken die voor hen van belang zijn. Die rolmodellen, en de top zelf uiteraard ook, zijn voor mij een ongelofelijke trigger geweest om me met politiek bezig te gaan houden. Eerst bij de Nationale Jeugdraad, later als *Worldconnector*, waar we met verrassende initiatieven en goede samenwerkingen de wereld mooier maken en het behalen van de *Sustainable Development Goals* versnellen. Later werkzaam in het veiligheidsdomein, en nu echt in de arena als politicus. Steeds als vertegenwoordiger van mijn generatie.”

Met een wetenschappelijke blik kijkt Aerdts naar de veiligheidshoek. De inlichtingen- en veiligheidsdiensten zijn vooral gericht op de lange termijn. “Als er plotseling een oorlog is, bijvoorbeeld zoals nu in Oekraïne, en je gaat dan je informatiepositie pas opbouwen, dan ben je veel te laat. Dat langere termijnperspectief is ook iets waar de Eerste Kamer bij wetgeving naar kijkt. Wetten die we nu aannemen moeten ook in de toekomst hun werk doen.” ■

Even voorstellen, de Eerste Kamerfractie van D66.

Op 6 juni is afscheid genomen van oud-Kamerleden Petra Stienen, Joris Backer, Henk Pijlman en Annelien Bredenoord. De nieuwe Eerste Kamerleden vergaderden voor het eerst op 13 juni 2023.

Paul van Meenen

- Onderwijs en wetenschap
- Bouwen en wonen
- Infrastructuur, waterstaat en omgeving

Scan de code en bekijk online de video waarin Paul van Meenen de nieuwe Eerste Kamerfractie introduceert.

Carla Moonen

- Volksgezondheid, welzijn en sport
- Fiscaliteit
- Sociale zekerheid
- Raad van Europa

Boris Dittrich

- Binnenlandse zaken
- Justitie en veiligheid
- Immigratie en asiel
- Koninkrijksrelaties
- OVSE

Willemijn Aerdts

- Financiën
- Europa
- Economische zaken en klimaat
- Landbouw, natuur en voedselkwaliteit
- Medische ethiek
- Inlichtingen en Veiligheidsdiensten

Fatimazhra Belhirsch

- Buitenlandse zaken, defensie en ontwikkelingssamenwerking
- Justitie en veiligheid
- Arbeidsmarkt en participatie
- Cultuur, media en emancipatie
- Digitale zaken
- Inter-Parliamentary Union

foto's Jeroen Mooijman

Scan de
code voor
het filmpje:
'Dit was het
#d66congres'

CONGRES

GA IN GESPREK MET ELKAAR, MAAR VOORAL MET ANDEREN

In 1966 richtte een groep ongeruste Nederlanders Democraten '66 op. Niet veel later werd, in de RAI Amsterdam, het eerste ledencongres georganiseerd. Op 13 mei 2023 kwamen ruim 1200 D66'ers weer samen op deze locatie voor het Congres van Vooruitgang.

Voor het eerst sinds de Provinciale Statenverkiezingen kwamen we met zoveel D66'ers bij elkaar. D66'ers die vooruit willen. Op deze vertrouwde plek in Amsterdam zag en sprak ik vele leden met ideeën voor een beter Nederland. Een progressief Nederland.

Zo ken ik onze partij. Wij laten ons niet leiden door peilingen of populariteitscijfers, ook niet door een verkiezingsuitslag. Wij laten ons leiden door het beeld van wat Nederland op z'n best kan zijn: vrij, open, tolerant en met gelijke kansen voor iedereen.

Daarom trekken we het land in. Ook buiten campagnetijd. Dat doen we tijdens ons vernieuwde talentenprogramma "De Nieuwe Lichting". Waar deelnemers maatschappelijke

organisaties, zoals Vluchtelingenwerk en de Voedselbank, bezoeken. En dan niet de bestuurskamers in, maar de werkvloer op.

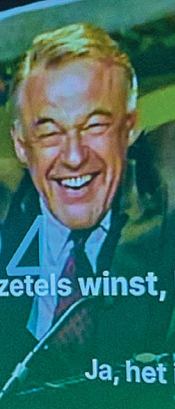
Tegelijkertijd houden afdelingen en fracties spreekuren in wijken en organiseren zij bijeenkomsten. Ook voor niet-D66'ers. Juist voor niet-D66'ers. Delft doet dit. Heemskerk doet dit. Zoetermeer. Rotterdam. Samen met vele anderen.

Dit is nuttig en nodig. Want het vertrouwen van mensen is geen vanzelfsprekendheid, dat moeten we blijven verdienen. Wij moeten laten zien dat de politiek er is voor álle Nederlanders. Dat begint met betrouwbare politiek: het probleem benoemen en oplossen. Afspraak is afspraak. Dat vergt vaak een lange adem.

Ik sluit daarom af met een oproep. Benut de komende tijd om met elkaar, maar vooral met anderen, in gesprek te gaan over hoe het beter en eerlijker kan. Bundel deze gesprekken in ideeën, moties en deelsessies op ons volgend congres op 4 november. Alleen samen komen we vooruit.

Namens het Landelijk Bestuur,

Victor Everhardt
Partijvoorzitter

INTERVIEW

Digitale identiteit

De wereld om ons heen digitaliseert steeds meer. Met één druk op de knop weten we wat er zich waar ter wereld afspeelt. Het brengt nieuwe kansen en vraagt nieuwe vaardigheden. Maar de online wereld kan ook gevaren met zich meebrengen. Hoe leidt de Nederlandse overheid de digitale transitie in goede banen? *Democraat* ging in gesprek met staatssecretaris Koninkrijksrelaties en Digitalisering, Alexandra van Huffelen.

tekst Nina Sneijers foto Jiri Büller

“De overheid heeft vijf speerpunten opgesteld als het gaat om digitalisering. De eerste drie zijn meedoen, vertrouwen en regie in de digitale samenleving. Dit valt onder ‘Digitaal Fundament’. Het vierde is een goede digitale overheid, wat betekent dat de digitale dienstverlening van de overheid en algoritmen worden verbeterd. Zo kan een volgende toeslagenaffaire worden voorkomen. Ons laatste speerpunt is het versterken van de digitale samenleving in het Caribische deel van het Koninkrijk. Hier willen we onder andere de digitale infrastructuur verstevigen door een bsn en DigiD voor iedereen beschikbaar te stellen.”

Meedoen, vertrouwen en regie

“Ondanks dat wij een digitale overheid willen, blijft het belangrijk dat iedereen kan aanhaken. Rond de vier miljoen Nederlanders kunnen nu niet meedoen aan onze digitale samenleving. Door laaggeletterdheid, geen toegang tot een computer of het gemis van een smartphone. Ook voor hen moeten wij open blijven staan en zorgen dat de offline optie altijd blijft bestaan. Behoud van loketten en telefonisch contact, door een nauwe samenwerking met gemeenten en hulp te bieden in bibliotheken. Zo krijgt iedereen waar men recht op heeft.”

“Tegelijkertijd houdt meedoen ook in dat men digitale vaardigheden blijft ontwikkelen. Digitalisering hoort op de agenda van zowel het basisonderwijs, als het voortgezet onderwijs. We leren kinderen om zowel passief - in de vorm van bureaucratische vaardigheden - als actief, - met leren coderen - om te gaan met computers.”

Vertrouwen

“Mediawijsheid is een andere belangrijke vaardigheid in ons digitale tijdperk. Niet alles wat online staat is betrouwbaar. We moeten mensen leren hoe echt en nepnieuws van elkaar kan worden onderscheiden. Platforms moeten hier ook zelf verantwoordelijkheid in pakken. Sinds november 2022 is daarom in heel de EU de Verordening Digitale Diensten (DSA) van kracht. De DSA verplicht sociale mediaplatforms om zich zo te modereren dat desinformatie wordt weggehaald, of dat er een linkje bij wordt gezet met de juiste informatie. Verder moeten de platforms hun best doen om nepaccounts te verwijderen, hun algoritmen transparant maken en het aantal politieke advertenties proberen te beperken. En ze moeten zorgen dat kinderen worden beschermd.”

“Ondanks dat wij een digitale overheid willen, blijft het belangrijk dat iedereen kan aanhaken”

Jonge generaties

“De jongste generaties leven steeds meer online en het beschermen van hun online leven is dan ook een breed thema. We willen jongeren internetveiligheid bijbrengen, maar ook een leeftijdsverificatie op platforms als TikTok en Instagram. Hiermee voorkomen we dat kinderen bepaalde informatie in handen krijgen, of blootgesteld worden aan politieke boodschappen, pro-anorexia video's of verslaving. Het voorkomen van verslavingen gaat verder dan zorgen dat de jeugd er niet aan wordt blootgesteld. Algoritmen zitten bijvoorbeeld zo in elkaar dat je maar blijft scrollen. Veel kinderen besteden dan ook zo'n vijf uur per dag aan sociale media. Hier moeten we iets aan doen.”

Niet verbieden, maar reguleren

“Meer recentelijk nieuws over de veiligheid van het online leven van onze kinderen is de AI Bot van Snapchat. Hij loog, deed zich voor als een echt mens en maakte afspraakjes. Te weinig veiligheidsgrenzen dus. Echt of nep? Kinderen maken moeilijk onderscheid. Een *Large Language Model* als ChatGPT, waaronder de AI Bot valt, is een interessante ontwikkeling. Het maakt stukjes code en schrijft teksten. Ik zal niet zo snel denken aan een verbod, maar ik wil wel dat mensen veilig gebruik kunnen maken van een app. Dat betekent: goede privacyregels en de juiste regulering.

Digitale identiteit

“Mensen in Nederland moeten een veilige, digitale identiteit krijgen. Welke informatie bezitten platforms? Willen we dat die apps bepaalde informatie ontvangen? Ik zou graag zien dat het eerder een actieve keuze wordt of je de cookies aanzet, en wil je dat niet, dan staan ze uit. Net andersom dan nu gebeurt. Naast kiezen welke informatie er over je gedeeld wordt, willen we ook een digitale wallet uitwerken. Eigen regie en dataminimalisatie zijn daarbij de belangrijkste uitgangspunten. Gerichter persoonlijke informatie delen. Als een overheidsinstantie je leeftijd wil verifiëren werkt het nu zo dat ze alleen de mogelijkheid hebben om al je gegevens in de BRP op te vragen. Met de wallet kan een instantie alleen de checkvraag ‘ouder dan 18?’ stellen en zien ze niet alle gegevens. Zo komen we dichterbij een veilige, digitale samenleving waar iedereen zelf de controle heeft over zijn online identiteit.” ■

De kansen die digitalisering biedt, worden in veel aspecten van onze samenleving met beide handen aangegrepen. Ook in de zorg worden stappen gezet, maar tegelijkertijd loopt deze sector nog te vaak achter. Tweede Kamerlid en oud-verpleegkundige Wieke Paulusma sprak met *Democraat* en legt uit hoe ze hier verandering in wil brengen.

tekst Justus Boesschen-Hospers

Online consult? Een keuzerecht.

INTERVIEW

“Toen ik tijdens de coronapandemie in de zorg werkte, heb ik met eigen ogen gezien hoe bijvoorbeeld digitale afspraken voor zowel patiënten als zorgmedewerkers veel voordelen boden. Het is zonde dat daar op zoveel plekken in de zorg weer zo snel mee gestopt is. Zorginstellingen zijn vaak weer teruggevallen in hoe het altijd ging, terwijl digitale zorg juist voor patiënten veel voordelen biedt. Daarom werk ik aan een initiatiefwet waarin het keuzerecht van de patiënt voor een digitaal consult beter wordt geregeld.”

Het idee heerst vaak nog dat digitale zorg minder persoonlijk is dan een afspraak op locatie. Niets is echter minder waar, aldus Paulusma. “Tijdens de pandemie waren wij in het begin ook huiverig om ingewikkelde gesprekken digitaal te voeren, we konden wegens de coronamaatregelen niet anders. Al snel merkten we dat patiënten het juist als prettiger ervaren. Ze hadden nu zelf de regie over de omgeving waarin ze met de dokter praatten. Zelfs slechtnieuws-gesprekken bleken voor veel patiënten comfortabeler om thuis op de bank te voeren dan in een steriele spreekkamer.”

Ook scheelt het voor patiënten veel tijd. Een online consult biedt bijvoorbeeld uitkomst aan patiënten die lang moeten reizen naar het ziekenhuis, of aan ouders die vrij moeten nemen om hun kinderen te brengen. Andere patiënten

zullen misschien juist wel de voorkeur blijven geven aan een afspraak op locatie. De keuze van de patiënt moet daarom leidend worden, vindt Paulusma. Niet het tempo van zorgaanbieders. “Dat past ook in de traditie van D66 en Els Borst, die altijd de patiënt centraal heeft gesteld.” Een andere bijkomstigheid is dat online consulten de CO2-uitstoot van de zorgsector verlagen. Een groot deel hiervan is afkomstig van verkeer van patiënten. De overstap naar digitale afspraken, waar mogelijk, zal veel autoritjes besparen. De initiatiefwet vergroot dus het patiëntgemak maar ook de duurzaamheid van de zorg.

Het Amsterdam UMC is in mei met een pilot begonnen waarbij patiënten de keuze krijgen tussen een fysieke of digitale afspraak. Als de initiatiefwet wordt aangenomen, zal deze optie in alle ziekenhuizen beschikbaar zijn. Als het aan Paulusma ligt, is dit pas een eerste stap richting een verdere digitalisering van de zorg. “In de zorg is er nog weerstand om alle nieuwe technologieën te omarmen. Met deze wet wil ik daar een zwengel aan geven. De sector kampt nu al met een personeelsopgave, die in de toekomst alleen maar groter zal worden. Digitalisering maakt het werk voor medewerkers efficiënter maar ook leuker, en daarnaast ook duurzamer en fijner voor patiënten. Er liggen dus veel kansen. Met dit wetsvoorstel hoop ik hier een bijdrage aan te leveren.” ■

Guardians of the Galaxy

Disney+ | Vol. 1, 2 & 3

“Heb je binnenkort een lekker lui weekend voor de boeg? Guardians of the Galaxy is een geweldige serie van drie films waarin je geïnteresseerd blijft. Het verveelt geen seconde. Het zijn films met veel humor, geweldige acteurs en de verhaallijn wordt keer op keer uitgebreid. Een echt ruimte-avontuur dus, gebaseerd op de Marvel stripverhalen, waar lichtjaren, een klopjacht en een bijzondere bol je op het puntje van je stoel doen belanden. Voeg daar nog een paar echte superhelden aan toe en je weekend kan niet meer stuk.”

Deze aflevering: de drie tips van... **Bilal El Amraoui** (1994) is een geboren en getogen Bosschenaar. Als raadslid in Den Bosch zet hij digitale geletterdheid scherp op de agenda. Zijn D66-motie waarbij studenten een sleutelrol krijgen in het vergroten van de digitale weerbaarheid van de Bossche samenleving is onlangs met grote meerderheid aangenomen.

tekst **Charissa Torralba Garcia**
foto **Evita Copier**

Lex Fridman Podcast | Podimo | 2015 – heden

“Personen die de inhoud opzoeken, opgelet! Deze podcast is een echte aanrader voor mensen die dingen tot in de kleinste details willen bespreken. Lex Fridman nodigt mensen - ‘the top of the bill’ - uit om binnen hun werkveld een long format podcast op te nemen. Mega informatief met kwalitatieve content. Geen amusement. Gesprekken met een open blik die de diepte induiken. Als er een thema voorbijkomt dat hem ‘triggert’, dan wil Fridman daar echt alles over weten. Wat ik daar specifiek zeer prettig aan vind is dat hij zeer bewust is van zijn eigen visie en eigen kijk op de situatie.”

Zo hadden we het niet bedoeld Jesse Frederik | De Correspondent | 2021

“De toelagenaffaire. Dit boek ontrafelt één van de grootste schandalen? van onze tijd. Wat maakt het zo bijzonder? Er is door de schrijver flink teruggekeken naar de beginfase van deze tragedie. Je leest ook welke aanleidingen er zijn aan te wijzen als waarschijnlijke oorzaak. Welke lessen halen we hier nu uit? Betrokkenen bij de toelagenaffaire deden precies dat wat er van hen werd verwacht. Zelfs met ieders beste intenties waren de resultaten enorm pijnlijk. Door dit boek realiseer ik me des te meer dat we wetgeving en uitvoering continu moeten blijven monitoren, en de menselijkheid moeten garanderen. ■

D66'ER BUITEN DE POLITIEK

Stoeien en ravotten

Frisse kleuren op de muur, talrijke kinderboeken en speelgoed binnen hand bereik. En ongelofelijk enthousiaste medewerkers. Het kantoor van Nationaal Jeugdfonds Jantje Beton is een en al vrolijkheid. De vriendelijke directeur wacht bij de deur om het bezoek te ontvangen: **Dave Ensberg-Kleijkers (1984)**. Een gedreven, vlotte spreker met duidelijke overtuigingen: hij draagt met trots ook de achternaam van zijn echtgenote. Ooit was hij consultant voor grote firma's maar koos voor de publieke sector en het onderwijs. "Zo kan ik veel directer bijdragen aan de toekomst van ons land."

tekst Jan Vincent Meertens foto Jantje Beton

De bron van zijn grote maatschappelijke inzet ligt in een jeugd 'die anderen moeilijk mogen noemen, maar het is wat het is'. Hij beschreef zijn levensgeschiedenis en levensvisie in het boek *Bezielde beschaving: allesbehalve een multicultureel drama* (2017). "De kernboodschap van het boek is dat we elkaar als mensen nodig hebben. Thuis was het niet makkelijk, zeker niet. Een mix van vluchtelingentrauma, ouders gevlucht uit Suriname, de handicap van mijn moeder. In de Nederlandse samenleving hebben we uitsluiting en racisme ervaren. Armoede, huiselijk geweld en een vechtscheiding. Een flinke cocktail. Ik heb veel geleerd en ben als mens gegroeid. De ellende kon ik gelukkig aan en het heeft me gevormd tot wie ik nu ben."

Spelenderwijs het leven ontdekken, ook als het tegenzit

Door de vele verhuizingen moest Ensberg-Kleijkers zich vaak aanpassen. Nieuwe vrienden maken en op zoek gaan naar een nieuwe plek om te spelen. "Vijf basisscholen heb ik versleten. En ik heb ervaren hoe anders het buitenspelen is op verschillende plekken. In Oude-Tonge was het geweldig om in de natuur te kunnen ravotten, maar in Leiden-Noord werd ik doodongelukkig van het beton om mij heen. Daar vluchtte ik naar een fantastisch mooie speeltuin, de Merendroom." Het is een van de speeltuinen die hij nu, als voorzitter van de aan Jantje Beton gelieerde branchevereniging voor speeltuinen en kindervakanties (LOS), mag vertegenwoordigen. "Jantje Beton komt op

"Buitenspelen levert fantastische herinneringen op waar je later op een positieve manier op terugkijkt. Een goede jeugd is de basis voor de rest van je leven"

voor kinderen die spelenderwijs het leven en daarmee zichzelf kunnen ontdekken. Het gaat om lijf, geest en interactie met andere kinderen. Buitenspelen levert fantastische herinneringen op waar je later op een positieve manier op terugkijkt. Een goede jeugd is de basis voor de rest van je leven. Daar bouwen we evenwichtige individuen en burgers van, die het maximale uit zichzelf en uit de samenleving halen."

Mag ik hier wel zijn?

Ensberg-Kleijkers was in het verleden in verschillende functies actief voor en in het onderwijs. Onder meer in Midden-Brabant, als voorzitter van *Stichting Biezonderwijs*. "Met 1.800 prachtige kinderen met een ondersteuningsbehoefte. Die verdienen het beste onderwijs dat wij te bieden hebben. Een van de onderwerpen waar ik mee te maken had was de verbinding met de vrije tijdssector. Dat raakt me in het bijzonder; mijn moeder had een beperking en ging naar een dagbesteding. Vaak ging ik mee en heb gezien dat het echt een eiland was. De mate van exclusie werd steeds groter naarmate mijn moeder zieker werd. Ik was daardoor heel gemotiveerd om te kijken hoe we het speciaal onderwijs minder

exclusief konden maken. En juist meer konden verbinden met het reguliere onderwijs.”

Bij Jantje Beton doet Ensberg-Kleijkers eigenlijk hetzelfde: kinderen in hun eigen buurt, in een voor iedereen toegankelijke en bespeelbare speeltuin, elkaar te laten ontmoeten. Ook in de rest van ons Koninkrijk, zoals op Bonaire. “Daar hebben we zo’n mooie speeltuin gebouwd. Veel kinderen daar hadden nog nooit zoiets moois gezien. Ze vroegen zich af of ze daar wel mochten spelen. Mag ik hier wel zijn? Is dit voor mij bedoeld? Die voelden zich niet waardig om in die speeltuin te spelen. Zo hebben we die kinderen gelijkwaardigheid met andere delen in het Koninkrijk gegeven en een plek waarin ze op hun eigen manier zichzelf kunnen ontdekken.”

De collectieve kracht in de samenleving

Een rode draad in het leven van Ensberg-Kleijkers is verbinding. “Hoe je het ook bekijkt, mensen zijn sociale dieren. En daar waar je individuele vrijheid geniet heb je ook de vrijheid met elkaar iets moois te maken van het leven. Ik vind die balans tussen het sociale en liberale belangrijk. Ik geloof dat de mens een grotere taak heeft dan hedonistisch voor zichzelf te leven. Iedereen heeft ook de

verantwoordelijkheid te leven voor de planeet.” Hij volgde Jan Peter Balkenende op als voorzitter van de Stichting Maatschappelijke Alliantie waarin bedrijfsleven, filantropie en overheid elkaar versterken rondom opgaven waar collectieve kracht nodig is. Allianties die samen met de doelgroep werken aan innovatieve, schaalbare oplossingen en aanbevelingen voor systeemverandering. “Een concreet voorbeeld is de onderwijsalliantie waar bedrijven als de ING en Deloitte samenwerken met schoolbesturen en vrijwilligersorganisaties, zoals Jantje Beton, om te zorgen dat kinderen echt dezelfde kansen krijgen en die goede start voor de rest van hun leven kunnen maken.”

Die verbindende houding is belangrijk voor ons land en de kracht van D66. “Het helpt niet om taal uit te slaan die niet verbindend is. De reden dat D66 zo goed als uitgesloten is in 12 provincies is daar ook het gevolg van. Heel stevig op 2030 inzetten en een partij als BBB op voorhand al uitsluiten, helpt niet. We moeten er samen uitkomen en fors inzetten op de onderliggende waarden. Ik hoor hardwerkende biologische boeren zeggen dat D66 er niet voor hen is. GroenLinks wel. GroenLinks was voorheen dogmatisch en D66 pragmatisch, maar de rollen lijken omgedraaid.”

Ensberg-Kleijkers was formateur voor het college van B&W in Culemborg. Als ambassadeur van Het Nederlands Genootschap van Kinderburgemeesters (NGKb) zorgde hij ervoor dat de stem van het kind gehoord werd in de stad. Elk hoofdstuk van het bestuursakkoord begint met uitspraken van kinderen. “We zijn dienstbaar aan de kinderen voor de toekomst van onze stad en van ons land. Dat moet centraal staan in ons denken over de samenleving.” ■

Dave Ensberg-Kleijkers
29.03.1984

2002-2005
Universiteit Leiden
Bachelor |
Bestuurskunde
en Politicologie

2006-2008
Universiteit Leiden
Master |
Management
van de
Publieke Sector

2006-2009
Analist PWC

2010-2012
adviseur Overheid
en Organisatie
Twynstra Gudde

2012-2013
Strategisch
adviseur
Kwaliteitsaanpak
Basisonderwijs
Amsterdam

2013-2015
Bestuurssecretaris
Onderwijsgroep
Buitengewoon

2015-2019
Voorzitter college
van bestuur
Stichting
Bijzonderwijs

2019-heden
Bestuursvoorzitter
Vereniging LOS

2019-heden
directeur -
bestuurder
Jantje Beton

DE TOEKOMST VAN DEMOCRATIE

Wat hebben oude kleding, ingehaalde technologie en democratische vernieuwing met elkaar gemeen? Onder jongeren beleven ze alle drie een hergeboorte als retro. Of het nu om wijde broekspijpen, platenspelers of steun voor de republiek gaat, jongeren kunnen er geen genoeg van krijgen. Hoog tijd dus voor D66 om het appèl weer uit de mottenballen te halen en te durven dromen van een democratischer toekomst.

Maar hoe ziet die toekomst er uit? Als het aan de Jonge Democraten ligt gaan we alle hoofden van de uitvoerende macht verkiezen: de burgemeester, de dijkgraaf en ja, ook de premier. De Eerste Kamer schaffen we af en vervangen we door een constitutioneel hof, terwijl de Tweede Kamer wordt uitgebreid naar 250 zetels met meer ondersteuning. Om burgers en jongeren beter te betrekken gaan we referenda en burgerfora invoeren, de minimale stemleeftijd verlagen naar 16 jaar en als parel in de kroon de monarchie afschaffen.

Dit moet niet omdat het retro is, maar omdat het noodzakelijk is. De democratie verliest aan vertrouwen door onder andere lange formaties, moddergooien, desinformatie, bestuurlijke missers die schandaal na schandaal veroorzaken en politieke onwil om crises snel aan te pakken. Burgers, en vooral jongeren, voelen zich niet meer gehoord door de politiek, en eisen daardoor steeds minder hun plek aan tafel op. Om de

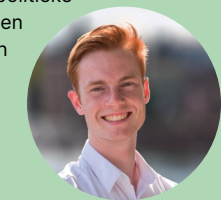
democratie te redden moeten we bereid zijn het systeem flink op de schop te nemen.

En met flink bedoel ik ook echt flink: er zijn geen heilige huisjes, zelfs niet als dat huis koninklijk is. Op het congres in Amsterdam hebben we beargumenteerd dat de monarchie met erfopvolging ondemocratisch en archaïsch is, los van de inperkingen in keuzevrijheid van eenieder die in deze gouden kooi opgehokt zit. Helaas, een meerderheid op het congres was het niet met ons eens: de koningshuis-motie werd met 290 stemmen tegen en 239 voor verworpen.

Ondanks deze domper hebben we als Jonge Democraten ons doel wel bereikt: voor het eerst in tijden ging het congres weer over democratische hervorming. Zo werd een andere motie van de JD over de verlaging van de stemleeftijd naar 16 met overweldigende meerderheid aangenomen, en liep iedereen met ons Nieuw Democratisch Appèl rond.

Kortom, de toekomst heeft democratische vernieuwing nodig, en het is aan ons als democraten om het gesprek hierover met elkaar aan te gaan. Welke staatsvorm willen we? Wat is de toekomst voor eeuwenoude instituten? Wie mag er meepraten? Wij hebben als jongeren het openings-schot gelost. Laten we samen de rest van het gesprek voeren. ■

Kalle Duvekot, landelijk voorzitter onge Democraten (JD). De JD is een onafhankelijke groep politieke jongeren die zich binnen en buiten D66 inzetten om kansen voor jongeren te realiseren en te garanderen: jongedemocraten.nl

“Iedereen heeft ook de verantwoordelijkheid te leven voor de planeet”

Geen liberaal Europa zonder sociaal Europa

ESSAY

door Afke Groen

Steeds als crisis uitbreekt in Europa, gaat het publieke debat al snel over het bestaan en voortbestaan van de Europese Unie. Dat was zo bij de eurocrisis, de financiële en de economische crisis, de Europese vluchtelingen crisis, de Brexit en bij de uitbraak van COVID-19.

Een Europese crisis vormt aanleiding om de noodzaak van een federaal Europa van de daken te roepen of juist om een terugkeer naar de natiestaat te verkondigen. Het is een opvallend fenomeen, want zelden lokt een nationale crisis dat debat uit. Niemand die zegt dat de stikstofcrisis het voortbestaan van het Nederlandse staatsbestel bedreigt.

In de praktijk zijn crises momenten waarop niet het bestaan van de Europese Unie als politiek bestel maar haar functioneren verandert. De exit van Groot-Brittannië had geen volgende exits tot gevolg; wel moest onder meer de Nederlandse regering op zoek naar nieuwe bondgenoten bij Europese onderhandelingen. Meer recentelijk, toen mensen op de vlucht sloegen uit Oekraïne, heeft de Europese Unie laten zien dat zij in staat is tot ander opvangbeleid.

Europa als economisch project

In de oorspronkelijke, Griekse betekenis van het woord, is een crisis een kantelpunt. Als we vanuit dit perspectief naar de recente geschiedenis kijken, dan zien we dat vijftien jaar geleden zo'n kantelpunt plaatsvond.¹

Vanaf eind jaren tachtig won de overtuiging terrein dat een zo open en vrij mogelijke markt zou zorgen voor de meeste welvaart voor iedereen. 'Project Europa'² werd primair een streven naar de afwezigheid van interne Europese grenzen – en dan vooral van economische grenzen als handelsbarrières en grenzen voor burgers als consumenten en werknemers. In de aanloop naar de invoering van de euro verdwenen ook barrières voor het verkeer van geld en kapitaal. De val van de Muur in 1989 en van de Sovjet-Unie in 1991 waren een overwinning van de democratie én van de vrije markt. De meeste landen in Midden- en Oost-Europa implementeerden een ingrijpende agenda van deregulering, privatisering en open markten. Velen zagen de uitbreiding van de Europese Unie vooral als economisch project. Als verschillende banken eind jaren 2000 aan de rand van de afgrond komen te staan, wordt voor het eerst echt duidelijk wat de kwetsbaarheden zijn van een open, gereguleerde en internationale markt. Om te voldoen aan de Europese begrotingsregels of harde voorwaarden op noodleningen, voeren overheden zulke grote bezuinigingen door dat de sociale gevolgen zich tot vandaag laten voelen. Het is niet verbazingwekkend dat vervolgens in verschillende landen Eurosceptische, populistische partijen verkiezingswinsten boeken.

Tegelijkertijd zijn sinds eind jaren 2000 de geopolitieke verhoudingen gekanteld. In 2008 neemt Rusland met geweld twee Georgische provincies in, in 2014 de Oekraïense Krim en op 24 februari 2022 valt Rusland grootschalig Oekraïne aan. Het idee dat economische belangen een garantie voor politieke vriendschap zouden

bieden, blijkt ronduit naïef. Ook de veronderstelling dat economische integratie de democratie veilig kan stellen, blijkt vals. Vanaf 2010 begint Viktor Orbán aan de afbraak van Hongaarse democratie. Vanaf 2015 volgt de Poolse regering.

Een Europa dat beschermt

Het is tegen deze achtergrond dat een nieuwe overtuiging voor Europese integratie ontstaat: dat van een Europa dat beschermt. 'Une Europe qui s'unit pour protéger', 'een Europa dat samenkomt om te beschermen', in de woorden van de Franse president Emmanuel Macron uit 2017. Het Europees Herstelfonds uit de coronacrisis, de gezamenlijke gasvoorraden, de inkoop van munitie voor Oekraïne; het zijn voorbeelden van een Unie die verantwoordelijk is geworden voor een breder publiek belang.³

Hoe geven we die bescherming invulling? Bescherming voor wie, en waartegen? Van de Democraten vergt dat een politiek gericht niet zozeer op het bestaan van de Europese Unie, maar op haar functioneren als politiek bestel. Geen strijd vóór of tégen of Europa, maar een ideeënstrijd over de richting en inrichting van de Europese Unie.

Europa als economisch project heeft niet voor iedereen gewerkt. Als een Europa dat beschermt dat wel wil doen, zou haar aandacht moeten liggen bij de bescherming van mensen. Bij mensen die op vlucht zijn, meer dan bij de versterking van grenzen. Bij de belangen van de jonge generatie waar het gaat om klimaat en digitalisering, meer dan bij de grote industrie en Big Tech. Bij de sociale bescherming van mensen naar wie de economische winst van de gemeenschappelijke markt niet automatisch is 'doorgesijpeld', meer dan bij hen die die maar al te goed weten op te strijken. Bij de democratische vrijheden van mensen, meer dan bij lidstaten die deze met voeten treden.

Hoe we voor zulke Europese publieke goederen gaan betalen? Een Europese belasting op multinationals en een Europese belasting op de allerhoogste vermogens zouden eerste stappen zijn. Het ligt voor de hand om zulke belastingen Europees vorm te geven, niet alleen omdat kapitaal en hoofdkantoren eenvoudig verhuizen, maar ook omdat het rechtvaardig is om hen die het meest profiteren van de gemeenschappelijke markt daar een bijdrage aan te laten leveren. Dat verlegt bovendien de focus van solidariteit tussen lidstaten naar solidariteit tussen Europeanen. ■

1. Luister hierover naar Timothy Garton Ash in de podcast *the Good Fight*, met Yascha Mounk (22 april 2023)

2. Lees hierover Kiran Patel (2020) *Project Europe: A History*, Oxford University Press.

3. Lees over de pandemie Luuk van Middelaar (2021) *Een Europees pandemonium: Kwetsbaarheid en politieke kracht*, Historische Uitgeverij.

Samira Rafaela: “Een historische dag, de laatste handtekeningen zijn geplaatst en dat betekent dat de lidstaten aan zet zijn om deze nieuwe wet te implementeren. Twee jaar heb ik en mijn team hieraan gewerkt met als resultaat dat deze wet ervoor gaat zorgen dat vrouwen eerlijk worden beloond. Hoewel het recht op gelijke behandeling altijd al bestond, werd het helaas niet altijd nageleefd. Bedrijven worden nu gedwongen om hun verantwoordelijkheid te nemen.”

tekst **Ben Ahmed**

foto **Jeroen Mooijman**

Lidstaten aan zet

WETGEVING

De nieuwe wet Loontransparantie is op 10 mei jl. ondertekend. Europarlementariër Samira Rafaela heeft deze nieuwe wet namens het Europees Parlement uit onderhandeld. Samen met de voorzitter van het Europees Parlement en de Zweedse minister van Buitenlandse Zaken is de nieuwe Europese richtlijn Loontransparantie opgenomen in de officiële Europese wetgeving. Lidstaten hebben nu maximaal drie jaar de tijd om uitvoering te geven aan de nieuwe wet.

Recht op informatie

En dat is hard nodig. De aanhoudende genderloonkloof in Europa blijft gemiddeld hangen op 13%. Zonder nieuwe bindende maatregelen wordt deze kloof uiteindelijk pas in 2086 gecorrigeerd. Met deze nieuwe wet hebben alle werknemers het recht op informatie. Dat betekent dat werknemers informatie mogen opvragen bij hun werkgever over het gemiddelde salarisniveau van hun functie, en uitleg ontvangen over de bepaling. Kandidaten in de laatste fase van sollicitatierondes krijgen deze informatie ook. Werkgevers mogen geen clausules over geheimhouding van salaris in contracten opnemen, en je mag ook niet meer worden gevraagd naar je vorige salaris. Aanvullend wordt er bij vacatureteksten

en functietitels goed gekeken of deze neutraal worden opgeschreven om het sollicitatieproces zo inclusief mogelijk in te richten. De bewijslast ligt voortaan ook bij de werkgevers, en niet meer bij de werknemer.

100+ werknemers

Daarnaast moeten bedrijven met meer dan 100 werknemers voortaan ook rapporteren over de gender loonkloof binnen hun bedrijf. Bedrijven met meer dan 250 werknemers doen dit ieder jaar. Bedrijven met minder werknemers doen dit om de drie jaar. Wanneer er een loonkloof van 5% of meer wordt gevonden, moeten bedrijven correctieve maatregelen nemen om deze kloof te dichten. Lidstaten kunnen boetes uitdelen aan bedrijven die deze regels overtreden.

Intersectionaliteit

In deze wet wordt voor het eerst in Europese wetgeving referentie gemaakt naar intersectionele discriminatie, en mag de rechter dit als verzwarende factor meenemen bij loon-discriminatiezaken. Ook worden non-binaire mensen voor het eerst expliciet meegenomen in de wet. ■

Samira Rafaela

(1989) is sinds juli 2019 lid van het Europees Parlement namens D66. In haar werk bij de Nationale Politie, de gemeente Amsterdam én bij haar activiteiten voor D66 en de JD hield zij zich al bezig met inclusie en participatie. In het Europees Parlement heeft ze zitting in de commissies internationale handel, rechten van de vrouw, mensenrechten, gendergelijkheid, sociale zaken en werkgelegenheid.

Rafaela is hoofdonderhandelaar voor het nieuwe anti-dwangarbeid instrument. Als coördinator internationale handel is ze verantwoordelijk voor alle handelsdossiers van Renew Europa. Ze is covoorzitter van de Antiracisme en Diversiteit werkgroep. Ze focust zich momenteel ook op de rechtvaardige klimaattransitie als mede-oprichter van de New Green Deal interparlementaire werkgroep.

STEMMING IN STOCKHOLM

Het is net na tweeën op een zaterdagmiddag in mei. Buiten schittert Stockholm in de zon. Binnen is de koffie koud en pikzwart, de zaal benauwd, de stoelen net te klein voor lange Hollandse benen. Hier gebeurt het.

Vertegenwoordigers van liberaal-democratische partijen uit heel Europa hebben de hele ochtend gedebatteerd over congresmoties. Sommigen met kleine oogjes en pipse gezichten. Nieuwe politieke vriendschappen zijn de avond tevoren na Eurocommissaris Vestagers officiële opening bezegeld in Stockholmse cafés.

D66 is sterk aanwezig, moet ook de concurrerende Nederlandse delegatie van de VVD met enige jaloezie constateren. Minister van Defensie Kajsa Ollongren op het podium, Kamerleden in subsessies, Europarlementariërs als vissen in het water, bestuursleden in bilateralen, betrokken leden als cruciale aanjagers. Allen benutten alle uren en ontmoetingen ter bevordering van onze continu afgestemde strategie en agenda.

Wij zijn er niet zomaar. Wij hebben een doel. Wij willen de Europese democratie versterken door het aanwijzen van één liberale kandidaat voor het presidentschap van de Europese Commissie. Daar hebben

we een resolutie voor. De kern: weg met de schimmige machinaties die de EU-democratie in de kiem smoren en dus weg met de verwarring die de liberale partijfamilie zelf heeft gezaaid door het ontbreken van één duidelijke lijsttrekker. Waarom zijn we anders Europese liberaal-democraten?

Met de speciale videoboodschap van Zelenski vers in het geheugen – zijn partij, Servant of the People, behoort tot onze politieke familie – opent voorzitter Lousewies van der Laan de beraadslagingen over de D66-resolutie die inmiddels door het congrescentrum gonst.

Sophie in 't Veld loopt naar de microfoon. En nu betaalt het werk in de wandelgangen zich uit: één voor één staan onze Europese partijgenoten uit noord, zuid, west en oost op om ons voorstel kracht bij te zetten. De laatste scepticus uit behoudende kring wordt vakkundig ingekapseld aan de congresmicrofoon. Het komt tot een stemming. Voor: een golf aan handen. De tegenstemmen hoeven niet eens meer te worden geteld. ■

Felix Klos,
Speciaal Adviseur EU,
Strategie & Beleid

D66 Internationaal appt met een democraat in het buitenland. Deze editie: Israfil Özkan in Turkije. Israfil is de directeur van de Freedom Research Association, een organisatie waarmee D66 de afgelopen jaren heeft samengewerkt aan democratiseringsprojecten.

tekst Vita Verheij

Vita: Hallo Israfil! Turkije is zowel politiek als maatschappelijk veel in het nieuws. Iedereen is in de ban van de recente verkiezingen, welk gevoel heerste er onder de Turkse bevolking in aanloop naar deze verkiezingen?

Israfil: De politiek leefde op straat. In Turkije is het volstrekt gebruikelijk om de politiek op de voet te volgen, zo is het opkomstpercentage bij verkiezingen ook gemiddeld boven de 80%. Dit komt voornamelijk omdat er veel op het spel stond. Sinds Erdogan in 2014 aan de macht kwam, zien we hoe Turkije steeds meer in een autocratisch regime belandt. Daarom was deze verkiezing zo voelbaar in de samenleving.

Vita: In Nederland bliken wij inmiddels terug op onze campagne voor de afgelopen provinciale statenverkiezingen. Hoe werd er campagne gevoerd in Turkije?

Israfil: Kandidaatsleden spreken je aan in de supermarkt, bij de kapper en in je lokale café. Turkse politici zijn expert als het aankomt op het laten horen van een politiek geluid. Daardoor krijgt politiek een gezicht en gaat het onderling ook al snel leven. Het maakt niet uit of je in gesprek bent met je vrienden, familie of collega's, één onderwerp staat centraal: de politiek.

Vita: Je vertelt dat met de komst van Erdogan de democratie van Turkije het steeds moeilijker krijgt. Hoe ervaar jij dat vanuit jouw functie bij Freedom Research Association?

Israfil: Democratische vrijheden worden ingeperkt en we verliezen onze verbintenis met Europa. Onafhankelijke media staan hevig onder druk, journalisten met kritiek op Erdogan

of de overheid riskeren een gevangenisstraf en al meer dan honderd nieuwsvoorzieningen hebben hun deuren moeten sluiten. Als FRA lijden wij ook onder deze ondemocratische wetgeving.

Vita: Ik kan mij voorstellen dat de uitkomst van de afgelopen verkiezingen als een teleurstelling voelt. Hoe kijk je aan tegen de winst van Erdogan?

Israfil: Ik was inderdaad teleurgesteld. De oppositie had een sterke boodschap die veel, voornamelijk jonge, Turkse burgers aansprak. Oppositieleider Kemal Kiliçdaroglu voerde campagne voor een inclusiever en democratischer Turkije, ondersteund door een coalitie van politici met uiteenlopende religieuze en ideologische achtergronden. Het is jammer om te zien dat dit niet het gewenste resultaat heeft opgeleverd. Desondanks zie ik ook de positieve kant van dit verhaal.

Vita: Goed om te horen dat jullie niet bij de pakken neerzitten. Hoe zou je die positieve kant beschrijven?

Israfil: Het waren spannende verkiezingen, waar het bij allebei de rondes om marginale verschillen ging. Erdogan is dan misschien met de winst naar huis gegaan, maar bijna de helft van de Turkse stemmers staat niet achter zijn beleid. Dat biedt perspectief voor de aankomende lokale verkiezingen. De uitdaging is moeilijker, maar niet onmogelijk geworden. Je inzetten voor het een betere toekomst is nooit makkelijk geweest, en deze verkiezingsuitkomst is slechts een van de vele tegenslagen. Wij blijven hoopvol.

LUSTRUM

15 jaar Route66

Al 15 jaar is Route66 – niet te verwarren met de legendarische autosnelweg van weleer in de VS – een begrip binnen D66. Een inspirerend politiek programma georganiseerd voor en door jonge D66'ers. Heel serieus natuurlijk, maar als de alumni na twee jaar afscheid nemen blijkt ook de sociale meerwaarde: “mensen missen het écht, de gezelligheid op de themadagen”, aldus voorzitter Gerben Hiemstra. Democraat sprak met hem ter ere van het derde lustrum.

tekst Bas Knijf
foto's Archief Route66

Route66 is een 2-jarig verdieping- en ontwikkelprogramma van maandelijkse themadagen aangevuld met drie weekenden, waaronder een internationaal werkbezoek. Zo'n 40 enthousiaste partijgenoten van 25 tot 33 jaar trekken het land in, houden een debat of bedenken creatieve oplossingen voor maatschappelijke problemen. Regelmatig schuiven hierbij gerenommeerde experts en politici aan. Jaarlijks is er plek voor ongeveer 20 nieuwe deelnemers. Een deel van de zittende 'eerstejaars' vormt in hun tweede jaar het nieuwe bestuur.

Brede vertegenwoordiging
Bij de samenstelling van de groep Routers is veel aandacht voor diversiteit. “Als je het vergelijkt met de algemene populatie binnen D66 hebben we een diverse groep samengesteld in de breedste zin van het woord. We

kijken naar beroep, opleidingsniveau en regionale spreiding: zo zijn we in het bijzonder op zoek naar praktisch geschoolde mensen of mensen met beroepen die we minder vaak zien onder D66'ers. Daarnaast moeten alle provincies goed zijn vertegenwoordigd en selecteren we op persoonlijkheid. Om dit mogelijk te maken vragen we aspirant deelnemers een motivatiebrief te schrijven, of bijvoorbeeld een creatieve opdracht te doen. Bij succes volgt een selectiedag. Leuk detail: de huidige eerstejaars zijn ieder jaar vrij om te bepalen hoe het nieuwe selectieproces eruit komt te zien.” Het programma is populair: jaarlijks zijn er veel meer aanmeldingen dan beschikbare plekken. “Door de diversiteitscriteria vallen hele goede Routers soms buiten de boot. Iedere nieuwe commissie die gaat selecteren legt bovendien de nadruk op andere aspecten. Dan is het leuk om te zien dat mensen zich soms wel drie jaar aanmelden en het uiteindelijk tóch worden.”

Gast sprekers en paneldiscussies
Een typische thema-zaterdag vindt plaats op locatie. Daarbij mijdt Route66 de moeilijke thema's niet: “we zijn op een boerenbedrijf geweest om de andere kant van de stikstofproblematiek te zien en spraken daar met mensen die niet D66-gezind waren. Ook zijn we voor het thema schuldenproblematiek met een deurwaarder in gesprek gegaan. Voor veel partijleden gelukkig onbekend terrein. In ons gemêleerde gezelschap bleek het voor sommigen, vanuit persoonlijke ervaring, echter een zwaar thema. Ik kan alle D66-ers alleen maar aanraden: ga het land in en doe zulke maatschappelijke activiteiten, want je leert er zo verschrikkelijk veel van. Tussen de paneldiscussies en interessante gast sprekers is er ook ruimte voor het sociale aspect. “De dag begint uiteraard met koffie en daarnaast lunchen we samen. Het diner is vrijblijvend – het zijn intensieve dagen waarin je veel indrukken opdoet, voor sommige deelnemers is

“Leuk detail: de huidige eerstejaars zijn ieder jaar vrij om te bepalen hoe het nieuwe selectieproces eruit komt te zien”

het dan genoeg. Maar niet zelden komt er 's avonds nog een dansje bij kijken!” Naast de themadagen op zaterdag zijn er ook Route-weekenden. “Recent was dat een werkbezoek aan Brussel, het politieke hart van Europa. Daarna gingen we door naar Parijs, waar we spraken met een lobbyorganisatie. Zij financieren startups die werken aan gekweekt vlees. Sommige Europese landen zijn erg conservatief op het gebied van gekweekt vlees om zo boeren in eigen land te beschermen. Kortom een zeer interessante buitenlandreis.”

Alumni
Ook is er een vaardigheden weekend, met coaching op debatteren of een mediatraining. Toch is het opleiden van politici geen doel op zich, aldus Hiemstra: “je hoeft ook geen politieke junk te zijn om deel te nemen aan Route. Sommige deelnemers komen er door het programma achter dat ze geen politieke functie ambiëren, maar dan zie je ze vaak nog wel achter de schermen in besturen en commissies. Qua alumni is de groep dan ook zeer divers. Naast lokaal en regionaal talent, denk aan wethouders van grote steden, is ook fractievoorzitter in de Eerste Kamer Annelien Bredenoord een oud deelnemer van het eerste uur.”

Het programma blijkt een aanjager te zijn voor veel oud deelnemers: zij blijven vaak actief voor de partij. Hiemstra is enthousiast over Route als springplank binnen D66: “op de eerste plaats leer je veel mensen kennen. De politiek komt gewoon veel dichterbij. Je spreekt makkelijker mensen aan op een congres of wordt door een Kamerlid gevraagd om input. Alumni schrijven ook actief mee aan moties of verkiezingsprogramma's. Het is een hele mooie proefvijver waar je gewoon fouten mag maken en lekker kunt ondernemen.”

Ook aanmelden?
Zelf zwaait Gerben in december dit jaar af, waarna in januari ook weer een nieuwe lichter start. Ben je enthousiast geworden? In oktober kan je je aanmelden. Daarnaast zal er op 9 september een alumni event zijn voor alle Routers die de afgelopen 15 jaar hebben deelgenomen aan dit mooie verdiepingprogramma. ■

Route66

Route66 is een tweejarig talentontwikkelingsprogramma. Elk jaar ronden 20 'Routers' het traject af en stromen 20 nieuwe deelnemers met uiteenlopende achtergronden in. Het programma richt zich op D66-leden tussen de 25 en 33 jaar. Inschrijving voor de nieuwe lichter (2024-2025) sluit in het najaar. Houd de website in de gaten voor de deadlines & details: route66.d66.nl

INTERVIEW

De benoeming van **Robbert Dijkgraaf (1960)** als minister van **Onderwijs, Cultuur en Wetenschap** in het kabinet Rutte IV is door velen 'opvallend' genoemd. Een voor D66 succesvolle transfer van een alom gerespecteerde natuurkundige die voor zijn benoeming in het 'penthouse van de ivoren toren' van de wetenschap zat: hij was directeur van het Institute for Advanced Study in Princeton. Onderzoeker, leermeester, bestuurder, vader, verteller, kunstenaar, presentator en inspirator. Wat drijft Robbert Dijkgraaf?

De beste vorm van jezelf

tekst **Jan Vincent Meertens**

foto's **Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap**

Door zijn televisiecolleges die rechtstreeks vanuit de Westergasfabriek werden uitgezonden was Dijkgraaf destijds al een bekende Nederlander. Hij maakte thema's zoals de oerknal, het allerkleinste, Einstein, het oneindige en zwarte gaten toegankelijk voor het grote publiek en deelde daarmee zijn enorme interesse om meer van de wereld te begrijpen. "Ik ben een intens nieuwsgierig persoon. De superkrachten die ieder mens heeft en die ik altijd probeer te gebruiken zijn nieuwsgierigheid en verbeelding." Zo studeerde hij Natuurkunde maar was hij ook student aan de kunstacademie. "Ik ben mijn hele leven lang geïnteresseerd om meer van de wereld te begrijpen, van de patronen daarachter. Ik heb een grote liefde voor het onderwijs, eigenlijk alles wat met kennis en cultuur te maken heeft." Op de kunstacademie werd Dijkgraaf aangespoord "uit zijn groef te komen". Dat was

voor hem een grote eyeopener, "dat je mensen actief kan stimuleren om ook echt andere dingen te doen. Dat dat uiteindelijk zo enorm verrijkend is..."

"Er zijn veel raakvlakken tussen de wetenschap en de kunst. De essentie is het onderzoekende. Zowel de wetenschap als de kunst gaat over hetgeen er nog niet is. Je wordt in de kunst geconfronteerd met de oneindigheid aan mogelijkheden. In de wetenschap is dat net zo. We associëren de wetenschap met kennis, met feiten, met onderzoek, maar de wetenschap als actieve discipline gaat over die grote zee van onbekendheid die voor je ligt. De grootste taak van de wetenschapper is je te verzoenen met die onwetendheid. De echte overeenstemming tussen kunst en wetenschap zit niet aan de buitenkant, in musea en laboratoria, maar aan de binnenkant. Het zoekende, het verkennende, de sprong in het diepe. Het falen ook! Het meeste wat je maakt of bedenkt is niet goed. Daar hoort dus durf bij. Die superkrachten van nieuwsgierigheid en verbeelding duwen je het onbekende in."

Minister Robbert Dijkgraaf op werkbezoeken in het onderwijs.

"Ik ben een intens nieuwsgierig persoon. De superkrachten die ieder mens heeft en die ik altijd probeer te gebruiken zijn nieuwsgierigheid en verbeelding."

“Zowel de wetenschap als de kunst gaat over hetgeen er nog niet is.”

Luisteren naar de mensen

Kunst raakt vaak emotioneel, maar de wetenschap is erg verzakelijkt, vindt Dijkgraaf. Het staat verder af van de mensen. Hij voelt dat de kloof tussen wetenschap en de samenleving verkleind kan worden. “Niet met die formules. Misschien wel in de verbeelding daarvan. En dan ga je naar de kern van de nieuwsgierigheid die ieder mens heeft. Dan zit er ook een heel emotionele component in. We hebben heel erg nodig dat die werelden weer dichterbij elkaar komen.” Niet alleen door uit te leggen hoe het allemaal zit, maar ook door te luisteren. “Je begint waar iemand zit en het is dan de kunst om die persoon stap voor stap mee te nemen naar dat verhaal dat je uiteindelijk wilt vertellen. Het is niet zenden, maar juist mensen meenemen. Dat pad begint bij iedereen op een andere plek. We moeten oog hebben op die enorme diversiteit in de kennisbasis van de samenleving.”

Nobelprijswinnaar Gerard 't Hooft was een belangrijk leermeester voor Dijkgraaf. “Hij zei tegen me: Robbert, je mag doen wat je wil, zolang je maar niet doet wat ik doe. Ik ga het bos inlopen en heb geen idee waar ik uitkom. Je moet niet achter me aanlopen. Zoek je eigen pad, luister naar je eigen stem. Dat is het omgekeerde van wat je verwacht bij een leermeester. Maar het was een enorme inspiratie. Hij gaf me een heel groot geschenk: de vrijheid. Uiteindelijk moet iedereen de beste vorm van zichzelf worden, dat is mijn ideaal. Ik heb altijd geprobeerd die les van mijn leermeester, op mijn eigen manier, door te geven aan mijn studenten en natuurlijk aan mijn drie kinderen.”

Overtuigingen

Een van die kinderen is Charlotte, die als baby ernstig ziek werd. Dijkgraaf en zijn echtgenote, Pia de Jong, moesten vrezzen voor haar leven. De ziekte was zo zeldzaam dat hen niets anders restte dan de ziekte “gewoon aan te kijken”. Alles wat eraan gedaan kon worden was een pad dat nergens toe zou leiden. “Op een gekke manier was die onwetendheid de plek waar onze hoop zat.”

Het geloof bood hem indertijd weinig houvast. “Nee, ik ben niet een gelovig mens. Maar als ik zeg: ik ben een optimist, dan is dat ook een geloof. Het geloof dat wij uiteindelijk in staat zijn,

als samenleving, ons continu te verbeteren. Maar dat is geen waarheid. Je kunt een paar stippen zetten en daar een lijn door trekken, maar op een gegeven moment wordt het een stippellijn. En die stippellijn heeft te maken met jouw innerlijke overtuigingen.” Zijn overtuigingen komen bij elkaar in waarden waar D66 voor staat. “Een is de enorme potentie die in mensen zit. En dat is een belangrijke sleutel tot die liberale boodschap: voel je vrij je eigen pad te kiezen. De tweede is de sociale gedachte dat dit voor iedereen geldt. Dat is totaal geen vanzelfsprekendheid en nog altijd een radicale gedachte.”

Nuchtere Nederlander

Na jaren aan de wereldtop in het onderwijs te hebben gestaan, kwam Dijkgraaf terug naar Nederland om voor D66 minister van onderwijs te worden. “Naast de overtuigingen die ik met D66 deel, zie ik D66 natuurlijk als de onderwijspartij. Ik ben al mijn hele leven in het onderwijs, dus dat is een natuurlijke verbintenis.” De onderwijscultuur in Nederland past hem beter dan die van Amerika, waar hij altijd “een nuchtere Nederlander” is geweest. Vanuit de overtuiging dat je van iedereen een succes, langs de eigen weg, moet willen maken vindt hij het fundamenteel verkeerd om van het leven een afvalrace naar de top te maken. “Ik ben heel trots op wat er in de Nederlandse wetenschap gebeurt zonder dat we zo'n overdreven competitie-element hebben. Ik zie namelijk ook de nadelen van zo'n competitieve cultuur. In Amerika heb je misschien wel het beste van de wereld, maar ook het slechtste, soms letterlijk een paar kilometer van elkaar vandaan. Dus wat is de prijs die je als samenleving betaalt als je ideale omstandigheden aanbiedt aan een heel kleine groep?”

Een waaier aan mogelijkheden

“We hebben juist alle vormen en talenten hard nodig. Mbo'ers staan echt aan de lat en verdienen de waardering die hen zo toekomt. We gaan nooit naar een samenleving waar iedereen 'bovengemiddeld' is, maar ik vind het fundamenteel dat iedereen even waardevol is in de samenleving.” Dijkgraaf streeft ernaar dat we ophouden met spreken over 'lager' en 'hoger' onderwijs en dat het mbo op dezelfde manier wordt ondersteund als ieder ander onderwijspad.

Ook door bedrijven, studentenverenigingen en gemeenten. Dat het goed aansluit op de arbeidsmarkt en dat stagediscriminatie wordt tegengegaan. Hij spreekt graag over een waaier aan mogelijkheden. “De waaier heeft twee dimensies. De richting en de afstand. Niet hoog of laag, maar de volle breedte. Dat geeft ook ademruimte voor de samenleving.” Bij de grote maatschappelijke opgaven waar Nederland voor staat, zoals de energietransitie, de woningmarkt, natuurherstel en de zorg, dan denken we aan beleid, aan geld, aan technologie. “Maar het begint en eindigt met mensen. Het mbo heeft daarin een sleutelrol. De vraag naar vakmensen is en blijft de komende jaren heel groot.”

Liever expansie dan inclusie

Dijkgraaf is ook coördinerend minister van Emancipatie en speelt een sleutelrol in het uitdragen van het D66 ideaal van een land waar

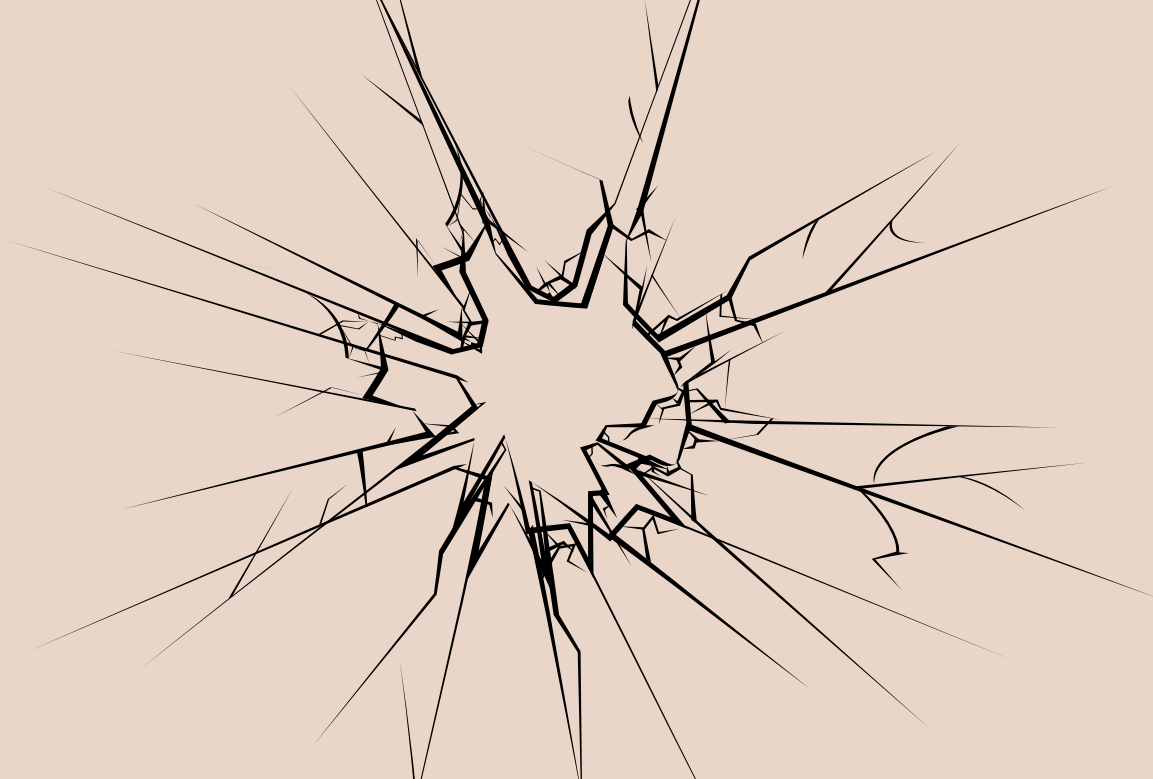
we iedereen vrijlaten, maar niemand laten vallen. “De discussie rondom diversiteit gaat over de eigenheid van mensen. Mensen voelen zich persoonlijk aangesproken. Het gaat vaak over onszelf. Dat roept een hoop emoties op. Ik heb geleerd dat mensen aanspreken in een passende taal, en met aandacht en respect voor waar zij zich bevinden, ook de meest effectieve manier is om die, in mijn ogen uiteindelijk onvermijdelijke verandering, door te zetten. Het helpt in een discussie zoals rond lhbtq+ om samen in gesprek te gaan vanuit een gemeenschappelijke waarde, naastenliefde bijvoorbeeld.” Dijkgraaf spreekt liever over expansie dan inclusie. “Bij inclusie moeten groepen zich vaak in de bestaande samenleving invechten, maar bij expansie verandert de samenleving zelf. De samenleving schept ruimte voor ondervertegenwoordigde en achtergestelde groeperingen.” ■

Scan de code en lees online het volledige interview.

INTERVIEW

Crasht de Democratie?

Begin dit jaar verscheen 'De democratie crasht' van oud Tweede Kamerlid, Kees Verhoeven. Het boek is een succes en tussen alle lezingen en interviews door spreek ik Kees op een vrijdagmiddag in Amersfoort. Uiteraard is de eerste vraag hoe hij ertoe kwam om het boek te schrijven.

tekst **Stephan van Heusden**

"Ik kwam dertien jaar geleden in de Tweede Kamer en heb me toen sterk ingezet op het onderwerp digitalisering. Ik was betrokken bij de Wet Gegevensverwerking door Samenwerkingsverbanden (WGS), de 'sleepwet'. De Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (WIV) en de 'hackwet', de Wet computercriminaliteit. Allemaal wetten met goede doelen zoals bestrijding van fraude en crimineel gedrag maar met wat mij betreft

disproportionele en risicovolle middelen en onvoldoende controle op uitvoering en naleving. Digitalisering is een prachtig onderwerp maar kreeg onvoldoende aandacht. Ik voelde me soms eenoog in het land der blinden, op andere momenten was het frustrerend omdat ik zag dat het op andere plekken veel meer aandacht kreeg, bijvoorbeeld in de Europese Unie en bij bedrijven. Ik dacht, ik schrijf een boek over hoe de overheid meer grip kan krijgen op digitalisering. Toen

kwam ik tot het besef dat ook andersom digitalisering veel invloed heeft gekregen op de politiek. We worden geleefd door digitale technologieën en de politiek heeft daar bijzonder veel last van. We zijn allemaal wel eens afgeleid door onze telefoon en verliezen hierdoor een uurtje van onze tijd, maar in de politiek leiden smartphone en social media enorm af van waar het werkelijk om gaat. Die wisselwerking politiek-digitalisering was de basis voor mijn boek waarbij ik ook het element psychologie heb beschreven; hoe gaan we daar als mensen nu mee om, wat doet technologie met ons brein."

Waar denk je dat het succes van het boek vandaan komt?

"Het boek kwam uit op een goed moment waarop er veel discussie was over smartphone gebruik en vertrouwen in de kwaliteit van de besluitvorming in Den Haag. Het raakt ook iets waar veel mensen het wel mee eens zijn maar waar niet altijd over gesproken wordt. Verder had ik gewoon geluk met een goede beoordeling in de Volkskrant en kreeg veel media-aandacht. Het is een inhoudelijk boek, geen roman maar het heeft zeker zijn weg gevonden naar een groot publiek."

In het boek schrijf je dat veel mensen zich niet gehoord voelen ondanks dat er maar liefst 20 fracties zijn in de Tweede Kamer.

"Die fracties bedienen zeker wel verschillende doelgroepen. Sommige zijn meer gericht op de natuur, op boeren, of op een geloofsrichting, maar wat ik bedoel is dat de huidige bezetting in de Kamer geen goede afsplitsing is van de maatschappij. Kamerleden zijn bijna zonder uitzondering universitair opgeleid en wonen in het westen van Nederland. Als de Kamer een goede afspiegeling zou zijn moeten er meer Kamerleden uit de regio zijn of die misschien geen universitaire graad hebben. De variëteit zou groter moeten zijn in de Kamer om het wantrouwen en onbegrip te verminderen."

Je geeft aan dat er gedrag- en cultuurverandering in de Kamer nodig is en dat de wil daartoe er wel is maar dat het nog niet lukt.

"Er is in de afgelopen jaren veel gesproken over de bestuurscultuur die moet veranderen, met name na de toeslagenaffaire. Ik zie dat er ook een verkeerde debat- en werkcultuur is. Veel gepolariseer, ophef die via social media wordt uitgegroot. Een enorme werkdruk en dienstengevolge burnouts. Om dit te veranderen doe ik in het boek een aantal handreikingen. En ik erken

dat het niet makkelijk zal zijn om de cultuur te wijzigen, het zal een geleidelijke weg zijn, maar we moeten ergens beginnen."

Mooi om te zien dat je in het boek ook veel elementen uit de psychologie aanhaalt om het gedrag van politici te verklaren.

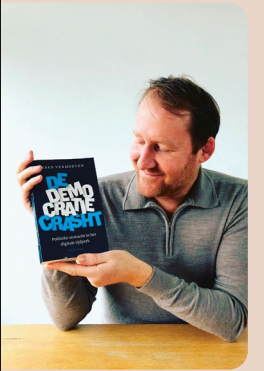
"Ik heb veel gehad aan het boek van Kahnemann over denkfouten en cognitieve valkuilen en het boek van Cialdini over beïnvloedingstechnieken. Voorheen dacht ik dat ik heel rationeel was en was me er niet van bewust dat mijn besluiten maar ook die van anderen, vaak helemaal niet rationeel worden genomen, maar onder groepsdruk, of met vooringenomenheid. Ik vind het fascinerend om dit voor mijn eigen handelen te begrijpen maar ook om te zien hoe de politiek hier last van heeft. Daarom heb ik het in het boek verwerkt. Een voorbeeld is de tunnelvisie die optrad bij de Toeslagenaffaire waar Jesse Frederik een goed boek over heeft geschreven. In 2013 zat ik zelf in de Kamer. Als gevolg van de Bulgarenfraude was er een overreactie. De volledige Tweede Kamer vond dat een fraude van deze omvang niet meer mocht gebeuren. Dit was de basis voor de latere Toeslagenaffaire."

Je haalt ook het boek van Cal Newport aan in het kader van digitaal minimalisme?

'Goed dat je hiernaar vraagt. Dit is momenteel echt een probleem. Er is sprake van een concentratie- en besluitvormingscrisis. De politiek is niet meer in staat om op een rustige en gedegen manier na te denken en besluiten te nemen, maar laat zich opjagen door werkdruk en ophef. Productiviteit en concentratie zijn de problemen van deze tijd. Nu ik zelf niet meer actief ben in de politiek maar als adviseur dwing ik mezelf om elke dag twee a drie uur geconcentreerd te werken in de ochtend, dan heb ik de rest van de dag de tijd om andere dingen te doen die minder concentratie vergen. Cal Newport beschrijft dit in zijn boek Deep work.'

Je bent niet meer actief in de politiek. Wat doe je nu?

Na mijn vertrek uit de Tweede Kamer heb ik Bureau Digitale Zaken opgericht. Ik help bedrijven en overheden met digitale vraagstukken. Ook word ik veel gevraagd voor lezingen en adviezen naar aanleiding van het boek. Zo blijf ik bewustzijn creëren over de eisen die het digitale tijdperk waarin we leven aan ons stelt en van de grote invloed die digitale technologie op onze samenleving en democratie heeft. ■

↑
Kees Verhoeven (1976) was van 2010 tot 2021 lid van de D66 fractie in de Tweede Kamer. Sinds 2021 is hij eigenaar van Bureau Digitale Zaken.

REPORTAGE

Inzicht biedt uitzicht

“Transitie wordt meestal niet geleid door de gevestigde orde, maar juist door de pioniers”, stelt Kiki Hagen, sinds 2021 Tweede Kamerlid van D66 op werkbezoek bij Milgro in Rotterdam. “Onze economie is lineair en gericht op efficiëntie, met grote vervuiling en bergen afval tot gevolg. De enige weg voorwaarts is een duurzame manier van consumeren en produceren; de circulaire economie.”

tekst **Marieke de Jong**
foto's **Phil Nijhuis**

Bij Milgro maakt Hagen onder andere kennis met de talrijke CEO's van het bedrijf; Circulair Economy Officers. Ambitieuze professionals die elke dag bezig zijn met hun duurzame missie: toewerken naar een wereld waar grondstoffen geen afval meer worden. Gijs Derks, managing director bij Milgro vat het zo samen: “De grondstoffentransitie gaat veel verder dan recycleren, we moeten richting een circulaire economie waarbij we grondstoffen steeds opnieuw en het liefst oneindig lang gebruiken. Zo voorkomen we dat we oneigenlijk gebruik maken van ons gezamenlijk natuurlijk kapitaal, onze aarde.”

Wat gooi je weg?

Nog niet zo lang geleden was het gebruikelijk om als bedrijf niet naar afval om te kijken. *Grip op afval* is dan ook een belangrijk facet om allereerst een soort van bewustwording

te realiseren. Weten bedrijven en producenten wat ze als afval definiëren? En belangrijker nog, is dat het wel? “Wij spreken van de ontdeener en de ontvanger, en over het feit dat afval soms een verkeerde afslag heeft genomen,” licht Derks toe. “Het afval van de één is tenslotte vaak een waardevolle grondstof voor de ander. Om te beginnen hebben we daarom een simpel kijkgat in een afvalcontainer geplaatst, om in beeld brengen dat het daar begint. Bekijk eens goed wat je als producent eigenlijk weggooit. Maar grip op afval is echt nog maar het begin. Willen we echt impact maken en ons natuurlijk kapitaal herstellen, zullen we snel moeten doorpakken met *Grip op Verspilling*, en *Grip op Grondstoffen*.”

“We moeten producten niet langer zomaar afschrijven. Slimmer en duurzamer gebruik van materialen. Dat moet de nieuwe standaard worden. Daar moeten we ook met wet- en

regelgeving het verschil gaan maken,” vult Hagen aan. “De consument draagt uiteraard een verantwoordelijkheid, maar kan ook maar zoveel bewuste keuzes op een dag maken. Ik ben er heel erg van overtuigd dat we juist moeten kijken naar de producenten en dat het product dat je koopt die circulariteit, die duurzaamheid al in zich heeft.”

“Mijn motto hierin herhaal ik zo vaak als ik kan”, vervolgt Hagen. “Van de niche naar de norm. Je hebt in Nederland heel veel duurzame koplopers die al lang laten zien dat het kan. Duurzaam produceren. Circulair produceren. Het is belangrijk dat de middengroep, en de gevestigde orde, die manier van produceren gaat overnemen. Zodat dát de norm wordt en het dus ook betaalbaar is. Bij producten gaat het uiteraard om de kwaliteit, dat betekent de kwaliteit van de grondstof maar ook de manier waarop het product

Initiatiefnota

De kledingindustrie vervuult enorm. Die mag wat Hagen betreft zo snel mogelijk op de schop. Ze heeft eind vorig jaar een initiatiefnota ingediend: 'Een nieuw ontwerp voor de kledingindustrie: van wegwerpmaatschappij naar circulaire economie'. Ook in deze sector zijn er koplopers, duurzame spelers die het podium verdienen. "De focus ligt in de meeste gevallen op de top tien vervuilers, die moeten verduurzamen en daar gaan veel investeringen naartoe. Maar waarom gaat onze steun en support niet naar de twintig innovatieve en meest duurzame initiatieven? Deze koplopers zijn zo belangrijk, juist zij maken nu al het verschil. Ze zijn nu nog de niche maar zouden voor iedereen toegankelijk moeten zijn. Laat zien welke standaard we wensen, laat zien wat we willen voor de toekomst. Nu nog een niche, maar hopelijk heel snel de norm."

plastic verpakkingen en per 1 juli is dat gelukkig ook geregeld voor textiel. Deze bijdrage komt in een fonds waarmee gemeenten worden betaald voor de inzameling. Een eerste stap, maar waar we in een circulaire economie het verschil mee gaan maken is aan de kant van productie, zodat een product zo lang -en een grondstof zo vaak mogelijk gebruikt wordt. Daar stelt deze wetgeving nog steeds geen eisen aan."

De regie

Het team van Milgro wijst op het eind van het bezoek op de machtige positie die dit 'afvalfonds' heeft gecreëerd naar aanleiding van deze wetgeving. Het fonds heeft het eigenaarschap over de financiële middelen, ze controleren en bepalen of gemeenten voldoen aan de eisen en de inzameling. En hebben vervolgens óók de regie over wie dat afval dan uiteindelijk in ontvangst mag nemen. Hier heeft de gevestigde orde het ook nu nog steeds voor het zeggen. ■

Een wereld zonder afval.
#zerowastechallenge

gemaakt is, zodat het met behoud van grondstoffen weer uit elkaar kan. Dan is het van belang hoe het is gemaakt en onder welke omstandigheden. En natuurlijk hoe het ecodesign eruitziet en welke invloed dat heeft."

Consumptiepatroon

Hagen benadrukt dat we de productie ver weg hebben ondergebracht. Daarbij verliezen we het zicht op wat de impact van die productie eigenlijk is. Op het milieu en op de gezondheid van de makers. Daarmee zijn we de kennis van het maakproces ook nog eens verloren. "We importeren kleding en sturen het vervolgens als we het weggooien, retour dezelfde kant op waar het oorspronkelijk vandaan kwam. Armere landen betalen zo de prijs voor zowel de impact van productie als voor afval. In ons dagelijks leven zien we de afvalbergen en de vervuiling die ons consumptiepatroon heeft niet."

De wet uitgebreide producenten verantwoordelijkheid (UPV) zorgt ervoor dat alle producenten een bijdrage moeten leveren van wat ze op de markt brengen. "Dit is al zo voor

"We moeten producten niet langer zomaar afschrijven. Slimmer en duurzamer gebruik van materialen. Dat moet de nieuwe standaard worden."

- KIKI HAGEN

Zoals in elke vereniging, bloeit ook bij D66 regelmatig iets moois op tussen actieve leden. In dit nummer portretteren we D66 fractievoorzitter Joek van Pul en raadslid Talitha Korsmit uit Breda.

tekst **Carin Hereijgers** foto **BeeldFirma**

Waar en hoe hebben jullie elkaar ontmoet?

Joek: "Ik was in de vorige periode raadslid. Talitha was fractievoolger. We leerden elkaar beter kennen toen we samenwerkten aan het wiet-experiment. Maar toen sloeg de vonk nog niet over. Ook bij het sollicitatiegesprek voor burgerraadslid zag ik wel dat Talitha talent had en een leuke vrouw was, maar Cupido stond nog niet op scherp."

Talitha: "Ik werd daarna campagnecoördinator en in die intensieve tijd ontstond er een klik. Snel na de verkiezingen hebben we het verteld aan de fractie. En de burgemeester moest het ook weten. Hij wenste ons alle goeds."

Een stel binnen de politiek, hoe is dat?

Talitha: "Het is leuk om dezelfde hobby te hebben. We kunnen elkaar helpen door bijvoorbeeld debatten voor te bereiden. Mag ik via Democraat een compliment maken aan onze fractie? Zij geven ons alle ruimte en steun en zijn blij voor ons. Zolang we elkaar ook tegenspreken vinden ze het goed."

Joek: "Ook het feit dat we heel andere portefeuilles hebben, helpt. Talitha werkt aan onderwerpen als asiel, veiligheid, jeugdzorg en armoede. Ik heb stedelijke ontwikkeling, WMO en sport in mijn portefeuille."

Talitha: "Naast dat het gezellig is om in de raad te zitten is het ook leuk om samen bij dezelfde partij te zitten. Zo gaan we vaak naar samen naar congressen en andere

bijeenkomsten. Dat is samen toch leuker."

Joek: "Recent waren we aanwezig bij de onthulling van de Blind Wall Gallery met een quote van Hans van Mierlo hier in Breda, zijn geboortestad. Een inspirerend kunstwerk met 'je moet de revolutie maken voordat hij uitbreekt' als iconische tekst."

Zijn jullie het in de politiek altijd met elkaar eens?

Joek: "Zeker niet. We zijn het over de hoofdlijnen wel eens, maar dan nog is er ook discussie."

Talitha: "Ik vind mezelf behoorlijk links progressief en ben heel idealistisch."

Joek: "Ik ben ook progressief, maar

pragmatischer van mezelf."

Talitha: "Door onze gesprekken snap ik dat pragmatisme beter, al betekent dat natuurlijk niet dat ik ook automatisch van mening verander."

Joek: "Bijvoorbeeld over vuurwerk denken we echt wel verschillend. Talitha wil het gewoon afschaffen. Maar ik zie dan de bezwaren bij het handhaven van een verbod."

Talitha en Joek: "We houden elkaar op die manier scherp en het is leerzaam." ■

OPROEP

Hebben jullie elkaar (ook) leren kennen bij D66? En willen jullie samen geportretteerd worden in de *Democraat*? Stuur een mail met jullie contactgegevens naar: democraat@d66.nl

Marja Lust heeft na een lange carrière bij de Amsterdamse politie besloten de overstap naar de politiek te maken. Sinds vorig jaar is ze raadslid voor D66 in Amsterdam. Daarnaast is ze bestuurslid van PRIDE66, het landelijke regenboognetwerk van D66 dat zich inzet voor acceptatie van de LHBTIQ+-gemeenschap. Voor *Democraat* vragen we haar naar dit netwerk en haar raadswerk, maar ook naar haar visie op diversiteit en acceptatie.

tekst David Vos

foto's Jeroen Mooijman | Pride 2022

“Zichtbaarheid komt voor acceptatie”

INTERVIEW

Allereerst: kijk je al uit naar de komende zomer waarin weer verschillende evenementen zoals de Prides plaatsvinden?

“Zeker! De Pride in Amsterdam is altijd een bijzonder evenement. ‘We’, oftewel de LHBTIQ+-gemeenschap, zijn dan namelijk eens in de meerderheid. Dat is een speciaal gevoel. Je ziet dat evenementen als de Pride de laatste jaren op steeds meer plekken in Nederland worden georganiseerd, zoals in Eindhoven, Alkmaar en Dordrecht. Het is goed dat de LHBTIQ+-gemeenschap zo zichtbaarder wordt gemaakt, want zichtbaarheid komt voor acceptatie.”

We zien de laatste tijd steeds meer afkeer en agressie tegen de LHBTIQ+-gemeenschap, bijvoorbeeld in de voetbalwereld. Hoe kijk jij daar vanuit jouw achtergrond naar?

“De verklaring hiervoor is sociologisch. Kijkend

naar het voetbal zie je dat het mannenvoetbal hier mijlener achterloopt op het vrouwenvoetbal. Voetbal heeft nog steeds het imago van een mannsport. Kenmerken als zachtheid en tederheid passen daar niet bij. In een vol stadion zitten zo een paar duizend mensen uit de LHBTIQ+-gemeenschap. Die houden echter hun mond, want zij weten dat dát deel van hun identiteit niet welkom is. Ik zou willen dat de scheidsrechter de wedstrijd stillegt bij homofobe spreekkoren, net zoals dat al gebeurt bij racistische spreekkoren. Op dit punt is de laatste jaren echt te weinig progressie geboekt.”

Dit is natuurlijk een probleem dat breder in de samenleving speelt. Wat zou volgens jou een goede stap zijn op weg naar meer acceptatie van de LHBTIQ+-gemeenschap?

“Allereerst moeten we niet vergeten dat het een

relatief kleine groep is die een buitenproportioneel luide stem laat horen tegen de emancipatie van de LHBTIQ+-medemens. Het is heel lastig om deze groep de draai te laten maken, maar de kern van de oplossing ligt denk ik in educatie en zichtbaarheid. We moeten kinderen en hun ouders blijven leren over verschillen tussen mensen. Aan de achterkant is het al zo dat criminaliteit met een discriminatoir karakter zwaarder bestraft wordt. Je zou ook kunnen denken aan andere, creatievere straffen, zoals vrijwilligerswerk bij een regenboogproject of bij een LHBTIQ+-belangenorganisatie."

Wat wil jij als raadslid in Amsterdam concreet bereiken om diversiteit te bevorderen en de acceptatie van LHBTIQ+ers te vergroten?

"Tijdens mijn carrière bij de politie heb ik veel werk gedaan voor Roze in Blauw (het politienetwerk van de LHBTIQ+-gemeenschap, red.). Daar heb ik gezien dat het aantal meldingen van discriminatie en andere vijandigheden exponentieel stijgt als mensen binnen de politie een herkenbaar aanspreekpunt hebben. Daarom maak ik mij hard voor een fulltime operationele anti-discriminatie unit bij de Amsterdamse politie. Ik wil de burgemeester ervan overtuigen dat dit een goed en belangrijk idee is. Daar zit voor mij geen ego in, het gaat erom de drempel voor een melding van discriminatie te verlagen."

Samen met GroenLinks en Partij van de Arbeid heeft D66 ervoor gezorgd dat naast 'handicap' ook 'seksuele gerichtheid' is toegevoegd aan Artikel 1 van de Grondwet. Hoe groot is deze stap volgens jou?

"Het is een belangrijk signaal richting de samenleving en doet recht aan het feit dat er nog altijd vaak discriminatie plaatsvindt op basis van seksuele gerichtheid. Alhoewel acceptatie van onderop moet komen, is het goed om van bovenaf de toon te zetten. Bovendien biedt de verankering in de grondwet zekerheid in een altijd onzekere politieke toekomst."

Op wat ben je het meest trots dat jullie als PRIDE66 voor elkaar hebben gekregen?

"Ik vind het heel mooi dat we samen met de regenboogafdelingen van GroenLinks, VVD, CDA en Partij van de Arbeid met een politieke boot meevaren tijdens de Canal Parade. Daarnaast bundelen we de krachten met regenboogafdelingen van andere partijen om de lobby kracht bij te zetten en een meerderheid te krijgen voor de

nieuwe transwet, zeker als hun landelijke fracties nog twijfelen. Ook de jaarlijkse Boris Dittrich Coming Out Dag-lezing is uiteraard een hoogtepunt (in 2022 gegeven door Astrid Oosenbrug (voorzitter van het COC, red.)."

Wat zijn jullie plannen voor de komende maanden en daarna?

"We blijven ons inzetten voor de nieuwe transwet, maar ook voor de nieuwe meerouderschapswet. Het is belangrijk dat een kind in samengestelde gezinnen ook volgens de wet de mogelijkheid heeft om meer dan twee ouders te hebben. Daarnaast bestaat PRIDE66 dit jaar tien jaar. Dat gaan we op zondag 23 juli uitgebreid vieren, waarvoor iedereen van harte uitgenodigd is. Tot slot moeten we op zoek naar een nieuwe voorzitter, want de huidige voorzitter Eric Klaver neemt komende zomer na tien jaar afscheid."

Wanneer is volgens jou jouw inzet voor meer acceptatie van LHBTIQ+ers geslaagd?

"Het ultieme doel is natuurlijk dat netwerken als PRIDE66 en Roze in Blauw niet meer nodig zijn. Persoonlijk zou ik het echter al heel mooi vinden als aan het einde van mijn raadsperiode de anti-discriminatie unit bij de Amsterdamse politie gerealiseerd is. Dat zou ik als een heel mooi succes voor D66 en ook wel een beetje voor mijzelf zien. Dit plan heb ik echt tot mijn missie verheven." ■

Marja Lust

"Host van de '1st World LGBTQ Conference for Criminal Justice Professionals' die augustus 2016 in Amsterdam plaatsvond, is de meest trotse regel op mijn CV. Ik had de eer van dat unieke evenement de 'conference director' te zijn. Wat in mijn hoofd, op een klein kamertje op het politiebureau aan het Remmerdenplein in Amsterdam Zuidoost begon is uitgegroeid tot een mondiale beweging met medewerking uit maar liefst 26 landen. Er volgde wereldconferenties in Toronto en Melbourne. In augustus 2025 zal Austin, Texas de vierde gaststad zijn."

Per 1 juni 2022 is Lust verkozen als gemeenteraadslid in Amsterdam voor D66. Van politiek naar politiek.

Zondag 23 juli PRIDE66 bestaat tien jaar en dat wordt gevierd met een inhoudelijk én feestelijk programma.

Heb je ooit op het punt gestaan je aan te melden bij een thema afdeling? Onze vereniging heeft veel actieve leden die zich op verschillende thema's inzetten. In vijftien 'denktanks' maken zij plannen voor de D66-agenda en geven zij advies aan onze Kamerleden en Europarlementariërs.

"Twijfel niet langer, doe ook mee!"

Digitaal66

De thema-afdeling Digitaal66 stelt zich tot doel om een bijdrage te leveren aan de standpuntbepaling van D66 over onderwerpen die het digitale domein raken. Digitaal66 heeft momenteel ongeveer 700 leden die samen beschikken over brede ervaring en kennis binnen dit digitale domein. Wij mobiliseren de kennis en kunde binnen de afdeling en vormen zo een centrale kennisplek. Met deze kennis worden vervolgens adviezen opgesteld rond digitale thema's voor volksvertegenwoordigers van D66 op ieder niveau, van gemeentelijk tot Europees.

Duurzaam

Duurzaamheid is verweven in de identiteit van D66. Thema-afdeling duurzaam is een van de grootste kennis netwerken van de partij. Leden zetten zich in den brede in; van energie tot economie, tot dierenwelzijn. Zes werkgroepen adviseren nationale en internationale politici en zetten netwerken op om lokale en regionale politici te versterken en meer structuur te geven. Als thema afdeling helpen wij D66 te werken naar een duurzamer wereld(economie). Meer weten? Word lid en blijf op de hoogte van de twee symposia die we dit jaar zullen organiseren: 'De levende kaart' en 'Duurzaam in 100 jaar'

Internationale Veiligheid en Defensie

Met bijna 500 leden is de thema-afdeling Internationale Veiligheid en Defensie (TalVD) hét platform voor actieve D66ers, die willen dat D66 een krachtige positie inneemt in het nationale én internationale debat over veiligheid en defensie. De afdeling organiseert lezingen en werkbezoeken, onderhoudt contact met de politieke vertegenwoordigers en stimuleert het debat in de partij. De TalVD heeft actieve werkgroepen, o.a. op het gebied van Europese defensiesamenwerking. Meer dan ooit is internationale veiligheid van kritiek belang voor Nederland en voor het welzijn en de welvaart van alle burgers van ons land en in Europa. De TalVD zet zich hiervoor in.

Onderwijs

Zeg je onderwijs, dan zeg je D66! De thema afdeling Onderwijs & Wetenschap is er om ervoor te zorgen, dat O&W hoog op de agenda blijft staan van de partij. Met 5 werkgroepen en diverse netwerken ondersteunen we onze politici en komen we met nieuwe ideeën. Zo heeft de mbo-werkgroep op het congres een sessie met Robbert Dijkgraaf georganiseerd. Het jaarlijkse onderwijssymposium is dit jaar op 7 oktober in Utrecht. Ben jij er ook bij?

Coördinator Thema-afdelingen en Netwerken

Hadiatou Barry (1997) - 'De meeste mensen kennen mij als Hadia' - is projectleider Diversiteit en Inclusie op het Landelijk Bureau en coördineert daarnaast de thema-afdelingen en netwerken van D66. "Het zijn belangrijke kennisnetwerken die ons helpen het gedachtegoed verder te brengen. Vanuit deze groepen wordt input geleverd voor het verkiezingsprogramma en worden bijzondere ontmoetingsmomenten gecreëerd. En ze dagen uit tot meer openheid en omarmen ook kritische geluiden. Al met al een waardevolle verrijking voor onze politieke vereniging."

Met vijftien thema-afdelingen is er voor eenieder wat te kiezen. Iedereen is van harte uitgenodigd om het aanbod te bekijken op d66.nl/meedoen/thema-afdelingen en wie weet zie jij een thema of werkgroep die je aanspreekt. Aanmelden kan via je MijnD66-profiel menu -> je lidmaatschappen -> toevoegen.

Heb je een algemene vraag over de thema afdelingen of netwerken?

Neem contact op met Hadia via: thema-afdelingen@d66.nl

BURGEMEESTER IN BEELD

Dag Texel, Hallo Venray

foto Gertha Wessels

D66 wil dat mensen hun burgemeester direct kunnen kiezen. Want deze bestuurder is niet alleen verantwoordelijk voor openbare orde en veiligheid, maar geeft zijn of haar gemeente smoel en kleur. Deze aflevering: Michiel Uitdehaag.

tekst **David Grent**

Opstaan voor het sociaal-liberalisme. Dat was de belangrijkste drijfveer voor Uitdehaag voor het lidmaatschap van D66: "Ik werd lid in 2002, dus dat is dik twintig jaar geleden". Het kunnen 'zijn wie je wilt zijn en omkijken naar elkaar'. Om dat te bereiken was volgens hem destijds een politieke cultuurverandering nodig. Uitdehaag: "Een overheid die niet meer op basis van dogma's bestuurde, maar op basis van het mensbeeld".

Na een aantal jaren actief te zijn geweest als bestuurs- en raadscommissielid in de afdeling Gelderse Vallei, werd hij tussen 2004 en 2005 bestuurslid bij de Jonge Democraten. "In de tijd dat de huidig fractievoorzitter in de Kamer – Jan Paternotte – voorzitter was", memoreert Uitdehaag. Daarnaast was hij driemaal lijsttrekker voor D66 Wageningen. In 2006, tijdens het burgemeesterschap van Alexander Pechtold, in 2010 en in 2014. Na de verkiezingen in 2010 werd hij wethouder. Maar na dertien jaar bestuurservaring en zes jaar wethouderschap was het tijd voor iets anders, en dan ook het liefst volledig anders. "Ik wilde eigenlijk kijken of het ergens

anders in het land ook echt heel anders zou zijn dan in Wageningen".

De eilandcultuur

Uiteindelijk solliciteert Uitdehaag met succes naar het burgemeesterschap van Texel. "Ik wilde echt naar de andere kant van het land, gewoon omdat ik het bestuurlijk interessant vind hoe de samenleving op verschillende plekken functioneert". De eilanden hadden op hem altijd al een aantrekkingskracht gehad die meer was dan enkel toeristisch. En de unieke geografische ligging van de gemeente levert ook haar eigen interessante bestuurlijke vraagstukken op. Met 14.000 vaste inwoners is Texel geen grote gemeente, maar er zijn ook 10.000 toeristen op het eiland te vinden.

Een aantal dat in de zomer zelfs kan groeien naar 60.000. Bovendien zorgt het leven op een eiland ook voor een eigen cultuur, die Uitdehaag goed kan waarderen. "Door het zelf moeten oppakken van alle initiatieven is de organisatiekracht groot. Die zelfredzaamheid is heel kenmerkend. Texelaars zijn als eilandbewoners uiteindelijk op elkaar aangewezen. Je leert ook iets meer geven en nemen en accepteren dat iemand anders is, moet zijn en kan zijn, zodat je de volgende dag toch weer met elkaar door kunt". Die relatief

tolerante cultuur vindt Uitdehaag dan ook zeer prettig. "Ik zou niet overal burgemeester willen zijn, wel het liefste op een plek waar ik iets mee heb of de samenleving een beetje begrijp."

"Je bent zelf niet altijd de norm, misschien is dat ook wel de kern van het burgemeesterschap"

Begrijpen en begrepen worden

Begrip lijkt voor Uitdehaag een kernthema in zijn werk als D66-burgemeester van een landelijke gemeente in tijden van wantrouwen in de politiek, waarbij gesproken wordt over een 'kloof' tussen Den Haag en het platteland. "Het uitspreken dat er geen kloof is of kan zijn, vind ik niet verstandig. De vraag is of mensen de kloof ervaren". Volgens Uitdehaag kan juist het ambt van de burgemeester, omdat het zo dicht bij de mensen staat, daarin het verschil maken en de verbinding zoeken. "En ik kijk er met trots op terug dat ik een aantal dingen ook echt heb opgelost. Niet alleen formeel in onderhandelingen, maar ook een bepaalde verstandhouding met inwoners".

Daarin is het opstaan voor wederzijds begrip

Michiel Uitdehaag
22.04.1979

Tot 2003 Landinrichtings- wetenschappen, specialisatie planologie aan de Universiteit Wageningen.	bij Gemeente Wijk bij Duurstede.
2003-2009 Planoloog bij advies- bureau AmerAdviseurs en vervolgens bij Gemeente Winterswijk.	2010-2016 Wethouder Wageningen met in zijn portefeuille o.a. financiën, werk en inkomen, huisvesting, ruimtelijke ordening en verkeer.
2009-2010 Strategisch adviseur ruimtelijke ordening	2016-2023 Burgemeester Texel
	2023-heden Burgemeester Venray

een belangrijke factor. Om problemen daadwerkelijk op te lossen moet je volgens hem immers weten wie wat gaat doen, en waar mensen misschien het gevoel krijgen dat ze meer moeten doen dan een ander. "Je bent zelf niet altijd de norm, misschien is dat ook wel de kern van het burgemeesterschap. Je moet een beetje nieuwsgierig zijn naar wat anderen drijft. Daar hoeft je het niet mee eens te zijn en dat mag je ook wel tegen mensen zeggen, maar het kan je wel helpen om het functioneren van de samenleving te begrijpen. Het is uiteindelijk wel begrijpen en begrepen worden. En in Groningen en op Texel – en waarschijnlijk ook in Venray – heb je heel andere issues", aldus Uitdehaag.

Een nieuwe uitdaging in Limburg

Sinds 31 mei 2023 is Uitdehaag geen burgemeester meer van Texel. Na zeven jaar was het weer tijd voor een nieuwe uitdaging, en wederom moest het helemaal anders. Vanaf 11 juli is hij de nieuwe burgemeester van Venray, in Limburg. En met zijn eigen afkomst uit het 'zuiden van het land' voelt dat ook als in een warm bad thuis komen. "Het gaat direct over de familie, de familiebanden en vrienden. En tradities. Ik heb nu een beetje begrepen hoe de installatie eruit gaat zien, maar dat is met rode loper en alles erop en eraan. Ook wel weer even wennen. Maar ook dat is weer begrijpen en begrepen worden. Hoe klein dit land ook is, iedere streek, regio, provincie heeft zo z'n eigen gebruiken. Dat is voor heel veel mensen ook een onderdeel van hun identiteit, om ergens te wonen of te zijn. Ik vind dat in de eerste plaats vooral interessant". ■

Prompt in ChatGPT: "Wat is kunstmatige intelligentie?"

ChatGPT: "Kunstmatige intelligentie (KI) verwijst naar het vermogen van computersystemen om taken uit te voeren die normaal gesproken menselijke intelligentie vereisen. Het is een brede term die verschillende aspecten van machine learning, natuurlijke taalverwerking, beeldherkenning, probleemoplossing en andere cognitieve vaardigheden omvat.

Kunstmatige intelligentie stelt computers in staat om gegevens te analyseren, patronen te herkennen, beslissingen te nemen, problemen op te lossen en taken uit te voeren op een manier die lijkt op menselijke intelligentie. Het doel van KI is om machines in staat te stellen te leren van ervaringen en zich aan te passen aan nieuwe situaties, waardoor ze steeds beter worden in het uitvoeren van complexe taken.

UITGELICHT

De impact van AI

Hind Dekker-Abdulaziz is sinds 2022 Tweede Kamerlid voor D66. Ze richt zich via haar portefeuille onder andere op ICT & privacy en digitale overheid. In februari diende zij samen met Paul van Meenen een motie in die door ChatGPT werd gegenereerd. De motie was bedoeld om een debat op gang te brengen over de digitalisering van het onderwijs en het gebruik van artificial intelligence (AI). Democraat ging in gesprek met Hind en vroeg begin mei: 'Is dat debat ook op gang gekomen?'

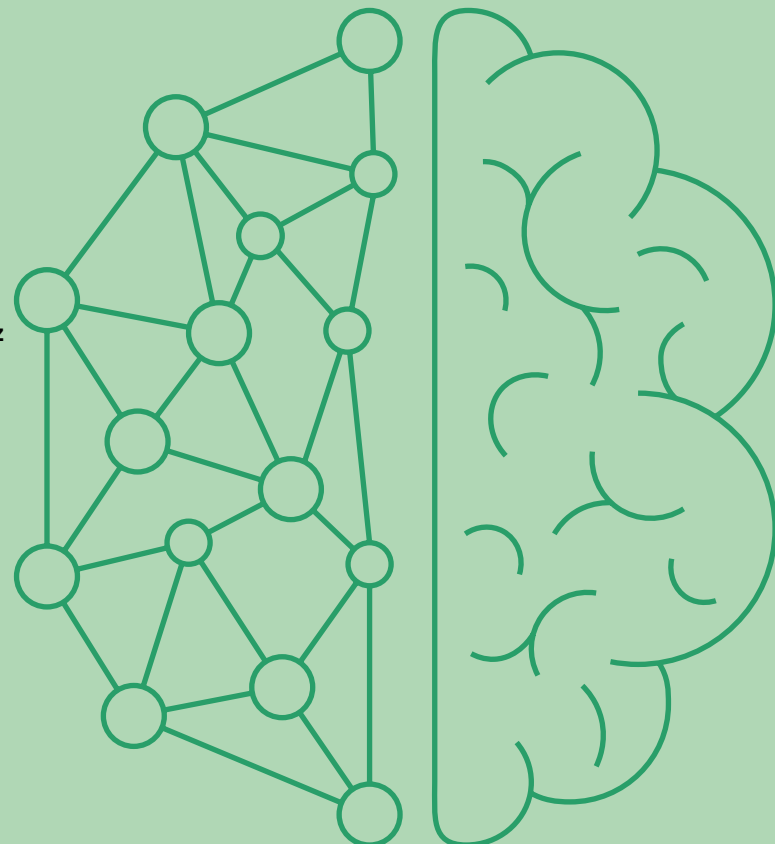
tekst **Stephan van Heusden**
foto **Jeroen Mooijman**

Hind Dekker-Abdulaziz
Tweede Kamerlid D66

Portefeuille

- Digitale Zaken, cyber security, privacy
- Binnenlandse zaken (BRP en Gemeentefonds)
- Racisme en discriminatie

Hind: 'Toen er een debat over digitalisering ging plaatsvinden, hebben we de motie ingediend. Het was niet alleen bedoeld om te laten zien hoe goed ChatGPT dit kan, maar ook om bewustwording over ChatGPT en andere AI-toepassingen op gang te brengen. We hebben daarna de minister van onderwijs gevraagd daar een visie voor te ontwikkelen. Even later hadden we een debat over kunstmatige intelligentie met andere ministers waar we ook de minister van Economische Zaken en Klimaat hebben gevraagd om een algehele visie te schrijven over genererende AI. Dan gaat het niet alleen over ChatGPT, maar om de impact van AI op arbeid, markt en economie in het algemeen. Uiteraard is het iets voor de hele overheid, maar als verschillende ministers en hun departementen hier mee aan de gang gaan zijn we goed op weg.'

Hoe kijk jij naar de stormachtige opkomst van ChatGPT, AI en alles wat je er nu over leest en hoort?

Hind: 'Het gaat natuurlijk niet over ChatGPT op zichzelf, maar AI in het algemeen, waarbij de komst van ChatGPT voor nogal wat opschudding zorgt. Natuurlijk moeten we AI niet verbieden omdat bijvoorbeeld scholieren er misbruik van maken, of omdat het mogelijk is dat het werk van mensen door computers gedaan gaat worden. Tegelijkertijd willen we zo'n belangrijke ontwikkeling ook niet zomaar alleen maar ongecontroleerd overlaten aan de markt. Er moet regulering voor zijn. AI draait op algoritmes. Deze zijn altijd gevoelig voor discriminatie en schending van privacy. Toen ik net Kamerlid werd heb ik een mensenrechtentoets motie ingediend: als organisaties met algoritmes gaan werken dienen ze vooraf te toetsen dat het model en de gebruikte data niet discrimineert of

privacy schendt. Daarnaast moeten we ons ervan bewust zijn dat, ook al krijgen we deze tools momenteel in de schoot geworpen, hier wel degelijk commerciële bedrijven zoals Microsoft achter zitten met een winst oogmerk. Ook moeten we voorkomen dat deze toepassingen via internet en zoekmachines uiteindelijk alleen de advertentie-inkomsten dienen van partijen als Google en Microsoft.

Wat vind je van het feit dat ChatGPT helemaal geen bronverwijzingen vermeld?

Hind: 'Dat is wel zorgelijk en wat veel gevaarlijker is dat ChatGPT soms dingen verzint. Mensen zijn zich er vaak niet van bewust. In het rondetafelgesprek in april over ChatGPT zagen we voorbeelden waarbij Mark Rutte zogenaamd genomineerd was voor een Nobelprijs. Omdat er geen bronvermeldingen bij resultaten staan wordt het als altijd waar ervaren en kan het leiden tot desinformatie. Ook het gebruik van chatbots kan leiden tot verwarring. Chat ik nou met een mens of met een computer? Consumenten moeten dan ook veel beter het verschil zien tussen wat door de computer is gegenereerd en wat door mensen is gemaakt zodat ze zich er van bewust zijn dat de informatie onjuist kan zijn.'

Wat kunnen we nog allemaal verwachten qua AI-regulering vanuit de overheid?

Hind: 'Vanuit Europa komt er dit jaar nog een AI-verordening aan. ChatGPT-achtige toepassingen worden als hoog risico geclassificeerd, dus moeten voldoen aan transparantie regels. De Autoriteit Persoonsgegevens (AP) houdt toezicht op het gebruik

"AI draait op algoritmes. Deze zijn altijd gevoelig voor discriminatie en schending van privacy"

van algoritmes en is onder andere in gesprek met de Minister van Buitenlandse Zaken om inzicht te verschaffen in de doelmatigheid van het gebruik van algoritmes. Overigens is het budget van 1 miljoen euro dat de AP heeft voor het toezicht houden op algoritmes veel te laag. Na de toeslagen affaire is er een motie goedgekeurd waarin is afgesproken dat overheden alle data die kunnen leiden tot discriminatie, zoals etniciteit en geboorteland verwijderen uit algoritmes. Ministeries rapporteren over de voortgang hiervan aan de commissie Digitale Zaken. Het argument om dit soort algoritmes te gebruiken is meestal dat ze efficiëntie verhogen. Daarom gaan algoritmes ook steeds meer ingezet worden door verzekeraars en bij werving en selectie. Dit mag er echter niet toe leiden dat het leidt tot schending van privacy of discriminatie. Ik moet dit vaak opnieuw uitleggen in debatten in de Kamer. 'Rechtvaardigheid dient voor efficiency en het risico van een biased - niet representatief - model te gaan.' ■

TERUGBLIK

Wat gebeurde er...

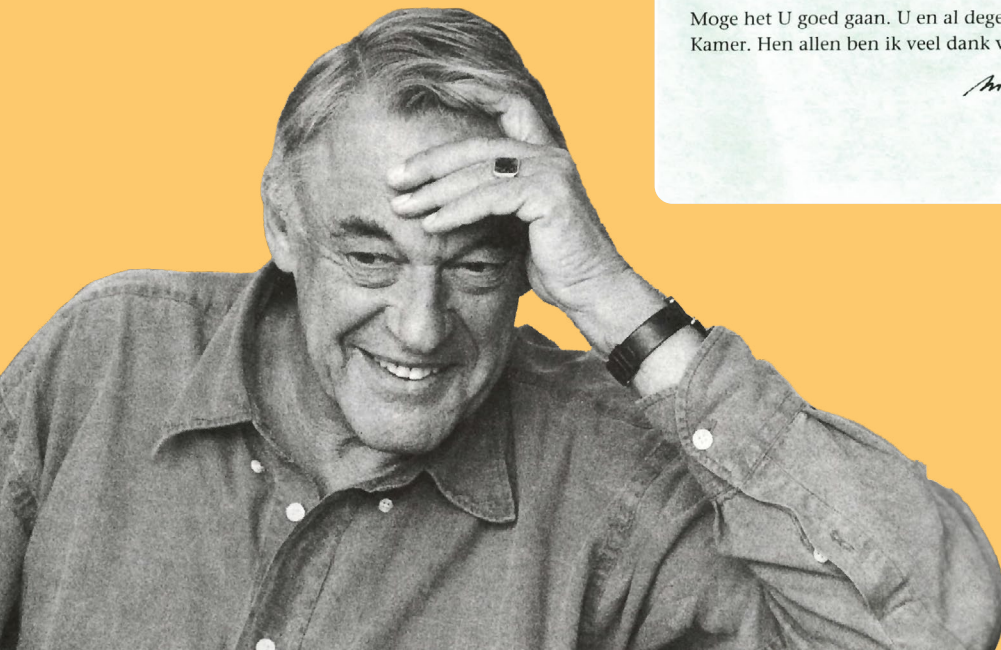
25 jaar geleden

1998

Hans van Mierlo:
“Het was de meest
juiste oplossing”

Het kwam toch nog onverwacht: 8 juli gaf Hans Van Mierlo een persconferentie waarin hij aankondigde de politiek te verlaten. Het was tegen het einde van de informatie. Het vragen van de ministers moest nog beginnen. Zijn partij – bijna gehalveerd na de verkiezingen – zat middenin het proces.

Van Mierlo: “Ik betreed een ruimte die ik lang niet van binnenuit heb gezien. Ik zit op de fiets en mis mijn auto met chauffeur geen moment. Ik val niet in een gat, ik hoef niet af te kicken, want ik was niet verslaafd. Ik deed mijn werk met grote overgave en ik zie heel goed waarom dat nu ophoudt. Ik ga met grote nieuwsgierigheid mijn nieuwe leven in en ook dat is spannend.” ■

Mr. H.A.F.M.O. van Mierlo

Amsterdam, 18 augustus 1998.

Meermin de Vos

Hiermede bericht ik U dat ik het lidmaatschap van de Tweede Kamer der Staten-Generaal met ingang van heden beëindig.

Het besluit hiertoe - zo kort na de verkiezingen - verdient in het bijzonder tegenover U enige nadere toelichting. Vanzelfsprekend vind ook ik dat een van de kiezers verkregen mandaat in principe moet worden uitgevoerd. In ons systeem dient dat binnen het grotere mandaat dat de partij waartoe men behoort van de kiezer heeft gevraagd en gekregen. Het is in die context dat ik tot de conclusie ben gekomen dat het tegenover de kiezers die op mijn partij hebben gestemd - en ook tegenover de kiezers die op mij persoonlijk hebben gestemd, verantwoord is dat ik mij terugtrek. Daarin speelt de uitslag van de verkiezingen, waarvoor ik mede-verantwoordelijkheid draag, een rol. Maar ook de overweging dat een regeringsfractie die bijna gehalveerd is zich zo effectief en harmonieus mogelijk moet kunnen inrichten op een nieuwe profilering, als men dat wil. Bij de beoordeling daarvan zijn niet alle aspecten, en zeker niet de gewichten daarvan, voorzienbaar als men zich opgeeft voor de kandidatenlijst. Ik heb mijn beslissing geheel alleen genomen, zonder een ander belang voor ogen te hebben dan ik heb aangegeven.

Na tweëndertig jaar beëindig ik hiermee mijn politieke loopbaan. Ik heb het steeds een grote eer gevonden om lid te zijn van het parlement en ben dankbaar voor bijna alles wat ik er heb geleerd en afgeleerd.

U zoudt mij verplichten als U de inhoud van dit schrijven ter kennis zou willen brengen van Uw medeleden. Ik groet hen allen zeer.

Moge het U goed gaan. U en al degenen die werken in het gebouw van de Tweede Kamer. Hen allen ben ik veel dank verschuldigd.

*Met gevoelens van hoge achting
Hans van Mierlo.*

Publicatie in *Democraat* ↑
augustus 1998

BOEKRECENSIE

Waarborgen voor de toekomst

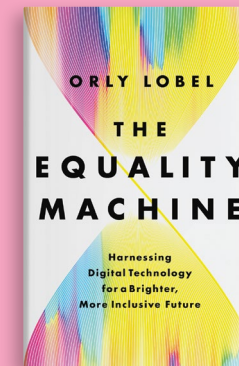
tekst **Laura de Vries**

Kunnen we onze wereld ook rechtvaardiger maken met algoritmes? Beter inzicht krijgen in armoede en schulden? Eerlijkere sollicitatieprocedures vormgeven? Ja, laat arbeidsjurist Orly Lobel zien in *The equality machine*. Voor mijn onderzoek naar digitalisering en de democratische rechtsstaat las ik het boek afgelopen najaar. Mijn afdronk? Nieuwe technologie kan een belangrijke bijdrage leveren aan meer sociale gelijkheid. Maar bepalen wat rechtvaardig is, vergt ook democratisch debat.

Hoewel menigeen er

beducht voor zou zijn, zouden we volgens Lobel computers juist gevoelige gegevens moeten laten verwerken. Immers, pas als we gegevens zoals over afkomst, genderidentiteit of seksualiteit meenemen, kunnen we de bestaande ongelijkheid een beetje ‘corrigeren’. Zo kunnen algoritmes bijdragen aan het tegengaan van de loonkloof, bijvoorbeeld door inzicht te geven in het loonverschil tussen vrouwen en mannen. Algoritmes kunnen er ook aan bijdragen dat vacatures terecht komen bij groepen die op dat moment ondervertegenwoordigd zijn in de organisatie.

Wat een eerlijk algoritme precies inhoudt, hangt af van je overtuigingen over gelijkheid. Bovendien, erkent ook Lobel, kan gelijkheid op gespannen voet staan met andere waarden, zoals privacy en autonomie. Algoritmes om online pesten tegen te gaan kunnen bijdragen aan sociale rechtvaardigheid, maar ook de privacy en autonomie van mensen schenden. Terecht constateert Lobel dan ook dat de balans “tussen veiligheid en privacy, gelijkheid en vrijheid en tussen

rechten en vrijheden” uiteen zal lopen tussen verschillende democratieën.

De crux zit ‘m in de wijze waarop democratieën zulke afwegingen maken. Want wat een beetje onderbelicht blijft in het boek, is dat de verzameling van meer én van meer gevoelige gegevens niet zonder risico is. Afhankelijk van wie de gegevens in handen heeft,

kunnen ze juist ook worden gebruikt voor discriminerend beleid. Het is bij uitstek aan de Democraten om te zorgen dat rechtvaardige technologie hand in hand gaat met democratische waarborgen. Leg bijvoorbeeld vast welk type gegevens voor welke doeleinden gebruikt mogen worden. Bijvoorbeeld, sta de verzameling van gevoelige gegevens wel toe voor algoritmes met als doel mensen te emanciperen, maar niet voor algoritmes met als doel mensen te controleren.

De ontwikkeling van nieuwe technologieën als kunstmatige intelligentie gaat razendsnel, wat het gesprek hierover extra urgent maakt. In de woorden van Lobel: “nu is de tijd om de richting te bepalen waarin technologieën ontwikkeld worden”. ■

LEDENINFORMATIE

MijnD66: Ledenportaal

Een adreswijziging doorgeven? Aan- of afmelden voor een nieuwsbrief of thema-afdeling? Ga naar [MijnD66.nl](https://mijnd66.nl) en beheer je eigen gegevens en voorkeuren. Is jouw emailadres (tevens je gebruikersnaam) gewijzigd? Stuur een mail naar: ledenadministratie@d66.nl

landelijk congres

Het volgende congres is op zaterdag 4 november 2023. Elk lid krijgt voor elk landelijk congres een uitnodiging (per e-mail) toegestuurd. Meer info: d66.nl/congres

D66 Internationaal

Meer weten over ons internationale netwerk? Kijk op: internationaal.d66.nl Mede-D66'ers in het buitenland vind je via: buitenland.d66.nl

Mr. Hans van Mierlo Stichting

De Van Mierlo Stichting (VMS) is het onafhankelijke wetenschappelijk bureau van D66. Meer informatie over haar activiteiten, onderzoeken en publicaties (zoals tijdschrift *Idee*): vanmierlostichting.d66.nl

algemene informatie
Landelijk Bureau D66

Lange Houtstraat 11
2511 CV Den Haag
info@d66.nl
070 356 60 66

politiek inhoudelijke vragen
(Tweede Kamerfractie D66)

WhatsApp: 06 11 91 25 48
Mail: kamervraag@d66.nl

Martine van Schoor (1982) nam in januari afscheid als Manager Internationaal bij het Landelijk Bureau van D66. Ze werkt nu als General Manager bij het Lilongwe Wildlife Centre in Malawi.

Wat moeten we zeker weten over Malawi?

“Malawi ligt in het zuidoosten van Afrika, tussen Mozambique en Zambia. Sinds 1964 onafhankelijk van de Britten. Het wordt het warme hart van Afrika genoemd; het is enorm gastvrij. Effecten van klimaatverandering worden hier sterk gevoeld; door orkaan Freddy en de onvoorspelbaarheid van de seizoenen. Met enorme gevolgen voor de infrastructuur en voedselvoorziening. Malawi is drie keer groter dan Nederland en lijkt er wel wat op: een van de kleinere landen in de regio met een flink aantal fietsers. En heel veel water. Ook goed om te weten: Joyce Banda, was van 2012 tot 2014 de eerste vrouwelijke president van het land.”

En hoe kom jij daar terecht?

“Voor ik bij D66 werkte woonde ik o.a. in Mozambique. Daarvan ken ik het Lilongwe Wildlife Centre. LWC is een beschermd bos midden in de stad. Op het terrein ligt de enige wildlife opvang van Malawi, onderdeel van de Lilongwe Wildlife Trust. Met succes strijden ze tegen illegale handel in wild(producten) en zetten zich in voor natuurbescherming in het land. Als Centre manager zorg ik dat iedereen z'n werk kan doen. Van dierenverzorgers tot onderhoudsteam en de bezoekersreceptie.”

Lijkt me nogal een verandering, van politiek naar wildlife

“Valt reuze mee! D66 Internationaal werkt aan projecten die internationale samenwerking verstevigen en capaciteit van organisaties ondersteunt. Een organisatie als LWC is lokaal geworteld maar kan niet zonder internationale steun. Zaken als klimaat en illegale handel houden zich niet aan grenzen: onze maatschappelijke betrokkenheid zou dat ook niet moeten doen. Zeker als D66'ers zijn we ons ervan bewust dat de wereld niet ophoudt bij de landsgrenzen, of bij de grenzen van Europa. D66 Internationaal maakt zich daar binnen de partij hard voor, ik doe dat nu vanuit natuurbescherming in plaats van politiek.

Kom je veel D66'ers tegen?

“Nog niet, maar wie weet vind ik ze nog. Er wonen 300 Nederlanders in Malawi. Gelukkig heeft D66 ook een Regio Buitenland voor alle D66'ers die buiten Nederland wonen. Zij organiseren online bijeenkomsten die in alle tijdszones zijn te volgen. Bij sommige D66 activiteiten kun je ook online aansluiten. Maar ben je in de buurt? Kom gerust langs!” ■

Democraat

10 | Kandidatenlijst
**Ervaren Kamerleden
en nieuw talent**

19 | Zessenzestig
**Successen van de
afgelopen zes jaar**

24 | Klimaatdoener
**Naz Kawan van 2050
Focus op klimaat**

06 | Rob Jetten

**Sterker,
schoner,
eerlijker.**

TK23 verkiezingscampagne
**Hang onze
raamposter op!**

D66

Ledenmagazine van de
politieke vereniging D66

Democraat is het ledenmagazine van de politieke vereniging Democraten 66 (D66) en wordt verspreid onder al haar leden. Niets uit deze uitgave mag zonder schriftelijke toestemming van D66 worden verveelvoudigd.

De samenstelling en eindredactie van deze najaarseditie vonden plaats in de maanden september en oktober 2023 en kunnen eventueel door de actualiteit zijn ingehaald.

editie

Najaar 2023

eindredacteur

Marieke de Jong

redactie

Pim Bakx
Muriel ten Brummelhuis
Stephan van Heusden
Carin Hereijgers
Bas Knijf
Jan Vincent Meertens
Jeroen Mooijman
Lisanne van 't Riet

met medewerking van

Mies Bos
Jasper Dekker
Suzanne van den Eynden

beeld voorzijde

Martijn Beekman

vormgeving

Laura Groenheijde

ontwerp

Studio Maanzaad

druk

Senefelder Misset
Doetinchem B.V.

contact redactie

democraat@d66.nl

ledeninformatie

Zie pagina 47

22 | Campagneleider Felix Klos
**Stem voor nieuwe energie.
Eerste en enige klimaatpartij.**

28 | Els Borst Netwerkdag
**En de rol van vrouwen
bij het klimaatvraagstuk**

INHOUDSOPGAVE

04 | Uitgelicht
Nieuws en informatie

06 | Coverinterview
**Rob Jetten
Politiek leider**

10 | Kandidatenlijst
**Ervaren Kamerleden
en nieuw talent**

14 | Geef om en aan
Fondsenwerving

16 | Verkiezingsprogramma
Fleur Gräper

19 | 66 successen
Van de afgelopen zes jaar

24 | D66'er buiten
de politiek
Naz Kawan | 2050

27 | Whats-Appèleren
Met Milosz Hodun

32 | Ondernemer in beeld
Len Boot

36 | Van de voorzitter
Victor Everhardt

38 | D66 koppel
**Mariëtta Slobbe Buitenhuis
& Jeroen Slobbe**

39 | Column JD
**De uitdagingen van
vandaag vragen om de
stem van de toekomst**

40 | Burgemeester in beeld
Céline Blom

41 | Lezen | kijken | luisteren
Franc Weerwind

42 | VMS Essay
Recht op huisvesting

46 | Terugblik
**Wat gebeurde er...
50 & 25 jaar geleden?**

47 | Ledeninformatie

48 | Ik ben D66
Sjoerd Sjoerdsma

Democraten,

Niet vaak waren de verkiezingen zo spannend! Over twee weken gaat Nederland naar de stembus, maar een meerderheid heeft nog geen keuze gemaakt. Voor het eerst sinds 2002 staat er geen zittende premier op het stembiljet. Dat biedt de kans voor een nieuwe generatie. Voor nieuwe energie voor Nederland.

De verkiezingen vinden plaats in een turbulente tijd. De vreselijke gebeurtenissen in Israël en Gaza leiden tot een humanitaire ramp van ongekeerde omvang. In Oekraïne woedt nog steeds de gruwelijke oorlog na de Russische inval. Het doet mij extra beseffen dat onze vrijheid en veiligheid niet vanzelfsprekend zijn. Dat we daar elke dag aan moeten werken, nationaal en internationaal. Om elkaar te blijven begrijpen, en onze problemen met woorden op te lossen, in plaats van met wapens. Dat we onze democratie moeten beschermen.

Op 22 november vieren wij onze democratie. Na de onnodige val van het kabinet hebben veel mensen binnen D66 de schouders eronder gezet om ervoor te zorgen dat wij klaar zijn voor deze verkiezingen. Onder leiding van Hans Vijlbrief en Fleur Gräper is er een ambitieus verkiezingsprogramma. Uit honderden aanmeldingen hebben we een diverse, getalenteerde kandidatenlijst samengesteld. En het enthousiasme waarmee in alle regio's en afdelingen de campagne wordt gevoerd, geeft mij elke dag weer energie. Onze vereniging bruist!

De komende weken zullen we voor elke zetel moeten knokken, tot het laatste moment. Kiezers overtuigen we een-voor-een. Samen met jullie ga ik de straat op om te laten zien dat een stem op D66 een stem is voor vooruitgang. Voor het beste onderwijs, waar ieder kind les krijgt van een goede docent. Voor een schoon klimaat, waarbij we gaan verdienen aan groene oplossingen. En voor een eerlijke economie, met ruimte voor ondernemerschap en meer loon naar werken voor mensen met een middeninkomen, zoals leraren en verpleegkundigen.

Samen laten we zien dat D66 de enige partij is die niet alleen over verandering praat, maar ook daadwerkelijk verandering brengt. Doe je mee?

Rob Jetten

Rob Jetten
Politiek leider

“Samen met jullie
ga ik de straat op
om te laten zien dat
een stem op D66
een stem is voor
vooruitgang”

Johanna Räkera op Congres verrast met de Jan Glastra van Loon penning

Partijvoorzitter Victor Everhardt reikte de penning uit en sprak zijn bewondering uit voor Räkera haar inzet voor de vereniging. "Je speelt een belangrijke rol in het verlagen van drempels binnen onze vereniging. Eerst door plaats te nemen in de werkgroep integriteit en aanvullend hierop met het opzetten van een landelijk netwerk van vertrouwenspersonen voor de vereniging D66. Door jouw inzet staat er nu een stevig netwerk van vertrouwenspersonen als belangrijk onderdeel van het integriteitshuis."

Michel Jager en Hans van Mierlo

Olga Scheltema - de Nie

IN MEMORIAM

Olga Scheltema - de Nie | 11 juni 1939 - 13 september 2023
Voorvechtster van bestuurlijke en staatsrechtelijke vernieuwing.

Olga Scheltema - de Nie had veel vrienden in D66 en heeft de partij in meer dan vijftig jaar veel gegeven. Niet alleen met haar hoofd maar ook met haar hart. Ze zocht niet zelf de lime-lights, maar droeg de ideeën aan waarmee D66 naam maakte. Illustratief was dat zij bij het grote publiek zelfs na 13 jaar Kamerlidmaatschap slechts geringe bekendheid genoot, maar bij collega's, ambtenaren, wetenschappers en journalisten een dijk van een naam had. Olga Scheltema - de Nie was van 1989 tot 2002 namens D66 lid van de Tweede Kamer.

Michel Jager | 18 augustus 1944 - 15 september 2023
Het verzoenen van het onverzoenlijke, daar was hij meester in.

Michel Jager is alom geroemd om zijn bestuurlijke kwaliteiten, zowel in het openbaar bestuur als in verschillende nevenfuncties. Al in 1967 werd Jager lid van D66. Bijna 40 jaar lang zette hij zich vervolgens met grote betrokkenheid en bevoegenheid in voor de publieke zaak. Dat was ook zo in zijn rol als partijvoorzitter van D66. Onder zijn leiding zijn belangrijke stappen gezet richting professionalisering van onze vereniging. Michel Jager was van 1988-1990 partijvoorzitter en namens D66 van 1996 tot 2008 Commissaris van de Koningin in Flevoland.

Ledenportaal MijnD66

Op MijnD66.nl kun je je persoonlijke gegevens beheren, maar ook je nieuwsbrief-abonnementen aanpassen. Ontvang je dit ledenblad Democraat liever digitaal? Pas dan je contactvoorkeuren aan via je profiel. Je emailadres is ook je gebruikersnaam. Problemen met inloggen? Stuur een e-mail naar ledenadministratie@d66.nl, dan lossen we het op.

Agenda

Bekijk de geplande activiteiten
d66.nl/events

22.11.23 | Uitslagenavond
📍 Tobacco | Amsterdam | vanaf 20.00 uur

01.12.23 | Night of the Middle East
📍 A Lab | Amsterdam | vanaf 18.00 uur

20.01.24 | Fête de l'Europe
📍 The Square | Brussel | vanaf 12.00 uur

06.04.24 | Congres 119
📍 NBC Congrescentrum | Nieuwegein

Gerben Jan Gerbrandy verkozen tot lijsttrekker Europese Parlements- verkiezingen

"Gerben-Jan heeft een groot hart voor het Europese ideaal en brengt 10 jaar ervaring in het Europees Parlement mee. Hij weet daarom als geen ander wat er nodig is om aan de slag te gaan voor een sterk, verenigd en groen Europa."

— Rob Jetten, politiek leider

D66 fietsenactie voor vluchtelingen in Heiloo groot succes!

In Heiloo werden op initiatief van de D66 fractie fietsen ingezameld. Een waardevol teken van saamhorigheid dat laat zien dat veel Heilooërs de vluchtelingen een warm hart toedragen. Theo Smit, één van de organisatoren: "We zijn niet alleen overweldigd door het aantal fietsen maar ook de goede kwaliteit daarvan. De mensen gaven met liefde hun fiets weg en hebben echt iets voor elkaar over." De aanhanger met daarop de 30 gedoneerde fietsen werd met groot enthousiasme ontvangen.

Jet de Bussy-penning voor Zwollenaar Aart Karssen

Karssen: "Als voorzitter van de wijkvereniging merk ik bijna dagelijks de kloof tussen de systeemwereld van de overheid en de beleveniserwereld van de inwoners. Meer buurtgericht werken kan, volgens mij, die kloof verkleinen en bijdragen aan het herstel van vertrouwen wederzijds. Vrijwilligersorganisaties werken anders dan overheden en marktpartijen. Mede vanuit de Mr. Hans van Mierlostichting zijn daar interessante beschouwingen over gepubliceerd: 'Ordering op Orde' door Corina Hendriks en 'Van opgelegde naar oprechte participatie' (Boom, 2014) door Joris Backer. Als voorzitter van de wijkvereniging maak ik dankbaar gebruik van deze inzichten."

STEM

D66

Waar hang jij onze verkiezingsposter?

Zichtbaarheid is bij elke campagne van grote waarde. Deze maand zie je op veel plekken in het straatbeeld ons logo terug. Inabri's van bushokjes, bij flyerteams op de markt en natuurlijk in jouw wijk en straat. Hang onze raamposter op en vergroot de zichtbaarheid. Ook als campagnevrijwilliger aan de slag? Neem contact op met de afdeling in jouw gemeente en sluit je aan bij de campagne-activiteiten bij jou in de buurt.

IDEE 222

Ruimte voor nieuwe ideeën

Afgelopen zomer vond er een politieke aardverschuiving plaats:

het kabinet trad af, de minister-president kondigde zijn permanente vertrek uit de Nederlandse politiek aan, en veel nieuwe partijen meldden zich voor de verkiezingen. Het opblazen van een kabinet ten tijde van klimaatcrisis, een grote oorlog en stijgende armoede is misschien onverantwoordelijk te noemen. Maar misschien is het ook juist een kans: een nieuw politiek speelveld biedt ruimte aan nieuwe ideeën, nieuwe keuzes en een nieuw politiek verhaal. Dit is precies wat deze nieuwste editie van *Idee* laat zien.

Op zoek naar verdieping en verbreding van het sociaal-liberale gedachtegoed? **Neem dan een abonnement op *Idee*.**

foto Jeroen Mooijman

Rob Jetten is alom geprezen voor zijn ministerschap, waarin hij politieke daadkracht toonde en snel resultaten boekte. De Correspondent noemt de Nederlandse klimaatrevolutie een 'groen Wirtschaftswunder'. Zelfs de Telegraaf noemde hem de beste minister van het kabinet. Nu voert hij campagne, met nieuwe energie en een rotsvast vertrouwen in de mogelijkheden van D66. Een nieuw moment waarin hij oude, versleten tegenstellingen wil inruilen voor eendracht en respect voor verschillen.

tekst Jan Vincent Meertens

Klimaatdoelen binnen bereik

COVERINTERVIEW

Het ministerschap is Jetten goed bevallen. "Eigenlijk ontzettend goed. Ik vond zelf dat ik de leukste baan van Den Haag had de afgelopen tijd. Het is natuurlijk bijzonder om de eerste klimaatminister in de geschiedenis van ons land te mogen zijn. Het is een onderwerp dat overal in het land hoog op de agenda staat."

Bestuurder of politicus?

Jetten heeft, na zeven jaar Kamerlidmaatschap, zijn ministerschap politiek ingevuld zonder angst om politiek verantwoordelijk gehouden te worden voor zijn aanpak. "Ik denk dat ik daarmee heb laten zien een heel effectieve minister te kunnen zijn. Nu, in campagnetijd, vind ik het heerlijk om niet alleen over het klimaat maar ook over het onderwijs en de gezondheidszorg te kunnen praten. In de eerste plaats blijf ik natuurlijk ook politicus, ik strijd voor onze progressief-liberale idealen, dat vind ik het mooiste wat er is."

Gascrisis blijkt kans

Door de oorlog in Oekraïne moest Jetten uiteindelijk veel aandacht aan Energie geven. Met succes. "Ja, in het begin heb ik wel eens verzucht

dat ik meer energieminister dan klimaatminister was. We zijn in één jaar onafhankelijk geworden van Russisch gas. En we zien ook het effect op duurzaamheid. De energierekeningen waren voor veel huishoudens en bedrijven veel te hoog. Nu zijn mensen in hoog tempo aan het isoleren, vaak met nieuwe technieken. De crisis is ook een enorme kans gebleken."

In het tweede kwartaal van 2023 leverde de elektriciteitsproductie 23% minder CO₂ uitstoot dan een jaar daarvoor. In de EU wekt Nederland op dit moment de meeste zonne-energie per inwoner op. Jetten mag regelmatig aan collega-ministers uitleggen hoe het toch kan dat dat kleine grijze landje zo succesvol is in het opwekken van die twee vormen van energie. "Het gaat ontzettend hard en het is daarmee een enorme katalysator om ook de andere sectoren te vergroenen, want we hebben die groene elektriciteit."

Dat betekent dat bij de vervuilende industrie de groene ambitie een tandje hoger kan en moet. "Als partijleider zeg ik 'schoon of dicht'. Daarin

willen wij helderheid in bieden. Het zijn spelregels waar iedereen in Nederland zich aan moet houden. Dat moet ook duidelijk zijn bij buitenlandse aandeelhouders.” D66 onderscheidt zich van andere klimaatpartijen door de infrastructuur te realiseren en een stuk mee te investeren in de ombouw van zo’n fabriek. “In het belang van klimaat en werkgelegenheid. Dus niet alleen maar belasten maar ook bereid zijn om mee te investeren voor die groene productie.”

Gewoon doen

Het Planbureau voor de Leefomgeving heeft aangegeven dat voor het eerst de klimaatdoelen binnen handbereik zijn. Dat is goed nieuws. Maar we zijn er nog lang niet, vindt Jetten. “We moeten niet alleen op CO₂ besparen, maar ook echt een ander systeem ontwikkelen met oog voor de natuur en biodiversiteit, duurzaam ontwerpen, hergebruiken, meer delen, enzovoort. De circulaire economie krijgt nu steeds meer vorm. Dat is mooi om te zien.” Als minister voor Klimaat heeft hij gemerkt hoe belangrijk het is dat we met optimisme aan de slag gaan. “Dat we laten zien dat het kan en hoeveel moois het ons brengt. Niet meer zo preken of drammen, die tijd is voorbij, maar gewoon doen. Daarvoor moet je bij D66 zijn. Dat past bij onze levenshouding en politieke overtuiging.”

Radicale gelijkwaardigheid

Deze campagne gaat het heel veel over bestaanszekerheid. Maar Jetten vindt dat bestaanszekerheid platgeslagen is tot het vangnet van het minimumloon of de uitkeringen. Terwijl bestaanszekerheid veel meer zou moeten gaan over welke middelen we mensen geven om wat van hun leven te maken. “Nou, als zoon van een leraar, zeg ik: dat is toch in de eerste plaats onderwijs, onderwijs, onderwijs. Bestaanszekerheid is een vangnet, onderwijs is een springplank. In deze coalitie hebben we daar hard aan gewerkt. Neem de rijke schooldag, de aandacht voor het mbo en extra geld voor de wetenschap.”

En ook dit verkiezingsprogramma bevat weer nieuwe voorstellen. D66 laat zien dat onderwijs nooit af is. “Het mooiste plan is de loopbaanboost. Ik ben een simpele bestuurskundige, maar de Staat heeft vele duizenden euro’s in mijn opleiding gestoken. Terwijl iemand die een vakopleiding doet en veel impactvoller is, veel ‘goedkoper’ is geweest. Laten we dan het verschil in zo’n loopbaanbudget steken zodat

die persoon dat dan de rest van zijn of haar leven kan inzetten voor verdere ontwikkeling of omscholing. Daar ligt een enorme kans om mensen in staat te stellen in te spelen op een veranderende economie en een andere vraag op de arbeidsmarkt. Het is een springplank voor bestaanszekerheid. Iedereen heeft recht op een duwtje in de rug, maar óók wie hard werkt heeft recht daarvan de vruchten te plukken. We gaan voor radicale gelijkwaardigheid.”

Migratie en nieuwe economie

De VVD liet het kabinet vallen om oorlogskinderen buiten de deur te houden. “Dat is cynische politiek”, vindt Jetten. “Waar Rutte de afgelopen twee verkiezingen nog beloofde geen coalitie meer te vormen met de PVV, dreigt Dilan Yeşilgöz terug te glijden naar de polarisatie van de vorige generatie door inderdaad de deur voor Wilders op een kier te zetten. Dat is spelen met vuur. Dat is ook waar deze verkiezingen over gaan. Dit moeten we ons niet laten gebeuren. Dat is waar ik nu iedere dag deze campagne voor aan het strijden ben.”

“Onze boodschap blijft het verbeteren van de asielketen. Maar we moeten in de gaten blijven houden dat de groep oorlogsvluchtelingen of economische vluchtelingen een relatief kleine groep is. Maar als we puur naar de aantallen kijken, komt de druk op de samenleving veel meer van de laagbetaalde arbeidskrachten voor de sorteercentra, slachthuizen, glas- en tuinbouw. Je kunt je afvragen of we die bedrijven op deze schaal nodig hebben in Nederland. Veel productie is voor de export. Je kan sturen op welke arbeidsmigranten je naar Nederland laat komen voor banen bij innovatieve bedrijven, de energietransitie, de zorgsector. De vraag is welke economie we de komende jaren willen opbouwen, welk type bedrijven daarbij horen en hoe die vervolgens goed gefaciliteerd worden. Ook met de juiste arbeidsmigranten. Die zijn dan welkom, mits goed betaald en gehuisvest.”

Nieuwe generatie

Jetten is optimistisch over de komende samenwerking met zijn politieke generatiegenoten. “Tijdens de algemene beschouwingen zag je dat er in allerlei ongebruikelijke combinaties meerderheden zijn gevonden. Ook de reactie op ons verkiezingsprogramma is veranderd. Men zegt: wat interessant! Het is een heel inhoudelijk programma.”

foto Phil Nijhuis

“Iedereen heeft recht op een duwtje in de rug, maar óók wie hard werkt heeft recht daarvan de vruchten te plukken.”

Rob Jetten
25.03.1987

1999-2005
Vwo Udens College

2005-2010
Bachelor Bestuurskunde, Nijmegen School of Management, Radboud Universiteit Nijmegen

2008-2009
Voorzitter Jonge Democraten

2010-2011
Master Bestuurskunde, specialisatie Good Governance, Nijmegen School of Management, Radboud Universiteit Nijmegen

2010-2017
Gemeenteraadslid en fractievoorzitter in Nijmegen

2011-2017
Management trainee, strategisch adviseur en Regiomanager Bouwmanagement bij ProRail

2017 – 2022
Lid Tweede Kamer en fractievoorzitter D66

2022 - heden
Minister voor Klimaat en Energie in het kabinet-Rutte IV

2023 - heden
Politiek leider

Hij hoopt dat, na de verkiezingen, de openheid en flexibiliteit blijft om met elkaar in de Kamer het debat te voeren en de koers bij te stellen als dat nodig is. D66 heeft in het verleden vaak goed samengewerkt met een aantal partijen. Maar er zijn natuurlijk wel duidelijke verschillen, bijvoorbeeld met de PvdA. “Het belangrijkste is het resultaat. D66 heeft met lef en positieve daadkracht de klimaatdoelen binnen bereik gebracht en groots geïnvesteerd in onderwijs, cultuur en wetenschap. En we hebben oog voor de innovatieve ondernemers die zo belangrijk zijn voor het klimaat en de economie. D66 blijft daarnaast de enige klimaatpartij zonder ouderwetse dogma’s.”

Daarin hoopt Jetten andere partijen mee te nemen. “Deze verkiezingen zijn een generatiewissel. De generatiewissel gaat niet zozeer om leeftijd als wel om waarden en houding. Die generatie van na 2002, dat was de generatie van de polarisatie. Hard tegen hard. Voor het eerst sinds 2002 staat er geen zittende premier op het stembiljet. Alles is nu mogelijk. Ik ben optimistisch.”

Campagne voeren!

Jetten gaat regelmatig het land in om campagne te voeren. Hij is in zijn element. “Ik vind het echt heel gaaf dat we zo’n campagnepartij zijn die zegt: we gaan ervoor. Toen het kabinet viel was ik heel chagrijnig, maar ik merkte dat binnen een paar dagen in alle hoeken van het land de afdelingen de straat opgingen om campagne te voeren en mij belden om te vragen wanneer ik langs kon komen voor een campagneactiviteit.” Hij is ervan overtuigd dat het enthousiasme van de D66’er die de straat opgaat bepalend is om aan de kiezer te laten zien dat we er staan, plannen hebben en ook leveren. D66 praat niet alleen over verandering. D66 bréngt verandering.

D66 zal onder Jetten’s leiding altijd vrij en onbevreesd politiek bedrijven, verzekert hij. “Politiek met oog voor iedereen en respect voor tegenstanders. Wij hebben een unieke plaats in de Nederlandse politiek. En wij zijn onmisbaar en nodig op een moment dat er zoveel moet gebeuren. Wij zijn een progressieve, sociaal-liberale en rechtsstatelijke partij. Met een hart voor het Europese ideaal, voor de wetenschap, voor ondernemend en hardwerkend Nederland. We zijn nieuwe energie voor Nederland!” ■

Onze kandidaten

Dit najaar konden alle leden hun stem uitbrengen om de definitieve volgorde van de D66-kandidatenlijst te bepalen. Met een energiek en divers resultaat: een sterk team van ervaren Kamerleden en nieuw talent. De vier 'hoogste nieuwkomers' stellen zich voor en delen hun motivatie. Wat willen Ilana Rooderkerk, Mpanzu Bamenga, Marijke Synhaeve en Spencer Alberg bereiken?

foto's **Phil Nijhuis**

Kandidatenlijst

1. Rob Jetten	29. Eelco Keij	57. Remy Maessen
2. Jan Paternotte	30. Veerle Brink	58. Monique Schoonen
3. Hans Vijlbrief	31. Paul van Dorst	59. Pepijn Pi Van de Venne
4. Anne-Marijke Podt	32. Gerben Wijnja	60. Marlou Jenneskens
5. Joost Sneller	33. Margreet de Vries	61. Sander Janssen
6. Ilana Rooderkerk	34. Frank Schoonbeek	62. Laura de Vries
7. Wieke Paulusma	35. Mahjoub Mathlouti	63. Sumer Chaban
8. Hanneke van der Werf	36. Wiebe Ruttenberg	64. Ton Louhenapessy
9. Mpanzu Bamenga	37. Joey Koops	65. Linda Nooitmeer
10. Tjeerd de Groot	38. Kiki Hagen	66. Jaimi van Essen
11. Marijke Synhaeve	39. Gerben Hiemstra	67. Joan Nunnely
12. Lisa van Ginneken	40. Judith Keijmel-den Boer	68. Nazmi Türkkol
13. Salima Belhaj	41. Hilde Tjeerdema	69. Peter van der Voort
14. Faissal Boulakjar	42. Elze Woudstra	70. Marcelle Hendrickx
15. Fonda Sahla	43. Anne-Lise Olsthoorn	71. Fleur Gräper
16. Felix Klos	44. Caecilia Johanna van Peski	72. Franc Weerwind
17. Hülya Kat	45. Bonne van Hattum	73. Alexandra van Huffelen
18. Sjoerd Warmerdam	46. Hind Dekker-Abdulaziz	74. Ernst Kuipers
19. Spencer Alberg	47. Marco van Driel	75. Kajsa Ollongren
20. Alexander Hammelburg	48. Linda Ruijs	76. Robbert Dijkgraaf
21. Jieskje Hollander	49. Pieter van der Gaag	77. Gunay Uslu
22. Loes ten Dolle	50. Enrico Leonardo Bosters	78. Alexander Pechtold
23. Dorien Blommers	51. Donja Hoevers	79. Jan Terlouw
24. Carline van Breugel	52. Veerle Fleur van de Vijver	80. Sigrid Kaag
25. Hans Teunissen	53. Pepijn Vemer	
26. Meryem Çimen	54. David Wallast	
27. Ouafa Oualhadj	55. Elly André	
28. Marvin Putuhena	56. Anne Wesseling	

Ilana Rooderkerk

“Onderwijs staat bij mij op één, net als bij D66. Ik heb zelf voor de klas gestaan en gaf lessen cultuureducatie, werkte bij het ministerie van OCW en zet mij in voor beter onderwijs als fractievoorzitter in Amsterdam. Mijn motto is boven alles: op school word je niet iets, maar iemand. Taal en rekenen horen erbij maar je moet als kind ook de kansen krijgen om je talenten breder te ontwikkelen. Ongeacht waar je wieg heeft gestaan. Daar zet ik mij ten volle voor in, bijvoorbeeld met de rijke schooldag. In Amsterdam hebben we daarnaast schoollunches geïntroduceerd. Leren op een lege maag, dat kan niet. En natuurlijk moeten we met structurele maatregelen het lerarentekort tegengaan, dat is binnen het onderwijs een van de grootste problemen.

Ook voor studenten is het van belang dat we hen met een basisbeurs en aandacht voor mentaal welzijn meer perspectief bieden. Met meer waardering én gelijke kansen voor studenten aan het mbo. Binnen het burger-schapsonderwijs gaat het over jezelf, de ander en de wereld om je heen. Actueel is het conflict in het Midden-Oosten. Dat doet heel veel in de klas en bij leerlingen. Op een goede manier gesprekken hierover voeren met elkaar is dan heel belangrijk. Door het opdoen van kennis, begrip op te brengen voor elkaars mening en leren naar elkaar te luisteren.”

Mpanzu Bamenga

“We moeten samen aan het werk om een einde te maken aan discriminatie en racisme. Daar mag gewoon geen plek voor zijn in onze samenleving. Dat is waar ik mij volledig voor wil inzetten. Ik heb dat al gedaan als burger met de rechtszaak tegen etnisch profileren door de Koninklijke Marechaussee. En als gemeenteraadslid in Eindhoven heb ik mij er bijvoorbeeld voor ingezet dat het personeelsbestand van de gemeente veel diverser wordt, zodat het echt een afspiegeling van de maatschappij is.

Ik heb me bij D66 altijd thuis gevoeld. Sociaal, progressief, liberaal. Individuele vrijheid vind ik heel belangrijk. Artikel 1 van de Universele verklaring van de rechten van de mens spreekt over gelijkwaardigheid en menswaardigheid. En dat is echt letterlijk het startpunt van alles. Op het moment dat je dat niet respecteert, dan maakt het dus niet uit wat daarna komt. Recht op onderwijs, recht op arbeid, dat heeft dan verder geen waarde. Gaat het mis bij de start, dan is alles daarna ongelijk en niet rechtvaardig.

Het is D66 die pal voor die gelijkwaardige grondrechten staat. Dat zie ik dan ook als één van mijn taken als volksvertegenwoordiger.”

Marijke Synhaeve

“Als je me tien jaar geleden had gezegd dat ik politiek actief zou worden, dan denk ik niet dat ik je had geloofd. En zie hier, ik ben nu voor een tweede termijn raadslid in Nijmegen en vicefractievoorzitter. Uiteindelijk wil ik toch daar zijn waar mijn impact het grootst is. Ik heb altijd veel in de zorg gedaan. En toen de jeugdzorg naar de gemeente gedecentraliseerd werd, dacht ik, nu moet ik toch echt actief worden.

De laatste jaren merk ik steeds meer dat, wil je die impact vergroten en echt de jeugdzorg verbeteren, dan moet je toch in Den Haag zijn. Er zitten helaas een aantal fouten in ons stelsel. We kunnen vanuit D66 en de Tweede Kamer een mooie bijdrage leveren dit te corrigeren. Je leest het ook in ons huidige verkiezingsprogramma: verbreding van zorg naar gezondheid. We weten dat maar een heel klein percentage van hoe mensen gezondheid ervaren, bepaald wordt door zorg. Veel tijd en aandacht gaat echter naar het zorgstuk toe.

Ik maak me daarnaast echt zorgen over het feit dat de meeste partijen, ook de VVD bijvoorbeeld, steeds conservatiever worden. Zelf woon ik samen met een vrouwelijke partner en we hebben twee kinderen. Vanuit D66 kunnen we op die conservatieve trend een belangrijk en noodzakelijk weerwoord geven.”

Spencer Alberg

“Als kind heb ik mijn moeder geholpen met het invullen van formulieren en aanvragen doen. Wij hadden het vroeger niet breed. Ik ben opgegroeid in een gezin met een alleenstaande moeder met drie kinderen. Aan de ene kant werkt het systeem in Nederland heel goed, je wordt als het nodig is goed opgevangen. Maar aan de andere kant is het totaal niet vergevingsgezind. Iets over het hoofd zien of een klein foutje maken, is niet mogelijk. Direct moet je dan alles, vaak grote bedragen, terugbetalen. Dat overkwam ook ons en dat heeft me gemotiveerd de lokale politiek in te gaan.

Als raadslid in Almere heb ik bijvoorbeeld de giftendrempel kunnen verhogen. Mensen die leven op bijstandsniveau kunnen daardoor, zonder financieel gekort te worden, een cadeau of kleine gift ontvangen. Maar ik zie natuurlijk ook de problemen om mij heen van mijn generatiegenoten. Tot je dertigste wonen op een krappe zolderkamer. Geen studie starten omdat je je geen hoge studieschuld kan veroorloven. Of, als je een bijzondere achternaam hebt, geen stageplek kan vinden. Ik wil heel graag in de politiek mijn generatiegenoten een stem geven. Veel partijen claimen dat ze zich inzetten voor jongeren, maar bieden verder geen kans om aan te schuiven aan de tafel. Geef jongeren de mogelijkheid het zelf te vertellen en erover mee te beslissen.” ■

DE OLIFANT IN DE KAMER

Het is dinsdagavond. De werknemers van het Landelijk Bureau klappen hun laptop dicht, doven de lampen en strijken de D66 vlag. Maar terwijl de stilte bezit neemt van de kantoorverdiepingen vult de Jan Terlouw zaal zich met een enthousiaste dynamiek. De geur van pizza's, rammelende koffiekannen en ritselende servetten verdringen de rust.

De deurbel rinkelt. Bewindspersonen, kandidaat-Kamerleden en enthousiaste D66 leden wandelen het pand op de Lange Houtstraat 11 binnen. Na wat discussie over vegan ambities en de favoriete pizza worden de belscripts uitgedeeld. Het is tijd voor actie!

Met de telefoon in de hand verspreidt ons D66 belteam zich over de zalen van het Landelijk Bureau. Iedere dinsdag gaan we in gesprek met D66'ers. We willen weten wat er leeft onder onze leden. Toekomstvisies passeren de revue, peilingen worden besproken en we horen wat de leden vinden van het verkiezingsprogramma:

'Wanneer gaan we de fossiele subsidies afschaffen?'

'Kun je later terugbellen, ik kijk naar de ontknoping van de EK-kwalificatie van het Nederlands elftal'

'Ik ben blij dat D66 zich inzet voor de middeninkomens'

Ieder gesprek is anders. Maar één vraag stellen we in elk gesprek en aan elke D66'er. En die vraag stellen we nu ook aan jou:

Wil je D66 financieel steunen in de campagne?

Dat is hard nodig. Vanwege vervroegde verkiezingen is er minder tijd om te sparen. Terwijl we fors moeten investeren om aanwezig te zijn op straat, in de krant en online. Met jouw steun zetten wij ons in voor het beste onderwijs, klinkend klimaat resultaat en een eerlijke economie.

D66'ers zijn bevlogen en wendbaar. Met jouw donatie zal de D66 vlag in Den Haag strijdlustig blijven wapperen.

Namens het D66 belteam: dank voor je steun! ■

Wil jij de partij steunen?

Scan dan de QR code, zodat je jouw éénmalige donatie kunt doen of doneer handmatig op onze bankrekening **NL11RAB00113042396 t.n.v. Democraten 66 te Den Haag** onder vermelding van TK-23.

UITGELICHT

Democraat spreekt met Fleur Gräper over de ontwikkeling van het verkiezingsprogramma. Er zullen weinig mensen zijn binnen D66 die Fleur niet kennen. Ze was acht jaar gedeputeerde in Groningen en stopte hiermee na de laatste provinciale verkiezingen. “Als bestuurder moet je een hele goede reden hebben om ergens langer dan acht jaar te zitten. Vernieuwing is belangrijk.”

'Wij zijn klimaatdoeners'

tekst **Stephan van Heusden**
foto's **Jeroen Mooijman**

Vóór Groningen bekleedde

ze zo'n beetje elke functie binnen D66; landelijk voorzitter, medeauteur van verkiezingsprogramma's zowel op lokaal, regionaal als Europees niveau, Statenlid, medewerker van Europese parlamentsdelegatie, medewerker Tweede Kamer en landelijk campagneleider. “Ik heb alles met veel plezier gedaan, met name het landelijk voorzitterschap gaf me veel energie door de vele contacten die ik opdeed door het hele land en waar ik zag wat er allemaal gebeurde binnen onze vereniging.”

Samenwerkenden Commissies

Begin juli viel het kabinet. Er moest onder hoge druk een nieuw programma komen voor de verkiezingen op 22 november. Fleur was toen al actief als voorzitter van de Permanente Programmacommissie (PPC). “Deze commissie legt de inhoudelijke basis voor de

verkiezingsprogramma's. Zorgt daarmee voor standpuntvorming en voorbereiding van verkiezingsprogramma's. Dat doen we op landelijk niveau maar we begeleiden en adviseren ook lokale en regionale programma's als daar behoefte aan is. De commissie doet daarvoor onderzoek, spreekt met externe experts en publiceert whitepapers. Belangrijk is dat ook leden daarbij worden betrokken. Aan de hand van debat binnen de partij wordt het programma gevoed.”

De commissie was goed op weg maar de gebeurtenissen vlak voor de zomer zorgden ervoor dat de agenda's moesten worden omgegooid. De PPC en de Verkiezingsprogrammacommissie hebben in deze periode intensief samengewerkt om alles voor elkaar te krijgen. Het programma lag er op 22 september.

Het nieuwe programma

Ik vraag Fleur naar de verschillen tussen het nieuwe en vorige programma. “Voor het grootste deel bouwt dit programma voort op het vorige programma, de wereld is immers ook niet heel erg veranderd in drie jaar tijd. Tegelijkertijd zijn er wel degelijk op een aantal punten wijzigingen. Het huidige programma bevat een aantal nieuwe aspecten zoals een loopbaanboost en het klimaatticket. En in dit programma kiezen we nog steviger voor een duurzame en groene economie. We zijn meer dan voorheen bereid om de consequenties daarvoor te dragen. Rob Jetten beschreef het tijdens de programmapresentatie als volgt: “Voor bedrijven geldt, je gaat mee of je houdt op. We zijn hier nog nooit zo stellig in geweest. Tegelijkertijd denk ik dat het ook nog nooit zo noodzakelijk is geweest. Daarnaast zit er een paragraaf in het programma die gaat over bestuurscultuur. Historisch is D66 een partij die bij bestuurlijke vernieuwingen vooral aan

institutionele veranderingen denkt, maar nu hebben we ook aandacht voor wat bestuurlijke vernieuwing vraagt van onze eigen bestuurscultuur. We moeten het ook betrekken op onszelf en hoe we besturen. Als wij zeggen dat luisteren, vertrouwen en handelen essentieel is voor het winnen van het vertrouwen, dan betekent dat ook iets voor hoe wij ons als partijleden opstellen. Niet alleen landelijk maar ook lokaal. Het was niet makkelijk om deze paragraaf op te stellen. Iedereen vindt het belangrijk hier aandacht aan te besteden, maar hoe dwing je het af, hoe maak je het waar? Goed dat we dit nu hebben opgeschreven.”

Wij zijn klimaatdoeners

Het staat er mooi in het programma 'Wij zijn klimaatdoeners'. Fleur licht toe: “Voor het eerst maken we kans om de door onszelf gestelde doelen te halen. Dit dankzij de inzet van Rob Jetten als minister voor Klimaat & Energie. We hebben niet alleen mooie ideeën, maar willen ze ook waarmaken. We introduceren een fonds van 1 miljard euro per jaar om bedrijven te helpen met de omschakeling. Daarnaast presenteren we het klimaatticket, naar Duits voorbeeld. Een kaart waarmee je op een eenvoudige manier kennis kan maken met het openbaar vervoer om te ontdekken dat het openbaar vervoer in Nederland eigenlijk heel goed is georganiseerd. Goed voor het klimaat. Want het stimuleert overstappen van de auto naar het openbaar vervoer. En goed voor het beter benutten van het openbaar vervoer.”

Van toeslagen naar basisbedragen

“We willen van toeslagen naar basisbedragen. We kennen de problemen met toeslagen die worden toegekend waarbij dan achteraf weer gecontroleerd moet worden of dit terecht was. Dit is onnodig ingewikkeld gebleken. We willen toewerken naar een stelsel zonder toeslagen. Dit kan

niet in één keer en zal in een aantal stappen gaan; het minimumloon en de uitkeringen worden verhoogd. Kinderopvang wordt bijna gratis. De zorgtoeslag wordt afgeschaft en uiteindelijk introduceren we een individueel basisbedrag van €250 per jaar. Dit alles gaat leiden tot meer bestaanszekerheid in een stelsel zonder toeslagen.”

Nieuwe blik op de arbeidsmarkt

De arbeidsmarkt staat voor een grote opgave aangezien veel bedrijven en organisaties grote moeite hebben om voldoende medewerkers te vinden. Door de vergrijzing wordt deze krapte de komende tijd alleen maar groter. Fleur geeft aan dat er een andere blik op de arbeidsmarkt en het economisch beleid nodig is: “Het tekort aan menskracht zal de komende jaren de slagkracht van de overheid in grote mate bepalen, misschien nog wel meer dan het beschikbare budget. Het is niet genoeg als we alleen maar inzetten op meer mensen aan het werk krijgen. We moeten inzetten op het vergroten van de productiviteit, kiezen in welke sectoren we extra inzetten op het aantrekken van personeel, en bij welke sectoren het minder erg is als werkgelegenheid naar het buitenland gaat. Werken moet te allen tijde lonen en daarom verlagen we de belasting voor lage- en middeninkomens. Werknemers die meer dan drie dagen per week werken gaan minder belasting betalen.

Door digitalisering, robotisering en transitie naar een groene economie en samenleving zullen banen verdwijnen maar er zullen ook nieuwe banen ontstaan. Dat vraagt niet alleen goede aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt, maar ook om méér onderwijs op de arbeidsmarkt. We willen daarom een persoonlijk leerbudget invoeren zonder vervaldatum, dat je met je meeneemt totdat er een moment komt waarop omscholing nodig is. Bij dit aanbod van leven lang

gaan niet verduurzamen, dan lopen we alsnog tegen grenzen aan.”

Het programma is er nu en we kijken uit naar de komende verkiezingen. Fleur benadrukt nog hoe goed het is dat in de afgelopen periode door heel veel mensen binnen de partij een grote bijdrage is geleverd; “We hebben heel veel amendementen binnengekregen en dat levert ons veel werk op, maar die bijdrage is ontzettend belangrijk en nodig. We moeten er nu over nadenken hoe we dit ook in andere perioden kunnen bewerkstelligen zodat we als partij voortdurend met elkaar in gesprek blijven.” ■

Verkiezingsprogramma

Wij zijn optimistisch over de toekomst. D66 staat voor een land waarin we welzijn en welvaart eerlijk verdelen, waar we ons geld duurzaam verdienen, waarin voor iedereen een betaalbare woning binnen bereik ligt en we de aarde schoon en leefbaar achterlaten voor toekomstige generaties.

d66.nl/verkiezingsprogramma

ontwikkelen zal ook veel aandacht zijn voor mensen die weinig initieel onderwijs hebben gehad. Zij hebben minder affiniteit met het traditionele onderwijsaanbod en werkgevers hebben minder oog voor deze groep als het gaat om scholing. Een deel van deze groep heeft simpelweg geen werkgever die in hen kan investeren.”

Vooruitkijken

Fleur noemt een aantal onderwerpen uit het verkiezingsprogramma die flinke investeringen zullen vergen. Hoe gaan we dit allemaal betalen? Fleur stelt: “Ik maak me niet de meeste zorgen over de doorrekening. Er zijn weldegelijk besparingen die we willen bewerkstellingen zoals het belasten van vervuilers, afschaffen van fossiele subsidies en het belasten van hoge vermogens. Ofwel een verschuiving van belasting op arbeid naar belasting op vermogen. Tegelijkertijd vind ik het belangrijk om hier aan te geven, dat we niet alleen aan geld moeten denken als beperking waarmee rekening te houden. Denk ook aan schaarste op de arbeidsmarkt, milieuruimte, natuuruimte, woonruimte. Er zijn veel meer factoren die bepalen of beleid uitvoerbaar is, anders dan geld. Die discussie moet ook gevoerd worden. Als we al het geld in de wereld hebben maar we

“Als we al het geld in de wereld hebben maar we gaan niet verduurzamen, dan lopen we alsnog tegen grenzen aan”

UITGELICHT

66 successen van de afgelopen zes jaar.

D66 heeft lokaal, regionaal, landelijk en in Europa mooie plannen gerealiseerd. We zijn een partij die niet alleen over verandering praat, we brengen het ook. Dat doen we vanuit optimisme, en de overtuiging dat morgen altijd beter kan worden dan vandaag. Zolang je maar bereid bent om het gewoon te doen.

ONDERWIJS EN CULTUUR

1. Leraren uit basisonderwijs verdienen evenveel als hun collega's in het voortgezet onderwijs
2. Al ruim 130.000 leerlingen in 100 gemeenten hebben plezier van de rijke schooldag
3. Scholen met achterstanden krijgen meer geld
4. De werkdruk in het basisonderwijs is verlaagd door 430 miljoen direct aan de scholen te geven
5. We hebben de positie van mbo-studenten versterkt
6. Stagediscriminatie wordt aangepakt; de opleiding verzorgt de eerste stageplek
7. De studiebeurs is ingevoerd
8. We hebben de grootste investering ooit in de wetenschap gedaan, hiermee verlagen we de werkdruk, verbeteren we de onderwijskwaliteit en kunnen we het welzijn van studenten verbeteren
9. Ieder jaar kunnen 100 jonge onderzoekers extra met een eigen beurs werken aan de oplossingen van de toekomst
10. Een grote investering in cultuur voor een nieuwe impuls na corona en de makers krijgen een eerlijke betaling
11. Geroofde kunst uit koloniale tijd hebben we teruggeven aan de rechtmatige eigenaar
12. Iedere gemeente krijgt een bibliotheek

NATUUR

13. D66 staat aan de basis van Beleidsprogramma Nationale Parken wat garandeert dat parken bijdragen aan een sterke natuur en beter bereikbaar worden voor recreatie
14. Dierenbeulen kunnen strenger worden gestraft en mogen geen dieren meer houden
15. Boeren die willen stoppen komen in aanmerking voor een ruime compensatie. Direct effect op de uitstoot en daarmee de natuur
16. Waterschappen zijn democratischer waardoor de burger meer inspraak heeft over hoe de leef-omgeving wordt ingericht

ZORG

17. Er is een historisch zorgakkoord gesloten met alle partijen om echt te werken aan kwaliteit, toegankelijkheid en houdbaarheid. Samenwerking in plaats van concurrentie
18. We hebben de verplichte vijf dagen beraadtermijn bij abortus afgeschaft en voor het eerst in bijna 40 jaar de abortuswet gemoderniseerd
19. De NIPT wordt gratis voor iedereen
20. De donorwet is aangenomen
21. Het Rota-vaccin is toegevoegd aan het rijksvaccinatieprogramma
22. Alle vrouwen die een uitnodiging krijgen voor het bevolkingsonderzoek naar baarmoederhalskanker, ontvangen standaard een 'thuisstest'

KLIMAAT

23. De klimaatdoelen zijn in zicht
24. We hebben een CO₂-heffing voor de industrie ingevoerd
25. We hebben een prijsplafond en noodfonds energie
26. Nederland is onafhankelijk van Rusland in onze energievoorziening
27. In 2030 is wind op zee de grootste energiebron van Nederland
28. Nederland is koploper zonnepanelen in Europa en 2e in de wereld
29. In 2022 was 40% van alle in Nederland opgewekte elektriciteit duurzaam. In de eerste helft van 2023 was dit al ruim 50%
30. Nederland voldoet aan de Europees afspraak om in 2023 16% van alle gebruikte energie hernieuwbaar te laten zijn
31. Vanaf 2025 zijn alle nieuwe ov-bussen zero emissie en rijden ze op regionaal opgewekte energie
32. We hebben 6.2 miljard aan fossiele subsidies afgeschaft
33. Dankzij D66 worden parkeerterreinen in de toekomst standaard overkapt met zonnepanelen
34. De gaskraan in Groningen is dicht
35. We hebben statiegeld op kleine plastic flesjes en blik ingevoerd
36. We komen dichterbij een circulaire economie door een nationale grondstoffenstrategie en door minder afhankelijk te worden van China en Rusland

WONEN

37. We hebben de verhuurdersheffing afgeschaft, zodat er meer huizen kunnen worden gebouwd
38. We hebben de jubelton afgeschaft voor een eerlijke woningmarkt
39. We faseren huurwoningen met slechte energielabels uit. Minder tochtige huurwoningen met te hoge energierekeningen
40. 7 miljard euro voor de versnelde verduurzaming van de gebouwde omgeving
41. We hebben tijdelijke huurcontracten afgeschaft. Dankzij D66 ook voor onzelfstandige (studenten) woningen

ECONOMIE

42. We pakken vermogensongelijkheid aan. Dit doen we door 9 miljard extra belasting op vermogen en bedrijven
43. Het maakt niet meer uit hoeveel uur je werkt voor de kinderopvangtoeslag die je krijgt, waarmee we een eerste stap zetten richting een nieuw stelsel met gratis kinderopvang voor alle kinderen
44. Een historische stijging van het minimumloon met 10%. Daarnaast hebben we de AOW en de uitkeringen mee laten stijgen
45. We hebben een solidariteitsheffing ingevoerd om de fossiele sector te belasten voor de overwinsten die ze hebben gemaakt door de stijgende energieprijzen.
46. We hebben een ongekend koopkrachtpakket beschikbaar gesteld van 20 miljard euro in 2022 en 2023 om ervoor te zorgen dat mensen het hoofd boven water kunnen houden
47. Nederlanders die na de onafhankelijkheid van Suriname in Nederland zijn komen wonen krijgen een eenmalige tegemoetkoming vanwege hun gemist aow-opbouw
48. Dankzij D66 zijn de pensioenen toekomstbestendig en kunnen jongeren erop vertrouwen dat ook zij een goed pensioen hebben terwijl gepensioneerden eindelijk een hoger pensioen kunnen ontvangen

MOBILITEIT

49. De vliegtaks ingevoerd
50. Met een investering van €7,5 miljard euro maken we nieuwe woningen bereikbaar: 46% gaat naar het ov, 37% naar de auto, 10% fiets
51. Fietsen is gezond en schoon; er gaat een ongekende €800 miljoen euro naar fietsinfrastructuur
52. We zetten de eerste stap in de realisatie van de Lelylijn
53. We hebben, met afstand, de meeste laadpalen van Europa. Daarmee heeft Nederland bijna 1/3 van alle Europese laadpalen

BUITENLAND

54. Er is een Magnitsky-sanctieregime ingericht op Europees niveau, hiermee kunnen we schenders van mensenrechten inreisverboden opleggen en hun tegoeden bevriezen
55. We doen de grootste investering in de krijgsmacht sinds het einde van de Koude Oorlog
56. Oekraïne heeft vanaf dag 1 militaire steun gekregen en is kandidaat-lid van Europa
57. Het Nederlandse geluid in Brussel is voelbaar en merkbaar: we behoren weer tot de Europese kopgroep!
58. We geven geen exportsteun meer voor fossiel

JUSTITIE

59. We gaan niet harder straffen, maar slimmer straffen
60. Door onze initiatiefwet is discriminatie op grond van seksuele gerichtheid en handicap in de Grondwet verboden
61. We hebben excuses voor het slavernijverleden gemaakt
62. Het eerste Nationaal Programma tegen Racisme en Discriminatie is gestart
63. In december 2023 komt de eerste legale joint op de markt
64. De vergoeding voor de sociale advocatuur ging én gaat verder omhoog, zodat zij een normaal salaris kunnen verdienen en er voldoende sociaal advocaten beschikbaar blijven
65. We hebben geïnvesteerd in de rechtspraak zodat mensen minder lang op een uitspraak hoeven te wachten in hun zaak, en meer uitspraken kunnen worden gepubliceerd
66. Vaste financiering voor Persveilig om journalisten beter te beschermen ■

Voor de partij van morgen

Felix Klos (31), landelijk campagneleider van D66, staat voor een uitdagende taak. Hij moet de campagne voor de Tweede Kamerverkiezingen in goede banen leiden in een woelig politiek landschap. *Democraat* sprak met hem en voelde de nieuwe energie uit eerste hand.

tekst **Jan Vincent Meertens**
foto **Phil Nijhuis**

“De campagne draait voor D66 om drie grote thema's”, zegt Klos. Allereerst het onderwijs, dat volgens Klos het fundament is van het D66-gedachtegoed. “D66 is de enige partij die het onderwijs altijd op één zet. We zijn groots aan het investeren in kinderen, studenten, leraren en wetenschappers, maar die vooruitgang is kwetsbaar. Er zijn nog altijd grote uitdagingen, zoals het lerarentekort en gebrekkige basisvaardigheden. Andere partijen praten al over bezuinigingen. Dat zou een enorme fout zijn. De toekomst wordt gemaakt in het onderwijs. Geef Robbert Dijkgraaf het mandaat om zijn vorderingen uit te bouwen.”

“Dan is er het klimaat,” vervolgt Klos. “D66 is de eerste en enige serieuze klimaatpartij. Wij zijn gaan regeren omdat we de klimaatcrisis serieus nemen. Het resultaat is dankzij onze politieke strijd al in zicht: de

klimaatdoelen zijn binnen bereik! Dat is een monsterlijke prestatie van Rob Jetten, waar heel Nederland van zal profiteren. Nu moeten we doorblijven.”

Het derde grote thema is een eerlijke economie, waarbij D66 streeft naar meer financiële ademruimte voor mensen die moeite hebben om rond te komen, ook mensen met een middeninkomen zoals leraren en verpleegkundigen.

Nieuwe energie

Klos ziet een unieke kans voor verandering nu een nieuwe generatie met nieuwe energie de moeilijke keuzes wil maken die nodig zijn voor de toekomst. “Rob Jetten verpersoonlijkt die nieuwe energie,” zegt Klos. “Hij wordt geprezen als iemand bij wie ervaring en jeugdigheid geen tegenstelling meer vormen.” De campagne richt zich op het herstellen van positieve energie in de samenleving door een benadering van optimisme en vertrouwen in mensen. “En door Nederland weer te positioneren als een broedplaats voor creativiteit en een vrijhaven voor diversiteit van denken en zijn, waar vrijheid en solidariteit even hoog in het vaandel staan.”

Klos benadrukt dat D66 door politieke strijd belangrijke successen heeft behaald, maar dat het werk nog lang niet af is. “We zullen altijd kijken naar de toekomst, want we zijn nou eenmaal een partij van morgen, een partij die over generaties heen denkt en dan zie je dat er voor het onderwijs, het klimaat en de economie nog veel gedaan moet worden. De problemen zijn te groot om tevreden achteruit te kijken.”

Leden: doe mee! Dit is waarom ik hiervoor sta!

Wat betreft de rol van D66-leden in de campagne, moedigt Klos aan om persoonlijke overtuigingen en ervaringen te delen met vrienden, op social-media en als vrijwilliger op straat. Hij benadrukt het belang van

→ Felix Klos is geboren in Deventer, groeide op in Hilversum en woont in Delft. Hij is geen onbekende in de wereld van politiek en geschiedenis. Klos is auteur van het boek ‘Winston Churchill, vader van Europa’ (Hollands Diep), een werk dat door The Guardian werd omschreven als ‘schitterend.’ Hij was speechschrijver en ondersteunt nu de Tweede Kamerfractie van D66 op het vlak van buitenlandse en Europese zaken. Klos staat op plaats 16 van de kandidatenlijst voor de Tweede Kamer.

“D66 is de eerste en enige serieuze klimaatpartij”

het actief deelnemen aan het campagneproces en het uitdragen van waarom je achter D66 staat. Klos herinnert aan de woorden van Jan Terlouw, die iedere D66'er juist op de moeilijke momenten aanspoorde om de straat op te gaan en te zeggen, ‘ik sta hiervoor!’

Klos schreef een boek over de campagne voor een Verenigd Europa van Winston Churchill, die bekend stond om zijn vermogen om complexe ideeën en visies over te brengen. “Je hoeft niet alles in oneliners en soundbites samen te vatten. Als je mensen serieus neemt door je ideeën te presenteren op de manier waarop jij daarin gelooft, dan geloof ik ook dat mensen dat kunnen en willen horen.” Hij wil met D66 een positieve campagne voeren en is ervan overtuigd dat Rob Jetten de juiste persoon is voor inhoudelijk gedreven, praktische en constructieve politiek.

Niet alleen praten, maar leveren

Felix Klos zet zich in om Nederland een schoner, sterker en eerlijker land te maken. “Wij zijn een partij die niet alleen over verandering praat, maar die verandering brengt. In de beste sociaal-liberale traditie.” ■

Vijf jaar geleden begon ze met haar eigen kledingatelier, 2050, een knipoog naar de Europese klimaatdoelstellingen. Oprichtster en directeur Naz Kawan, die ook truien ontwierp voor D66, ziet dat mode meer is dan alleen kleding: 'het is ook politiek wat we doen'.

tekst **Pim Bakx**
foto's **Fahd Ramadhan**

Focus op klimaat

D66'ER BUITEN DE POLITIEK

Hoe ben je hiermee begonnen?

"Ik zat in het laatste jaar van mijn studie bedrijfseconomie en kwam tot de conclusie dat het huidige modesysteem ten koste gaat van de planeet, en ook vooral de mensen die onze kleding maken. Het idee is dus uit frustratie ontstaan, als een soort tegengeluid op hoe het modesysteem op dit moment functioneert."

Wat bedoel je daarmee?

"Nederland heeft een hele rijke textielhistorie. Dat heeft mij altijd gefascineerd. Die is alleen door middel van grotere massaproductie verplaatst naar landen in de Global South, terwijl het in de essentie in Nederland ook heel erg draaide om vakmanschap. Alleen in Amsterdam had je al zo'n 200 ateliers. Dat is allemaal verdwenen omdat we steeds goedkoper en steeds meer kleding gingen maken. Maar dat is ten koste gegaan van bepaalde landen en mensen."

Daarnaast is het heel lastig om te achterhalen of iets goed is gemaakt. Er is zo'n groot gebrek aan transparantie in de keten, ook vanuit merken. Een kledingstuk gaat vaak langs zeven tot tien fabrieken en krijgt dan een Made In label van de laatste fabriek waar het kledingstuk is geweest. Dat enorme gebrek aan transparantie is een groot probleem."

Is daar een oplossing?

"We hebben bijvoorbeeld digitale paspoorten gelinkt aan elk product door middel van chips die op het waslabel zitten. Om het consumenten zo makkelijk mogelijk te maken erachter te komen hoe, waar en waaruit hun product is gemaakt, en te voorkomen dat je zelf de onderzoeker moet uithangen. Die info zit op een NFC-chip, dezelfde die in je bankpas zit. Dus je kunt je telefoon er gewoon langs halen en dan opent er een link waarop je product staat met een stukje verhaal hoe wij werken, maar ook de volledige product journey – welke reis je product heeft afgelegd."

We hebben voor 2050 gekozen omdat het een knipoog is naar de Europese klimaatdoelstellingen. We vonden het leuk om dat stukje activisme – wat heel erg in ons DNA zit – in de naam terug te laten komen. Het is dus ook een stukje politiek wat we doen. Die digitale paspoorten voor producten is iets waar de Europese Commissie al een tijd voor aan het lobbyen is. Wat ik mooi vind aan het hebben van een eigen bedrijf is dat je zelf die stappen al kan zetten voordat iemand het aan je vraagt."

Is dat niet erg duur, zulk soort stappen?

"Het kledingmerk, 2050, is echt ons innovatiekindje waarmee we een verhaal willen

Zeefdruk- makers Amsterdam

is dé plek voor ambachtelijk en groen gedrukte prints. Gemaakt met aandacht en bezieling door eigen enthousiaste makers. Elk met een uniek levensverhaal. Hoge kwaliteit en persoonlijke aandacht in een sociaal jasje.

Sociale

onderneming

Als sociale onderneming zijn er namelijk verschillende dingen belangrijk. Zeefdrukmakers biedt 50 mensen die een bladzijde willen omslaan in hun leven een fijne en veilige werkplek. Om op die manier gewapend met een flinke dosis kennis en zelfvertrouwen weer aan slag te kunnen op de arbeidsmarkt.

→

In het 2050 atelier in Amsterdam wordt kleding handgemaakt door kleermakers met een achtergrond als vluchteling.

vertellen, maar niet mee in 200 winkels willen liggen. Alles wat we maken en verkopen gebeurt zoveel mogelijk made to order, waardoor we niet onnodig veel kleding produceren. Dat is ook de enige manier waarop ik het vandaag de dag te verantwoorden vind dat je kleding verkoopt. Omdat iedereen simpelweg al genoeg kleding in zijn kledingkast heeft.

Het kledingmerk hoeft ook niet de motor van het bedrijf te zijn. Het factory gedeelte, waar we productie doen voor derden, dat is onze kurk. Dat is waar we ons geld mee verdienen. Van daaruit creëren we de banen voor kleermakers met een vluchtelingenachtergrond."

"Het idee is dus uit frustratie ontstaan, als een soort tegen-geluid op hoe het modesysteem op dit moment functioneert"

Waarom is dat belangrijk voor jullie?

"Vooral in 2015, met de toestroom van vluchtelingen, waren er ineens heel veel vakmensen in Nederland. Gemiddeld blijft 80% vijftien jaar in een uitkering zitten omdat ze geen toegang hebben tot de maatschappij of niet aan werk kunnen komen. Dit zijn mensen zoals jij en ik die hun bestaan weer op willen bouwen en hun waardigheid terug willen. De beste manier om die terug te krijgen is door werk te hebben, geld te verdienen en iets op te bouwen. We zien van dichtbij dat je het integratieproces versnelt als je mensen laat doen wat ze heel goed kunnen."

Wat voor producten maken jullie voor derden?
"We hebben met de Bijenkorf afgelopen zomer een strandtas ontwikkeld uit oude handdoeken. Voor een hotelketen hebben we producten ontwikkeld uit hun eigen textielafval. Dus van oud beddenlinnen maakten we tote bags en uit oude kussenslopen maakten we toilettassen. We kijken met merken eerst of er materiaal is dat ze zelf weggooien maar wat je in de loop kan houden, om het product dat je gaat bestellen zo duurzaam mogelijk te krijgen."

Voor de trui die we voor D66 maken hebben we honderden meters deadstock. Dat is materiaal dat we opkopen wat normaliter vernietigd wordt. Je redt het van de brandstapel. We zoeken altijd naar manieren waarop we geen nieuw materiaal hoeven te produceren maar gebruik maken van wat er al is. Dat is ook vanuit de gedachtegang dat we geen onbepaalde middelen hebben, want die hebben we niet."

Heb je een boodschap voor kiezers op 22 november?

"Ik hoop vooral dat iedereen die kan stemmen, gaat stemmen. Voor onszelf is klimaat het allerbelangrijkste, dat is waar ik vind dat de focus moet liggen bij de volgende verkiezingen. Het klimaat raakt ons allemaal, ongeacht welke partij. Maar de vraag is welke partijen zich daar allemaal op inzetten, dan stuur je natuurlijk een richting op, met zo'n boodschap."

Ik vind vooral dat je als kledingmerk of bedrijf geen bestaansrecht hebt op het moment dat je je niet laat leiden door het klimaat of de mensen. Dat moet ten allen tijden voorop staan in alle beslissingen die gemaakt moeten worden. Niet het winsttoogmerk, dat komt later." ■

D66 Internationaal appt met een democraat in het buitenland. Dit keer: **Milosz Hodun in Polen**. Milosz is internationaal adviseur van Nowoczesna, een Poolse liberale politieke partij. Hij zit in het bestuur van het European Liberal Forum (ELF), waarmee D66 samenwerkt aan Europese projecten.

tekst Muriel ten Brummelhuis

Muriel: Hi Milosz. De Poolse verkiezingen van 15 oktober waren ook hier in Nederland veel in het nieuws. Waarom waren deze verkiezingen zo belangrijk? Wat stond er op het spel? //

Milosz: Deze verkiezingen waren extreem belangrijk voor Polen. De inzet was hoog. De verkiezingen draaiden om democratie, fundamentele vrijheden en EU-lidmaatschap. De regeringspartij PiS heeft de meeste verworvenheden van de afgelopen 25 jaar tenietge-daan. Het werd voor rechters steeds moeilijker om hun onafhankelijkheid te vrijwaren, mensenrechten kwamen in het gedrang en de publieke media werd een propagandamachine van één partij. Al deze onderwerpen speelden een cruciale rol in de campagne. //

Muriel: In Nederland wordt er nu campagne gevoerd voor de Tweede Kamerverkiezingen. Hoe werd er campagne gevoerd in Polen? //

Milosz: De campagne werd dit keer heel anders gevoerd. Alle democratische krachten werden gebundeld. Ik denk dat het belangrijk was dat we voelden dat er hoop was, dat we voor verandering konden zorgen. In plaats van elkaar aan te vallen, werkten de drie democratische blokken samen om verantwoordelijkheid te nemen voor de toekomst van Polen. Voor Nowoczesna was direct contact met de stemmers belangrijk, ook in rechts-georiënteerde wijken. De laatste dagen waren voor onze partijleider Adam Szłapka een ware marathon. Op de vrijdag vóór de verkiezingen voerde hij campagne van middernacht tot middernacht.

Muriel: Alle stemmen zijn in Polen inmiddels geteld. De regeringspartij PiS blijft de grootste, maar haalt zoals verwacht geen meerderheid meer. Hoe voel jij je nu en welk gevoel heerst er onder de Poolse bevolking? //

Milosz: Euforisch. De kans dat regeringspartij PiS een meerderheid kan vinden om een rechtse coalitie te vormen is erg klein. Ik weet dat het niet makkelijk zal zijn, maar we krijgen nu in ieder geval de kans om puin te ruimen. Dit gevoel overheerst onder 11 miljoen Polen die de democratische oppositie gesteund hebben. Het gevoel onder PiS-stemmers is anders. Zij zijn bang dat ze gedemoniseerd zullen worden. Maar ik denk dat het tijd is voor respect en dialoog na jaren van cynische polarisatie. //

Muriel: Wat hoop je voor de coalitievorming? //

Milosz: Het Burgerplatform van oud-premier Donald Tusk, de tweede partij van het land, heeft in de campagne al aangekondigd samen te werken met twee andere pro-Europese partijen, de middenpartij Derde Weg en het Nieuwe Links. Samen kunnen zij in theorie een meerderheid vormen, maar eerst is de PiS-leider Jaroslaw Kaczyński aan zet. De huidige Poolse president is een trouwe voorstander van PiS en zal er alles aan doen om obstakels op te werpen voor onze gedroomde coalitie, maar we hebben hoop op een goede Europese toekomst voor Polen! //

Muriel: Heb je nog tips voor onze campagne? //

Milosz: Gelukkig hoeven Nederlanders niet op te boksen tegen een onderdrukkend regime. Mijn enige advies zou zijn: wees niet bang om je comfortzone te verlaten. Kiezers waarderen authenticiteit en echte dialoog. Ik ga duimen voor jullie, we hebben jullie hard nodig om vooruitgang te boeken in Europa!

RAPPORTAGE

In de vroege ochtend van 9 september ging de reis van leden en belangstellenden van het Els Borst Netwerk uit alle hoeken van het land door een dikke ochtendmist. Een zoveelste warme nazomerdag diende zich aan. De klimaaturgentie liet zich ook in Arnhem merken. Op de stations gingen reizigers op weg naar de A12-blokkade of de steundemonstratie in Den Haag, *Democraat* sloot aan in het Arnhemse Stadstheater Muis Sacrum en ging in gesprek over de rol van vrouwen bij het klimaatvraagstuk.

tekst Carin Hereijgers
foto's Jeroen Mooijman

Het kan: een leefbare planeet voor iedereen

Op de radio waren berichten over een verwoestende aardbeving in Marokko. De nieuwe netwerkvoorzitter, Yasmine el Ksaihi, had de nacht nauwelijks geslapen vanwege de zorgelijke berichten, maar ze kon gelukkig een volle zaal met betrokken mensen begroeten. De dag ging over klimaat, maar ook over solidariteit en over gezondheid, het onderwerp dat naamgeefster Els Borst altijd bezighield.

Oud-partijleider Jan Terlouw vertelde, als eerste eregast, over de geschiedenis van de aarde als bijzondere planeet waar leven mogelijk werd. En over de vijf eerdere periodes dat het leven van planten en dieren op de aarde op het spel stond. Ook sprak hij over de geschiedenis van de mens en het zelflerend vermogen dat ons met vallen en opstaan toch steeds verder heeft gebracht. Terlouw gaf aan dat hij ten tijde van de Tweede

Wereldoorlog als kleine jongen drie belangrijke levenslessen heeft geleerd. Hij mocht meedoen om praktisch mensen te helpen. Hij kon kennis vergaren en even vluchten uit de dreiging, met zijn neus in de boeken. En er was hoop want de geallieerden waren onderweg voor de bevrijding. Hoop, kennis en kunnen meedoen zijn ook nu essentieel.

De aarde is ziek

“In deze tijd heeft de aarde 1,2 graden ‘verhoging’ en de temperatuur stijgt door. Zo’n verschil heeft zeer grote invloed op de gezondheid en welzijn van mensen. Bij een lichaamstemperatuurverhoging naar 38.6 voelt geen mens zich prettig. Ook de natuur kan zo’n ogenschijnlijk klein verschil helemaal niet aan. De problemen van nu zijn door de mens en de fossiele brandstof, die

we overal voor gebruiken, ontstaan. Het goede daarvan is dat we ook zelf de controle erover terug kunnen nemen. Dat kan goed en snel als we de maatschappelijke schade van de crisis beter meenemen in de afwegingen. Niet alleen aandeelhouders, maar ook de medewerkers en de samenleving moeten beslissingen kunnen nemen.

Terlouw noemde met name de afslag naar het neoliberale systeem (ten tijde van het paarse kabinet) een vergissing die doorgeslagen is. “Durf nu ook het voortouw te nemen richting een andere economie. Als de rest van de wereld het niet doet, moeten we niet bang zijn maar toch gewoon vooroplopen, zoals we wel vaker als D66 hebben gedaan.” Terlouw sprak zijn waardering uit voor het werk van de D66-bewindspersonen en pleitte bij een volgende regering voor dezelfde voortvarendheid, liefst met verschillende links progressieve partijen. En wellicht ook met Pieter Omtzigt van Nieuw Sociaal Contract. Iemand die vorm geeft aan concrete oplossingen, was de andere eregast, Marjan Minnesma, bekend van de Urgenda rechtszaak. Ze werkt op allerlei manieren samen met burgers, overheid én bedrijfsleven: de provincie Zeeland gaat aan de slag met een nieuw concept voor deelvervoer met chauffeurs. Boeren zaaien na crowdfunding met kruidenrijk zaad in plaats van raaigras. Ze onderzoekt mogelijkheden voor betaalbaar elektrisch woon-werkverkeer in armere wijken. En voor provincie Gelderland maakte ze een plan voor een grootschalige aanpak om huizen snel en goed klimaatneutraler te maken. “Landbouw kan bijdragen met het verbouwen van grondstoffen en plantaardige voeding. En de chemie kan schoner.”

Binnen tien jaar

“In het maatschappelijk denken mag meer ruimte ontstaan voor het feit dat er meer is dan alleen economische waarden. Gezondheid is voor velen een belangrijke factor. Het werk van Minnesma is radicaal, maar het voordeel is dat hierdoor binnen tien jaar het tij stevig gekeerd kan worden. Wat daarvoor nodig is: moed, goed leiderschap en daadkracht. Minnesma trekt door het land om overal het verhaal te brengen en moedigt anderen aan hetzelfde te doen. Zo heeft ze de premier gevraagd om tweewekelijks een persconferentie te houden met duidelijke informatie over de stand van deze urgente crisis.

Kruidenrijk grasland is beter voor de bodem en biodiversiteit: door de grotere variëteit aan bloemen en grassen, kunnen er meer insecten leven. Dat is dan weer goed voor vogels. Ook voor koeien is een mengsel van grassen en kruiden gezond.

Door veel klavers in het mengsel te gebruiken die stikstof binden, wordt het gebruik van stikstofkunstmest overbodig. En dat scheelt weer veel CO₂-uitstoot. Allemaal voordelen dus. Maar voor de boer is het duurder en vergt het een nieuwe manier van werken. Met deze actie helpen we boeren op een laagdrempelige manier ermee te experimenteren.

[-1001ha.nl-](https://1001ha.nl)

Financieel rendement is fijn, maar er is meer. Gezondheid, welzijn en een echte duurzame toekomst voor bedrijven behoeven ook aandacht. Niet alleen op het terrein van CO₂, maar ook op stikstof, vervuiling, voldoende schoon water en biodiversiteit. Minnesma ziet dat organisaties met een gemêleerde groep mensen eerder tot resultaten komen. En dat de jongere generatie mannen al anders naar samenwerking kijkt.

Minnesma is blij dat “er bij het vorige coalitieakkoord heel goed onderhandeld is en er veel uitgesleept is gezien de omstandigheden. Ook zijn al redelijk vlot allerlei zaken opgepakt. Dat heeft minister Jetten goed gedaan. Maar alles mag nog steeds sneller. Het is belangrijk dat er vooral inhoudelijk en niet verzuurd aan oplossingen gewerkt wordt.”

Klimaat is niet alleen een technologisch en rationeel probleem, vertelde ook Ralien Bekkers, auteur van het nieuwe boek ‘Zo kan het niet langer: tijd voor vrouwen om de klimaatcrisis op te lossen’. Klimaatverandering leidt tot meer onrechtvaardigheid. Het vergroot bestaande ongelijkheden tussen generaties, gender en achtergrond en op mondiaal gebied het Noorden en het Zuiden. Internationaal gezien hebben vrouwen 14 x meer kans om te overlijden bij een

klimaatramp. En in Europa is 68% van de huishoudens met energie-armoede dat van een alleenstaande vrouw. In de aanpak van de klimaatcrisis kan de representatie ook nog beter worden. Aan de knoppen zitten nog veelal ‘witte mannen van een zekere leeftijd’. Vrouwen staan nog te vaak buiten spel. Terwijl onderzoek juist laat zien dat meer vrouwen in besluitvorming resulteert in betere uitkomsten voor klimaat en natuur.

Voor wie doen we het?

Daarmee wordt ook de toegevoegde waarde van de bijdrage van vrouwen gemist: de meer feminie kwaliteiten in besluitvorming, zoals zorgzaamheid, empathie en verbondenheid. Voor wie doen we het en welke samenleving willen we maken? Dat soort elementen ontbreken nog vaak bij de afwegingen. Er wordt gelukkig gesleuteld aan de structuren die invloed van alle stemmen beletten. Vrouwen als Kate Raworth (Donut Economie) of Eva Rovers (burgerberaden) gooien de agenda om. Daardoor kan het proces versnellen.

Het Els Borst Netwerk zelf is begonnen met een project ‘He for She’ over de rol van mannen bij gendergelijkheid. Als laatste was er nog een sessie met gesprek over de duivelse dilemma’s in het klimaatdebat door Floriske Deutman van de werkgroep Klimaat & Energie van de TA Duurzaam.

Rob Jetten sloot de dag af. Hij parafraseerde Els Borst met: “het klimaat ‘is te belangrijk om alleen aan mannen over te laten’. Denk aan de inbreng van Greta Thunberg of Hannah Prins (Extinction Rebellion) Faza Oulahsen (Greenpeace) of Sigrid Kaag (de eerste vrouwelijke minister van Financiën met een duidelijk groene agenda).”

Klimaatminister Rob Jetten was tevoren al bij de steundemonstratie voor het klimaat in Den Haag geweest

“Politiek is te belangrijk om alleen aan mannen over te laten.”

- ELS BORST

←

Bestuur Els Borst Netwerk

Van links
naar rechts:

Brecht Janssen
Bestuurslid
communicatie

Elly André
Secretaris

Esselyn Jonk
Penningmeester

Bouwien ten Bokum
Bestuurslid Leden
en Ambassadeurs

**Susan van
Ommeren**
Bestuurslid
Evenementen

Yasmine el Ksaihi
Voorzitter

en stond die ochtend al in de krant: ‘Tata moet kleur bekennen, anders in 2030 dicht’. Verder kondigde hij aan dat wat D66 betreft alle fossiele subsidies zo snel mogelijk op een verstandige manier afgeschaft gaan worden en er met de opbrengst steun komt voor schone bedrijven.

In reactie op de uitspraak van Jan Terlouw zegt Jetten: ‘Dit zijn unieke verkiezingen. Met zoveel nieuwe partijleiders is er echt wat te kiezen. D66 wil kijken waar op inhoud valt samen te werken, maar sluit samenwerking met PVV en FvD uit. Voor ons geldt dat de eventuele coalitiedeelname afhangt van ambitie onder andere op het belangrijke gebied van klimaat.’

Wij leveren

Want “D66 heeft de afgelopen jaren laten zien dat we leveren ook op het terrein van klimaat. Maar er is nog meer ambitie. Dat lukt alleen door samenwerking, samen de schouders eronder. Het is nodig én mogelijk. En deze inzet kan ook bijdragen aan

een wereld waarin we meer volgens onze echt belangrijke waarden gaan leven. Met alle verschillende soorten bijdragen kan de toekomst voor iedereen leefbaarder worden. Gelijkwaardige klimaatrechtvaardigheid draagt op die manier juist bij aan de versnelling van klimaatbeleid.”

Zo werd met goede moed de middag afgesloten. De Els Borst inspiratieprijs werd dit jaar – niet verrassend en zeer verdiend - uitgereikt aan Sigrid Kaag. Zij groette de zaal met een videoboodschap vanaf de G20-top in India: “We weten wat ons te doen staat, op allerlei niveaus, ieder met het eigen talent, op straat en aan allerlei internationale en lokale beleidstafels.” ■

ONDERNEMER IN BEELD

‘Ch-ch-changes’ voor de toekomst

De CEO die tijdens een interview met *Democraat* wordt gechauffeerd door de financieel directeur: misschien wel de overtreffende trap van een platte organisatiestructuur. Len Boot staat inmiddels al bijna 20 jaar aan het hoofd van familiebedrijf Koninklijke NNZ, een onderneming gericht op duurzame verpakkingen voor levensmiddelen en de industrie. Democraat sprak hem in het licht van de naderende verkiezingen over duurzaamheid en ondernemen.

tekst **Bas Knijf**

foto **Ronald Zijlstra**

Het van oorsprong Groningse bedrijf, opgericht door de grootvader van Boot in 1922, is inmiddels een wereldwijde speler met 24 vestigingen in 18 landen. Maar de geschiedenis is weerbarstig: zo heeft het lot een grote hand gehad in de bedrijfsopvolging. Een oudere oom van Len kwam om als verzetsstrijder in 1944. Het bedrijf is echter nog altijd in de familie. Wat heeft hij zien veranderen in zijn tijd als directeur?

“Naast het feit dat we veel internationaler zijn gegaan, is er erg veel aandacht gekomen voor het gebruik van verpakkingen in de retail. Er heerst soms een negatief sentiment rondom kunststof, maar dat is eigenlijk onterecht. Het langer vers kunnen houden van AGF-producten (aardappelen, groente en fruit) leidt

tot minder verspilling. Aan de andere kant zie ik plastic verpakkingen van scheermesjes en wasmiddelen die bij lange na niet volledig gevuld zijn. Daar is nog veel winst te behalen. Anderzijds gaat het ook om voorlichting: er belandt nog te veel plastic in de natuur of ongescheiden bij het restafval.”

Nederland in de kopgroep

Wie internationaal opereert ziet ook lokale verschillen in duurzaamheidsvoorkeuren. “Zeker, je ziet dat de Scandinavische landen echt vooroplopen. De Baltische staten en Polen daarentegen moeten echt nog een kentering maken. Nederland? Ja, samen met Oostenrijk en Duitsland zitten wij zeker in kopgroep als het gaat om duurzame verpakkingen.”

“Anderzijds gaat het ook om voorlichting: er belandt nog te veel plastic in de natuur of ongescheiden bij het restafval”

Het Nederlandse bedrijf heeft een innovatief karakter en richt zich daarnaast op het verschaffen van inzicht in de ecologische voetafdruk van verpakkingsmaterialen. “Ik vergelijk ons weleens met Nike: dat ontwikkelt schoenen, maar maakt ze niet zelf. Wij maken geen verpakkingen, maar bepalen samen met de klant de optimale vorm. Hier hebben we ook een app voor ontwikkeld die direct de impact op de voetafdruk berekent van iedere gemaakte keuze door onze klant. Denk aan CO₂-uitstoot, waterverbruik, energieverbruik. Dit helpt hen bij het behalen van hun duurzaamheidsdoelstellingen. Vervolgens zoeken wij in ons netwerk de juiste partner die het product kan maken en die wij dan weer vanuit één van onze 24 vestigingen leveren.” Leveranciers van NNZ moeten zich committeren aan diverse duurzaamheidscriteria. Het bedrijf controleert de nalevering zelf ter plaatse, of via een tussenpartij. “Wij vragen onze partners om zich aan te sluiten bij SEDEX, een wereldwijd netwerk dat zich richt op transparantie in de hele supply-chain. Zij voeren ter plaatse controles uit op milieuprestaties en arbeidsomstandigheden.”

Belang van onderwijs

De waarde die Boot hecht aan

duurzaamheid verraadt enigszins zijn politieke kleur. "Bij mij is het nooit vooropgesteld op welke partij ik ga stemmen, ik wil kijken naar de programma's en de mensen. Maar inmiddels stem ik al 25 jaar D66. Voor mij is dat ingegeven door het belang van onderwijs. Armoedebestrijding begint bij goed onderwijs." Voor Boot is dit ook een persoonlijke zaak waar hij zich hard voor maakt: "het product waar wij als bedrijf ooit mee begonnen zijn is jute. Dat is hét exportproduct van Bangladesh. Wij wilden iets teruggeven aan het land waar alles mee begon en zijn een school gaan bouwen. Bouwen is één, maar je moet ook zorgen dat er onderwijzers zijn en middelen. Recent hebben wij ons voor nog eens 10 jaar gecommitteerd aan de school voor de lerarensalarissen en middelen."

Naast onderwijs gaat ook het lot van boeren Boot aan het hart. Niet gek voor iemand met Groningse roots: "Kijk er moet wat gebeuren, maar de afgelopen 20 jaar zijn boeren steeds geconfronteerd met een ander beleid. Het zijn allemaal ondernemers, die geïnvesteerd hebben, maar door de overheid van links naar rechts zijn gestuurd. Maatregelen tegen stikstof beter uitleggen en daarnaast de uitstoot van het boerenbedrijf lokaal meten. Dat is complex – er moet daarom meer gekeken worden naar 5 á 6 zeer grote vervuilende ondernemingen. Dat is makkelijker te regelen. Tata Steel is niet houdbaar in

zijn huidige vorm."

David Bowie, Changes

Het lot van de boeren en de aardbevingsschade in ogenschouw nemend: voelt de provincie Groningen zich achtergesteld in de ogen van Boot? "Dat is heel erg afhankelijk aan wie je dat vraagt. Ik voel mij niet achtergesteld, maar ik denk dat een groot deel dat anders voelt. Er zou meer geïnvesteerd mogen worden in een hogesnelheidslijn met Amsterdam bijvoorbeeld. Veel mensen en zeker ondernemers moeten toch naar het Westen. Anderzijds is er ook een groep die weg wil uit de Randstad."

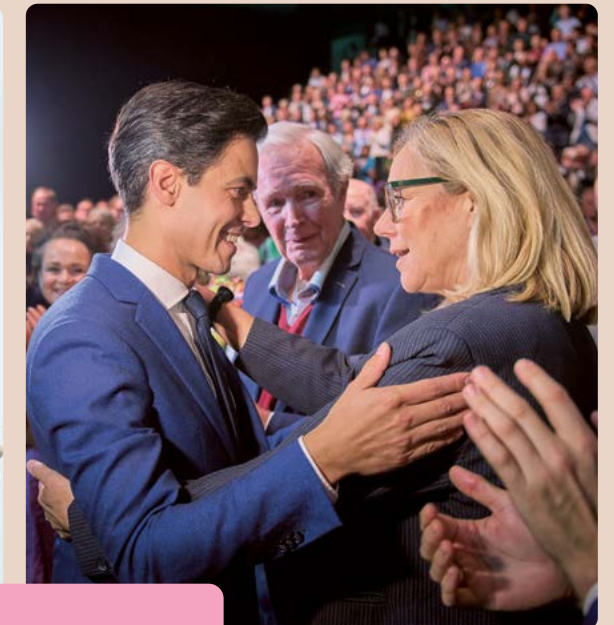
Hoe is het ondernemersklimaat in Nederland en wat heeft een ondernemer nodig van de overheid? "Een loonsverhoging van 10% is niet voor iedere ondernemer te behappen. Dan kom ik toch weer op mijn punt van onderwijs als armoedebestrijding. Ik zie die investering in het minimumloon liever naar onderwijs gaan, daar bereik je uiteindelijk meer mee. Ook de overdracht van een familiebedrijf wordt niet gemakkelijker. De bedrijfsopvolgingsregeling wordt zwaar onder de loep genomen, gelijktijdig lenen banken het bedrag voor de overdracht van aandelen niet meer – te risicovol. En je kunt het geld niet uit het bedrijf halen, dan is het niet levensvatbaar. Je moet innoveren. Ook de erf- en vermogensbelasting gaan omhoog. Prima om vermogen zwaarder te belasten, maar je moet niet alles tegelijk doen." De financieel directeur stuurt de Duitse grens over en de verbinding valt weg. Gelukkig ontvalt nog een laatste quote over innovatie: "mijn favoriete nummer is Changes van David Bowie. Je moet blijven vernieuwen!" ■

"Een loonsverhoging van 10% is niet voor iedere ondernemer te behappen"

Bij NNZ betekent duurzaamheid het koesteren en opbouwen van langdurige relaties met onze werknemers, klanten en leveranciers. NNZ gelooft in vooruitgang, voor mens en milieu. We ondersteunen de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen (SDG's) van de Verenigde Naties en integreren ze in onze dagelijkse activiteiten.

Sigrid bedankt

Sigrid Kaag.

"Onder haar leiding sloten we het meest progressieve regeerakkoord in een halve eeuw. Kwam er voor het eerst in de Nederlandse geschiedenis een minister voor Klimaat en keerde Nederland terug op het toneel van Europese hoofdrolspelers."

Sigrid, als eerste vrouwelijke minister van Financiën, ben je een voorbeeld voor velen. Voor meisjes, maar zeker ook voor jongens.

Namens iedereen: Bedankt voor jouw grote inzet voor Nederland, voor je moed, en je opoffering. En voor alles wat je als leider voor onze partij hebt betekend."

– ROB JETTEN,
CONGRES 118

Scan de code om de speech van Rob Jetten terug te kijken.

CONGRES

VAN DEUR TOT DEUR. STEM VOOR STEM.

foto's Jeroen Mooijman

Democraten, we hebben weer een verkiezing te winnen. 80% van de kiezers weet nog niet op welke partij ze gaan stemmen. Het zijn de spannendste verkiezingen in tijden.

Elke partij start de verkiezingsdag met 0 zetels. Die moeten we dus één voor één winnen. Dat gaat ook deze campagne niet vanzelf. Van deur tot deur, gesprek voor gesprek, stem voor stem. Hier is iedereen voor nodig. Hier ben jij voor nodig.

Al jaren gaan wij in gesprek met Nederland. Van Democraten mag Nederland verwachten dat zij niet eerst handelen en dan pas luisteren, maar heel het jaar door het gesprek aangaan. In dat soort gesprekken komen de échte zorgen van mensen naar boven.

De komende weken gaan we die gesprekken ook voeren in de campagne. Dat is waardevol en belangrijk. Pak een "In Gesprek Met-vel" om op te schrijven, zoek een andere D66'er uit je afdeling op, en

ga je buurt in, aanbellen. En luister naar mensen die net als jij Nederland een stukje beter willen maken. En je hoeft echt niet elke komma van het verkiezingsprogramma te kennen om te luisteren.

Al op de maandag na de val van het kabinet begon die campagne in Amsterdam, Utrecht en Den Haag. Daar gingen toen al D66'ers de straat op om het gesprek aan te gaan. Dat laat zien dat wij er weer voor gaan. We hebben sindsdien al duizenden gesprekken gevoerd door heel het land. In Diepenheim en Nijmegen. In Roelofarendsveen, Veenendaal, Hilversum en Enschede. En we gaan er nog tienduizenden voeren.

Voor al die vrijwilligers die nog zo veel werk gaan verzetten en Nederland gaan overtuigen: heel veel dank, en wij doen de komende weken op zo veel mogelijk plekken met jullie mee!

Onze inzet is duidelijk: een sterker, schoner en eerlijker Nederland. Met het beste onderwijs, échte klimaatresultaten en een eerlijke economie die werkt voor iedereen. ■

Namens het Landelijk Bestuur,

Victor Everhardt
Partijvoorzitter

In het prachtige Breda tref ik Mariëtta Slobbe Buitenhuis en Jeroen Slobbe. Allebei actief voor D66, zo'n 8 jaar bij elkaar en in maart 2022 getrouwd. Een mooi koppel voor deze rubriek. Overigens kwam Mariëtta's moeder hier ook al een keer voorbij. Ook zij ontmoette haar partner bij D66.

tekst **Stephan van Heusden** foto **Eigen beeld**

Waar hebben jullie elkaar ontmoet?

Mariëtta: Ik ben sinds mijn 18^e lid. Jeroen heb ik leren kennen in 2012 op het congres in Den Haag.

Jeroen: Ik ben ook gestart bij de Jonge Democraten en later heb ik met twee vrienden de thema afdeling D66 Digitaal opgericht. Op het congres stond ik me druk te maken bij een motie over privacy en cameratoezicht en kreeg bijstand van Mariëtta. Van het een kwam het ander.

Allebei nog steeds actief voor D66?

Mariëtta: Jazeker, nu afdelingsvoorzitter van D66 Breda De Baronie en Jeroen is actief in het werven van donateurs.

Jeroen: De laatste jaren was ik wat minder actief voor de partij. Een half jaar geleden werd ik gebeld door D66 met de vraag of ik iets voor fondsenwerving wilde doen. Met de aankomende verkiezing is elke campagnebijdrage welkom.

En verder?

Jeroen: Ik werk als consultant op het onderwerp cyber security en kritieke infrastructuur, waarbij wij ons vooral richten op alles wat een stekker heeft maar geen computer is. Denk alleen al aan medische apparatuur, fabrieken of auto's. Vandaar dat politieke onderwerpen zoals privacy en digitale overheid nog steeds mijn grote aandacht hebben.

Mariëtta: In het dagelijks leven ben ik advocaat. Ik doe bestuursrecht en dan vooral handhaving. Ik adviseer bijvoorbeeld burgemeesters in het uitoefenen van hun openbare orde bevoegdheden.

Hoe is dat nu om beiden zo actief te zijn voor D66?

Mariëtta: We doen het allebei met veel plezier. De politiek is binnen dit huis altijd wel een thema waarin we soms heel

druk kunnen zijn. Daarin geven we elkaar enorm de ruimte en we steunen elkaar daarin, dat is heel tekenend voor onze relatie. Het is overigens niet alleen een serieus gebeuren, want doordat we actief zijn en waren voor de Jonge Democraten, voor verschillende afdelingen en de thema afdeling hebben we er ook veel vrienden aan te danken. Zo rennen we hier in Breda met partijgenoten de Singelloop. Uiteraard in een mooi D66 shirt met 'Klimaatrenners' erop.

Zijn jullie het altijd met elkaar eens?

Mariëtta: Die vraag verwachtten we al. We zijn het inderdaad vaak eens over onderwerpen, met name op gebied van privacywetgeving en de rol van de overheid daarin. Ook vinden we beiden dat een partij zoals D66 perspectief moet bieden; een stip op de horizon. Er wordt nu veel gesproken over de doorrekening van partijprogramma's voor de komende vier jaar, maar de lange termijn verdient ook aandacht.

Jeroen: We verschillen van mening over het vrouwenquotum. Waar Mariëtta het ziet als een instrument dat ervoor zorgt dat vrouwen worden geholpen om op een gelijk speelveld met mannen te komen vind ik dat het een taak van het bedrijfsleven is om meer diversiteit, waar de verhouding m/v onderdeel van is, te realiseren, want ik ben er absoluut van overtuigd dat organisaties beter functioneren als er meer diversiteit is.

Nog iets te zeggen over de komende verkiezingen?

Jeroen: Het wordt een bijzondere en spannende verkiezingstijd. Met alle nieuwe partijen wordt het belangrijker dan ooit dat het 'redelijke' D66 geluid goed vertegenwoordigd is. ■

DE UITDAGINGEN VAN VANDAAG VRAGEN OM DE STEM VAN DE TOEKOMST

De Nederlandse jongeren van vandaag staan voor een uitdagende toekomst. Onze generatie is opgegroeid te midden van de economische recessie van 2008, de Brexit en de COVID-19-pandemie. Daarnaast worden we voor het eerst sinds de jaren '90 geconfronteerd met een gewapend conflict op het Europese continent, en dreigt er met de recente escalatie in Israël opnieuw oorlog in het Midden-Oosten.

Alsof dat nog niet genoeg is, hebben we onmiskenbaar te maken met de gevolgen van klimaatverandering, en lijkt het vinden van een huis, nadat we eindelijk zijn afgestudeerd met een torenhoge studieschuld, ook nog eens een onmogelijke opgave. Deze opeenstapeling van crises maakt het moeilijk om optimistisch te blijven, en het kan dan ook verleidelijk lijken om de handdoek in de ring te gooien. Dat zou echter een grote vergissing zijn. In deze turbulente tijden, waarin zich een onzekere toekomst aftekent voor de Nederlandse jongeren, is het juist van cruciaal belang om ons bij de politiek te betrekken.

D66 heeft als een progressieve partij de verantwoordelijkheid om een duidelijk toekomstperspectief te schetsen voor de toekomstige generaties. Een visie die verder reikt dan de waan van de dag, die hoop en richting geeft. Of het nu gaat om het aanpakken van de klimaatcrisis, het hervormen van de economie, of het oplossen van de woningnood,

jongeren dragen de gevolgen van de beslissingen die vandaag de dag worden genomen. Jongeren moeten dan ook niet langer enkel aan de zijlijn staan, maar actief worden betrokken bij de politiek.

Allereerst zouden er jongerenraden op verschillende overheidsniveaus moeten worden ingesteld, waarin jongeren hun zorgen, ideeën en oplossingen kunnen delen met beleidsmakers. Dit zou niet alleen de betrokkenheid vergroten, maar ook zorgen voor een frisse kijk op complexe problemen. Bovendien zouden generatietoetsen bij het ontwikkelen van beleid moeten worden ingevoerd. Hierbij wordt geëvalueerd welke effecten een beslissing heeft op de jongere generaties, zodat beleidsmakers rekening houden met de langetermijneffecten en jongeren niet onevenredig worden getroffen.

Ten slotte dienen we snel actie te ondernemen om de stemleeftijd te verlagen. Jongeren hebben vaak een diepgaand begrip van kwesties die hen rechtstreeks aangaan, zoals onderwijs, werkgelegenheid en klimaatverandering. Door hen eerder een stem te geven, kunnen ze direct deelnemen aan het politieke proces en hun stem laten horen.

De uitdagingen waar we voor staan lijken groot, maar samen kunnen we een visie bieden die hoop en richting geeft aan de toekomstige generaties. Wij gaan de uitdaging aan, doen jullie mee? ■

Floris van der Valk, landelijk voorzitter Jonge Democraten (JD). De JD is een onafhankelijke groep politieke jongeren die zich binnen en buiten D66 inzetten om kansen voor jongeren te realiseren en te garanderen. jongedemocraten.nl

BURGEMEESTER IN BEELD

Raadsbreed Nunspeet

D66 wil dat mensen hun burgemeester direct kunnen kiezen. Deze bestuurder is tenslotte niet alleen verantwoordelijk voor openbare orde en veiligheid, hij of zij geeft de gemeente ook smoel en kleur. Eind 2018 werd de Kroonbenoeming van burgemeesters geschrapt uit de Grondwet. Een D66-initiatief waaraan Rob Jetten dat jaar het laatste zetje gaf. Tijd voor nieuwe plannen hoe deze bestuurder in de toekomst zal worden gekozen. In deze aflevering van burgemeester in beeld: Céline Blom.

tekst **Lisanne van 't Riet**

'In juni van 2023 ben ik beëdigd als burgemeester van Nunspeet, daarvoor was ik een jaar waarnemend burgemeester. Het jaar van mijn waarnemend Burgemeesterschap was dus een goede oefening. Destijds ben ik als waarnemer gevraagd door de Commissaris van de Koning om burgemeester te worden, omdat Nunspeet zonder 'burgervader' kwam te zitten. Ik had geen ervaring in de lokale politiek. Voor mijn burgemeesterschap ben ik vooral werkzaam geweest bij belangenorganisaties als de VO Raad en in de Provinciale politiek als Statenlid. Ook heb ik meegedaan aan het 'Oriëntatieprogramma voor Burgemeester', een niet heel bekend programma voor geïnteresseerden in het ambt, die iets verder buiten de gemeentepolitiek staan. Dit was zeer waardevol om aan mee te doen en heeft mij dan ook alleen maar enthousiaster gemaakt voor het ambt.'

Zaadje voor D66 geplant

'Mijn middelbare schoolperiode heb ik

doorgebracht op het United World College in Wales. Een bijzondere school waar ik in aanraking kwam met verschillende mensen van over de hele wereld. De United World College is eigenlijk de wereld in het klein, daar kan ik echt uren over praten. De onderwijsfilosoof Kurt Hahn, die het United World College heeft opgericht, wilde na de Tweede Wereldoorlog voorkomen dat er opnieuw oorlog kwam. Zijn visie was om jongeren van over de hele wereld bij elkaar te zetten en hen van en met elkaar te laten leven en leren. Om zo een mooiere wereld te maken. Door mijn ervaringen op deze school is het zaadje voor D66 geplant.'

Kunstenarsdorp en wolvenhol

'Nunspeet is een echt kunstenaarsdorp. We hebben hier de Vrije (kunst) Academie en er zijn veel kunstenaars en kunstwerken in de stad gevestigd. Ook wordt Nunspeet vaak beschouwd als een 'poort naar de Veluwe' omdat we hier midden in de natuur leven (bos, water, heide en

Céline Blom
11.05.1972

2015-2020

Senior beleidsadviseur en programmaleider bij de VO-Raad

2015-2019

Statenlid Provinciale Staten Gelderland

2018- heden

Lid Raad van Toezicht J.H. Donnerschool

2019-2022

Fractievoorzitter / Statenlid Provinciale Staten Gelderland
Plaatsvervangend voorzitter Provinciale Staten

2020-2022

Directeur-bestuurder Samenwerkingsverband IJssel Berkel

2021

Lijstduwer Kandidatenlijst D66 Tweede Kamerverkiezing 2021

2022-2023

Waarnemend burgemeester Nunspeet

2023 - heden

Burgemeester Nunspeet

“We hebben een raadsbreed akkoord en alle partijen zijn vertegenwoordigd in het college”

zand). Dat heeft zo zijn voordelen, maar helaas sinds niet al te lang ook een uitdaging; we hebben hier de wolf. Een hot topic in het politieke en publieke debat. We merken dat steeds meer boeren en andere bewoners last hebben van de wolf en willen daarom in beperkte mate de wolf gaan beheren; dit komt in de praktijk neer op weggagen of, in het uiterste geval, doodschieten. Natuurlijk mag dit niet zomaar, want de wolf heeft een beschermd status. We zijn niet tegen de wolf, maar wel als hij steeds verder oprukt naar ons bewoonde landschap of zelfs binnen de bebouwde kom! Over wat er wel kan, zijn we nog in gesprek.’

'Nunspeet heeft het imago van vooral een religieus dorp, waar een burgemeester van mijn afkomst als D66'er een opmerkelijke match lijkt. Maar Nunspeet is ook zo veel meer! Toen ik hier net kwam als waarnemend burgemeester, ben ik aangenaam verrast door de progressiviteit binnen het dorp en de gemeenteraad. We hebben een raadsbreed akkoord en alle partijen zijn vertegenwoordigd in het college. Deze sterke samenwerking is heel positief en maakt ook dat de plannen zo breed als mogelijk worden gedragen. Toch geeft het ook voldoende ruimte voor debat en afstemming, wat een fijne balans is. Al met al vind ik mijn burgemeesterschap binnen deze gemeente een zeer fijne functie op een fijne plek.' ■

OPROEP

Heb je ambities voor het burgemeestersambt of ben je fractievoorzitter van een gemeente waar binnenkort een burgemeestersvacature ontstaat? De D66 Burgemeesterscommissie denkt graag mee. Neem contact op door te mailen naar burgemeesterscommissie@d66.nl

Lupin

Netflix | seizoen 1, 2 en 3 | 2021

“Deze serie neemt je mee in het leven van het personage Arsène Lupin, uit de verhalenserie van schrijver Maurice Le Blanc. De Robin Hood van de Belle Epoque. Hij steelt van de rijken en schenkt delen van zijn buit aan de armen. Een uiterst intelligente inbreker en een plaaggeest voor de Franse elite en het gezag. Omar Sy kruipt in diens huid als de gentleman-inbreker Assane Diop. Een karakter met ongekende charme en een grote glimlach. Je gunt 'm echt vanalles. Na een drukke werkweek is 'Lupin' heerlijk kijkvermaak.”

Deze aflevering: de drie tips van... **Franc Weerwind** (1964) is demissionair minister voor Rechtsbescherming. Beschermen van de democratische rechtsstaat en het vergroten van de toegang tot het recht zijn voor hem belangrijke thema's in zijn werk. Hij diende de samenleving als burgemeester in Niedorp, Velsen en Almere. Thuis heeft hij twee katten, Nina en Simone. Een duidelijke hint naar zijn liefde voor jazzmuziek.

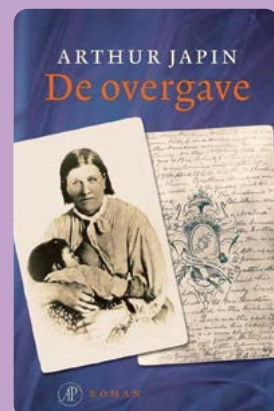
tekst **Marieke de Jong**
foto **Martijn Beekman**

Archie Shepp

Attica Blues | Impulse! | 1972

“De introductie van deze muzikant trof ik aan in een korte verhalenbundel van Wilfried de Jong; Schwung: tien verhalen en een blues. Daarin vertelt hij dat hij naar een concert gaat van saxofonist Archie Shepp. Mijn nieuwsgierigheid was gewekt. Shepp is componist, literatuur- en theaterwetenschapper en zanger. En ik ontdekte in mijn zoektocht naar deze artist en zijn oeuvre hoe veelzijdig hij is, en dat hij een belangrijk politieke en sociale spreker is. En zeer maatschappijkritisch. Verrassend hoe je via een ongebruikelijke route zo'n geweldige muzikant ontdekt.”

De overgave

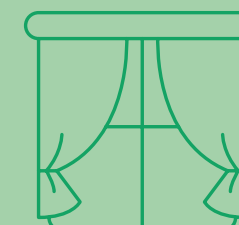
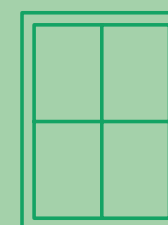
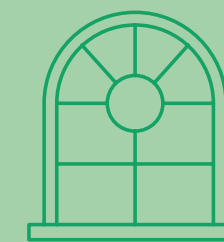
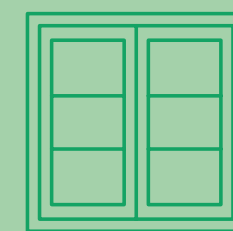
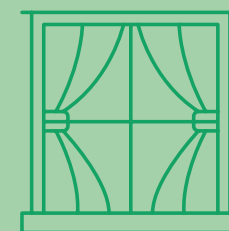
Arthur Japin | De Arbeiderspers | 2009

“Jaren terug las ik van deze schrijver de uitgave: 'De zwarte met het witte hart'. Een boek over twee Afrikaanse prinsesjes, Kwasi en Kwame, die aan Koning Willem I worden geschonken en in een compleet andere cultuur opgroeien. Schitterend boek. Kortgeleden 'De overgave' gelezen, dat zich afspeelt in Texas in het midden van de 19de eeuw. Granny Parker, de hoofdfiguur, en haar familie worden op brute wijze overvallen, gekidnapen en vermoord door Comanche indianen. Granny overleeft op wilskracht en krijgt 'levenslang' in wat haar is aangedaan. Na veertig jaar komt ze in contact met de indianen en volg je haar op de weg van woede, wraak en vergeving. Gevoelig geschreven en weergegeven. Hoe geef je het onrecht in je leven een plek?”

ESSAY

Recht op huisvesting.

Waardevol wonen.
Een sociaal-liberale visie op volkshuisvesting.

M

et meerdere gezinnen in een tochtige, lekkende kamer, nauwelijks beschermd tegen de elementen, met vrij spel voor ongedierte en ziektes en ook nog eens tegen torenhoge huren: wonen onder dergelijke omstandigheden was in de negentiende eeuw in steden eerder regel dan uitzondering. De industrialisatie dreef boeren massaal naar de stad waar huisjesmelkers ook toen al misbruik maakten van schaarste in woningen, zoals Wouter Beekers treffend beschrijft in zijn proefschrift over de geschiedenis van de Nederlandse volkshuisvesting. Toen de cholera om zich heen greep, legden artsen voor het eerst verband tussen ziekte en de belabberde woonomstandigheden.

De weg naar verbetering van de volkshuisvesting was daarmee ingezet en het waren sociaal-liberalen die hier een voortrekkersrol bij speelden. Vanuit de overtuiging dat armoede geen kwestie was van individueel falen, dat de overheid mensen diende te beschermen tegen de uitwassen van het kapitalisme en de zorgen over de volksgezondheid behoorden zij tot de initiatiefnemers van de eerste woningbouwverenigingen en stonden zij aan de wieg van de eerste de Woningwet uit 1901. Deze wet van het sociaal-liberale kabinet-Pierson (1897 – 1901), het zogenoemde kabinet der sociale rechtvaardigheid, benoemde ‘volkshuisvesting’ voor het eerst expliciet als taak van de overheid.

Anno 2023 vindt een meerderheid van de kiezers dat de verkiezingen van 22 november vooral over wonen moet gaan. Dat is niet verwonderlijk: grote groepen mensen ondervinden momenteel de gevolgen van het nijpende tekort aan betaalbare huisvesting en daarmee van de schending van het sociale grondrecht op huisvesting. Van studenten die noodgedwongen bij hun ouders blijven wonen tot mensen die bij familie of vrienden op de bank bivakkeren; van starters die geen betaalbare woning kunnen vinden tot ouderen die bij gebrek aan een betaalbaar kleiner

alternatief in een woning blijven wonen die eigenlijk voor een gezin is bedoeld; van mensen die jarenlang op de wachtlijst staan voor een sociale huurwoning tot particuliere huurders die het overgrote deel van hun inkomen betalen aan de huisbaas. De meest grove schending van het sociaal grondrecht op huisvesting ervaren echter de dakloze mensen. Het CBS sprak onlangs van een dalend aantal – 26.600 in 2022, ten opzichte van 32.000 een jaar eerder – maar deze aantallen zijn waarschijnlijk veel groter. Een aantal Brabantse gemeenten die een andere telmethode hanteerde, ontdekte namelijk veel dak- of thuisloze kinderen, mensen die op de bank bivakkeren en mensen die in een auto of schuur slapen – mensen die de CBS-cijfers niet halen.

De afgelopen decennia heeft de overheid zeer gebrekkig uitvoering gegeven aan haar grondwettelijke verplichtingen op het gebied van huisvesting – ook tijdens kabinetten waarvan D66 onderdeel was. Het invullen van het sociale grondrecht op huisvesting werd door een keur aan politieke besluiten steeds meer een taak van marktpartijen; denk aan de liberalisatie van de huurmarkt, de verruiming van de hypotheekverstrekking, het uitnodigen van internationale beleggers op de Nederlandse woningmarkt, de verlaging van de inkomensgrens voor de sociale huur en de financiële inperking van woningcorporaties. Hierdoor stegen de huizenprijzen naar astronomische hoogten en ontstond, mede door de stagnerende woningbouw na de financiële crisis die begon in 2008, het huidige geraamde tekort van 390.000 woningen.

De hedendaagse gebrekkige volkshuisvesting schuurt aan alle kanten met het sociale grondrecht op wonen, de sociaal-liberale traditie en haar kernwaarden vrijheid, gelijkheid en democratie. Zonder fatsoenlijke woning is van ‘vrijheid’ geen sprake, en een woning is de basis voor de realisatie van andere vrijheden zoals gezondheid, werk en een sociaal leven.

“De meest grove schending van het sociaal grondrecht op huisvesting ervaren echter de dakloze mensen”

Bezien vanuit gelijkheid zou ieder mens op zijn minst toegang moeten hebben tot een kwalitatief goede, passende woning in een veilige buurt, zoals het sociaal grondrecht op wonen voorschrijft. Momenteel is echter het inkomen bepalend voor de mate waarin het recht op huisvesting wordt ingevuld en is er sprake van een economische woonkloof tussen kopers en huurders, rijk en arm, jong en oud; en van een fysieke kloof tussen ‘goede’ en ‘slechte’ wijken. Democratie

– zeggenschap over de woning en woonomgeving – tot slot is voornamelijk beperkt tot kopers.

Net zoals de sociaal-liberalen in de negentiende eeuw, gedreven door hun politiek-maatschappelijke overtuigingen, het initiatief namen voor het ontstaan van de Nederlandse volkshuisvesting, is het een taak voor hedendaagse sociaal-liberalen om voor op te lopen bij de invulling van het sociale grondrecht op huisvesting. Het is hoopgevend dat D66 dit recht expliciet benoemt in het verkiezingsprogramma. Het past de partij om er ook in de campagne voor te zorgen dat de wooncrisis de aandacht krijgt waar de honderdduizenden wanhopige woningzoekenden zo naar snakken. ■

NIEUWE PUBLICATIE

Waardenvol wonen
Een sociaal-liberale visie op volkshuisvesting

Waardenvol wonen is geschreven door Suzanne van den Eynden en biedt een ideologische grondslag voor sociaal-liberaal woonbeleid.

Bestellen (€9,95):
webshop.d66.nl

Wat gebeurde er...

50 jaar geleden

1973

Terlouw wordt lijsttrekker

In het najaar van 1973 was het tijd voor een wisseling van de wacht. Ondanks een aardig verkiezingsresultaat in 1972 en deelname aan het kabinet-Den Uyl, was de partij intern verdeeld en financieel in chaos geraakt. Jan Terlouw nam het roer over: aan hem de taak om te bezinnen op een hernieuwd D66.

Dat begon met de eerste congres toespraak van Terlouw in november 1973. Terlouw nam expliciet afstand van de 'ontploffingstheorie' van zijn voorganger en vond het tijd om 'zelfbewuster dan voorheen, onze eigen plaats in het politieke krachtenveld af te bakenen'.

Een niet-socialistische, progressieve partij, dat zijn we. Je kunt proberen er een naam aan te geven, bijvoorbeeld sociaal-liberale partij, maar deze woorden zijn zo beladen dat ik de voorkeur geef aan de naam die we hebben: Democraten. Daarin weerspiegelt zich onze diepste drijfveer: democratie. [...] D'66 moet blijven. Wij kunnen niet gemist worden bij het bestrijden van de kleine dictatuur, de dictatuur van het voorbereidingsbesluit, van het bestemmingsplan, van de

Fractievoorzitter Hans van Mierlo tijdens de persconferentie waarin hij zijn aftreden aankondigt en zijn opvolger Jan Terlouw voorstelt. foto Nationaal Archief

moeilijke woorden. [...] Een aardbeving schudt de fundamente van de wereldeconomie: monetaire crisis, energiecrisis, milieucrisis. Prognoses voor de lange termijn moeten herschreven worden. Welvaartsstijging moet veranderen in welvaarts-herverdeling. In zo'n tijd is meer dan ooit nodig een ondogmatische, analytische, redelijke aanpak, moeten oplossingen worden gezocht waarbij geen heilige huisjes worden gespaard.

[...] Wat we nu nodig hebben is eendracht en geloof in onszelf.

25 jaar geleden

1998

D66 noemt zich voortaan sociaal-liberaal

Een vernieuwingsbeweging behaalde in Gouda een overwinning. Thom de Graaf: "Ga door, laat je niet inkapselen of doodknuffelen door mensen zoals ik en stook een lekker vuurtje onder de partij, we hebben dat nodig."

Het moet een bijzonder tafereel geweest zijn, op het congres van 21 november 1998. Een club van overwegend jonge en bezorgde D66ers die zich Opschudding noemde, bracht de vergadering in rep en roer. Daarbij trokken ze alles uit de kast. Ze deelden pamfletten uit – op geel papier – en één van de opschudders liep rond in een geel kippenpak. Hun boodschap? D66 moest nodig iets doen aan een gebrek aan profiel: het werd tijd dat de Democraten zich voorgoed zouden afficheren als sociaal-liberaal. Hoe dat inhoudelijk verder moest, wisten ze zelf nog niet, maar dit etiket was een goed begin: 'het product D'66 is steengoed, alleen

AOM	AOM 67 3017	HB. ontraden, t.g.v. voorstel HB in congresboek B
indiens	Ageeth Telleman, Radboud van Delft en 23 anderen	
woordvoerder	Radboud van Delft	
onderwerp	HUISKLEUR	
Het congres van D66 in vergadering bijeen op 21 november 1998 te Gouda,		
<u>overwegende dat</u>		
- D66 een hoofdstroming in de Nederlandse politiek is met een eigen politieke identiteit,		
- een grotere herkenbaarheid D66 meer ruimte geeft tot het verwezelijken van haar ambities,		
<u>van mening dat</u>		
- D66 zich helderder moet profileren in het politieke spectrum om haar politieke wervingskracht te vergroten,		
<u>erop wijzend dat</u>		
- drie van de vijf grote politieke partijen dezelfde huiskleur hebben, namelijk groen, hetgeen de herkenbaarheid van D66 niet ten goede komt,		
<u>tevens overwegende dat</u>		
- de kleur geel ook de huiskleur van veel sociaal-liberale zusterpartijen van D66 in andere landen is,		
<u>van mening dat</u>		
- geel bovendien een uitstekende campagne-kleur is,		
<u>spreekt uit dat</u>		
- geel de nieuwe huiskleur van D66 is		
en gaat over tot de orde van de dag.		

aan de verpakking kan nog het nodige worden gedaan'. De nieuwe kleur van de partij hadden ze ook vast bedacht: geel, de kleur van het liberalisme. ■

LEDENINFORMATIE

MijnD66: Ledenportaal

Een adreswijziging doorgeven? Aan- of afmelden voor een nieuwsbrief of thema-afdeling? Ga naar [MijnD66.nl](https://mijnd66.nl) en beheer je eigen gegevens en voorkeuren. Is jouw emailadres (tevens je gebruikersnaam) gewijzigd? Stuur een mail naar: ledenadministratie@d66.nl

landelijk congres

Het volgende congres is op zaterdag 6 april 2024. Elk lid krijgt voor elk landelijk congres een uitnodiging (per e-mail) toegestuurd. Meer info: d66.nl/congres

meedoen | meedenken

Met onze campagnes, bij jouw lokale afdeling of in een landelijke thema-afdeling of interessegroep: d66.nl/meedoen

donatie | schenken | nalaten

Wil je D66 financieel extra steunen? Informatie over (eenmalig) doneren, (fiscaal aantrekkelijk) schenken en nalaten vind je hier: d66.nl/schenken

D66 Internationaal

Meer weten over ons internationale netwerk? Kijk op: d66.nl/internationaal Mede-D66'ers in het buitenland vind je via: d66.nl/buitenland

Mr. Hans van Mierlo Stichting

De Van Mierlo Stichting (VMS) is het onafhankelijke wetenschappelijk bureau van D66. Meer informatie over haar activiteiten, onderzoeken en publicaties (zoals tijdschrift *Idee*): d66.nl/vanmierlostichting

algemene informatie (Landelijk Bureau D66)

info@d66.nl | 070 356 60 66

politiek inhoudelijke vragen (Tweede Kamerfractie D66)

WhatsApp: 06 11 91 25 48
Mail: kamervraag@d66.nl

Sjoerd Sjoerdsma (1981) is sinds 2012 lid van de Tweede Kamer. Hij houdt zich onder meer bezig met buitenlandse zaken en initiatiefwet dubbele nationaliteit. Sjoerdsma is geen kandidaat bij de aankomende verkiezingen.

Wat waren je hoogte- en dieptepunten?

Absoluut hoogtepunt? De uitslagenavond waarop we onze historische 24 zetels haalden. Daar droom je als campagneleider van. Wel was het jammer dat we dat niet als partij met elkaar konden vieren vanwege corona.

Voor mij als Kamerlid was de Europese Magnitsky mensenrechtenwet een mijlpaal. De wet is genoemd naar de overleden Russische activist Sergei Magnitsky. Ik moest als diplomaat in Afghanistan en Palestina het antwoord schuldig blijven als slachtoffers mij vroegen waar ze hun recht konden halen. Dankzij de inspanningen van D66 heeft de EU nu een mensenrechtenbeleid met tanden. Niet alleen maar veroordelende verklaringen, maar echt Magnitsky sancties zoals tegoeden bevroren en verbanning uit Europa. Daar ben ik trots op.

Hoe laat je Europa achter als Europa woordvoerder?

Europa is een economische reus maar een politieke dwerg. En dat moet in rap tempo veranderen. Met een agressief Rusland, een steeds assertiever China en een kwaadaardig Iran worden democratieën wereldwijd op de proef gesteld. Daar hebben we als Nederland alleen geen antwoord op. Wel als we eindelijk Europees gaan denken en Europees gaan doen: van energiepolitiek tot een buitenlandbeleid zonder veto's tot een echte Europese krijgsmacht.

Het is weer campagnetijd!

Ja, heerlijk! Het was altijd een feest om campagneleider te zijn voor onze fantastische partij. Dat is te danken aan onze leden. Hun bereidheid om in weer en wind de straat op te gaan, hun enthousiasme om ons verhaal te vertellen, de gulheid waarmee ze veel tijd stoppen in onze idealen, ik vind dat altijd hartverwarmend. Ik gun Felix, onze huidige campagneleider, dat hij dezelfde steun krijgt die ik heb ontvangen van onze vrijwilligers. Dan komt het met die campagne en de uitslag wel goed.

Hoe zien je toekomstplannen eruit?

Ik ben daar nog weinig mee bezig, gek genoeg. Mijn vizier staat gericht op vijf december, mijn laatste Kamerdag. Tot die tijd wil ik me 110% inzetten voor onze idealen. Voor onze strijd voor gerechtigheid, voor mensenrechten, voor een Europa dat een baken van licht is in deze donkere wereld. En daarna ga ik eerst even diep ademhalen en goed om mij heen kijken. Een ding staat wel vast: ik zal me graag blijven inzetten voor D66! ■